

VÝVOJ STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY A ČESKÉ REPUBLIKY

JUDr. Pavel Mikeš

červenec 2018

VÝVOJ STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY A ČESKÉ REPUBLIKY

JUDr. Pavel Mikeš

**Tiskárna Ministerstva vnitra
Praha 2018**

OBSAH

I. Úvod	5
II. Rakousko-Uhersko, jeho rozpad a vznik Československé republiky, ochrana (správa) říšských a zemských hranic v českých zemích v rakouské části monarchie (období před rokem 1918)	6
III. Československá republika (období 1918 až 1938)	8
1. Mírové konference a Mírové smlouvy	8
2. Rozhraničovací komise	10
3. Rozhraničovací práce a Instrukce pro rozhraničovací práce	12
4. Ústava z roku 1920 a ústavní zákony o úpravě státních hranic	18
5. Hraniční statuty a jiné bilaterální hraniční smlouvy	19
6. Inkorporace území	22
7. Hraniční orientační sloupy	23
8. Fotografická dokumentace rozhraničovacích prací	24
9. Archivace výsledků rozhraničovacích prací	25
10. Zákon o státních hranicích	25
11. Státní hranice s Německem	26
12. Státní hranice s Rakouskem	28
13. Státní hranice s Polskem	29
14. Státní hranice s Maďarskem	30
15. Státní hranice s Rumunskem	31
16. Statistika závěrem	32
17. Význam rozhraničovacích prací	32
IV. Mnichov, zánik Versailleského systému hranic a doba nesvobody	34
V. Reaktivace (obnovení) předválečných hranic (období 1945 až 1948) a poválečné změny	36
VI. Vývoj státních hranic v socialistickém Československu (období 1948 až 1989)	38
1. Státní hranice s Německem	38
2. Státní hranice s Rakouskem	39
3. Státní hranice s Polskem	40
4. Státní hranice s Maďarskem	42
5. Státní hranice se Sovětským svazem	43
6. Přijetí ústavního zákona o čs. federaci	44
VII. Rozdělení Československa (období 1989 až 1992)	45

VIII. Vznik České republiky jako samostatného subjektu mezinárodního práva a její státní hranice	46
1. Ústavní kontinuita, zavedení pojmu „ústavní pořádek“, převzetí závazků někdejší federace a euronovela Ústavy	46
2. Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci	47
3. Státní hranice se Slovenskem	48
4. Státní hranice s Německem	51
5. Státní hranice s Rakouskem	53
6. Státní hranice s Polskem	55
7. Nový zákon o státních hranicích	57
8. Oddělení státních hranic	58
9. Postavení a činnost hraničních komisí, specifika správy státních hranic, aktuální údaje o státních hranicích na jednotlivých úsecích	60
IX. Nové vývojové směry v agendě správy státních hranic a záměry nových smluvních úprav	63
 Příloha I	
Přehled právní úpravy průběhu a vyznačení státních hranic (tzv. statutární agenda) Československé republiky (období 1918 až 1938)	67
 Příloha II	
Přehled mezinárodních smluv o státních hranicích platných k 1. červenci 2018	71
 Příloha III	
Přehled předpisů upravujících státní hranice k 1. červenci 2018	
Obrazová příloha	75
Použité prameny a literatura	77

I. Úvod

Tato publikace představuje stručný věcný a právní přehled vývoje státních hranic. Jejím cílem je poukázat na některé odborné aspekty, které vytvoření státní hranice určují, zejména z pohledu nového státoprávního a územního členění středoevropského prostoru v časové souslednosti a s tím spojenou úpravu správy státních hranic jako takových. Tomuto pojetí je podřízena i struktura této publikace, která respektuje základní etapy vývoje československé (české) státnosti, současně se uvádějí základní instituty správy státních hranic, včetně jejich ústavních souvislostí. Tato publikace si neklade za cíl analyzovat historicko-právní aspekty vzniku Československa, resp. České republiky, jako nového státního útvaru, identifikuje pouze události, které považuje pro jejich vznik a vývoj za determinující z hlediska jejich konstituování a výkonu státní správy v oboru státních hranic.

Z předmětu činností spojených se správou státní hranice vyplývá, že je výrazně determinována právním a technickým zabezpečením činností spojených s plněním této nezadatelné funkce státu. Úloha právního zabezpečení jeho činností spočívá zejména v právním ukotvení hranice (průběhu hraniční čáry), v mezinárodně právním uznání území, jehož se týká a v jejím vnitrostátním legislativním zajištění. Má proto nesporně stěžejní roli. Úlohou technického zabezpečení funkce správy státních hranic je, ve spolupráci s dotčeným sousedním státem, jednoznačným způsobem identifikovat a vyznačit v terénu průběh hraniční čáry, zabezpečit její permanentní kontrolu a údržbu, jakož i vedení mapového dokumentárního díla.

Za stěžejní publikace považuje zejména období rozhraničovacích prací, které byly ukončeny k 31. prosinci 1937. V tomto období byly nejen konstituovány státní hranice ve faktickém slova smyslu, ale byly především vytvořeny základy jejich legislativního zajištění ve smluvní i ve vnitrostátní rovině, které byly rozhodující i pro celý další vývoj státních hranic a jejich správy až do současnosti. Za další těžiště publikace je třeba pokládat vývoj státních hranic v období po vzniku samostatné České republiky, kde je zahrnuta nejen smluvní legislativa, ale i ústavní aspekty, zákonná úprava, organizace státní správy, postavení a činnost hraničních komisí, jakož i perspektivy vývoje oboru správy státních hranic.

U jednotlivých mezinárodních smluv a dalších legislativních aktů (zákony o státních hranicích, ústavní zákony o změnách průběhu hranic) se v široké míře vychází z odůvodnění obsažených ve vládních návrzích, resp. v parlamentních tiscích, obdobně se přihlíží k průběhu expertních jednání, která byla vedena se sousedními státy o hraničních smlouvách. Jde o postižení širších autentických souvislostí, které vedly k „formování“ této legislativy státních hranic.

V současné Evropě snažící se o sjednocení se mnohdy klade otázka, zda jsou ještě nutné státní hranice, současně se poukazuje na schengenské závazky a prostupnost vnitřních hranic.

Státní hranice však stále vyznačují státní území a hranice k vykonávání výsostných práv na tomto území. Současně také ohraničují území, na němž existují závazky státu z mezinárodního hlediska. Přesné zjištění, označení a zajištění zřetelnosti státních hranic je proto s ohledem na zájmy vnitrostátní i mezinárodní nezbytné. Proto zároveň platí: „Jasně hranice – dobré sousedství“.

Předmětem publikace jsou státní hranice výlučně ve statutárním smyslu. Pouze tam, kde je to nezbytné, jsou uvedeny rovněž funkční souvislosti v relaci k ochraně státních hranic, resp. k agendě hraničního režimu.

Přílohy I až III publikace zahrnují přehled smluvní a vnitrostátní legislativy první republiky týkající se státních hranic a přehled aktuálně platné smluvní a vnitrostátní legislativy státních hranic.

Obrazová příloha obsahuje především fotografickou dokumentaci rozhraničovacích prací, zásadních smluvních a hraničních dokumentů, jakož i fotodokumentaci z období po druhé světové válce až do současnosti.

Publikace je příspěvkem ke stému výročí založení Československé republiky.

II. Rakousko-Uhersko, jeho rozpad a vznik Československé republiky, ochrana (správa) říšských a zemských hranic v českých zemích v rakouské části monarchie (období před rokem 1918)

Rakousko-Uhersko (**Království a země v Říšské radě zastoupené a Země svaté Štěpánské koruny uherské**) byl státní útvar existující od 8. června 1867 do 31. října 1918, který vznikl přeměnou Rakouského císařství (Habsburské monarchie) na základě tzv. rakousko-uherského vyrovnání v únoru 1867. Jeho součástí byly historické země Koruny české.

Výsledkem první světové války, která skončila v roce 1918, byl rozpad mnohonárodnostního Rakouska-Uherska na nástupnické státy. Jedním z nich byla i nově nezávislá Československá republika. Její vznik byl dán nejen vývojem válečné situace, ale i velkým úsilím domácího a zahraničního odboje za československou samostatnost. Tímto úsilím spolu s podstatnou rolí legií byli Čechoslováci uznáni ze strany spojeneckých dohodových mocností za národ, který se stane základem nového nezávislého státu.

Vyvrcholením boje za československou státnost bylo revoluční vystoupení 28. října 1918, kdy Národní výbor jako reprezentant československého lidu převzal do svých rukou veškerou vládu a vyhlásil první zákon československého státu (vyhlášený později pod č. 11/1918 Sb. z. a n.). Toho dne se završil vznik nezávislého československého státu. Dne 14. listopadu 1918 se stal československý stát v souladu s prozatímní ústavou (č. 37/1918 Sb. z. a n.) republikou.¹ Vyhlášení Národního výboru o zřízení samostatného Československa se vztahovalo i na území Slovenska, to se tím stalo československým územím, a to na základě shodné vůle Čechů a Slováků realizované na principu práva národů na sebeurčení. Deklarace SNR ze dne 30. října 1918 (Martinská deklarace) pak měla především politický význam ve smyslu přihlášení se Slováků k Československu.

„Utvoření československého státu bylo aktem jednotným a státní moc republiky Československé vznikla fakticky již státním převratem dne 28. X. 1918, kdy Národní výbor uchopil fakticky státní moci, sloučiv ve svých rukou všechnu nejvyšší státní moc ve všech jejích funkcích. Tato státní svrchovanost, tvořící vlastní podstatu národa, byla státotvorným zdrojem republiky Československé, nikoli však teprve mezinárodní nebo mírové smlouvy, na nichž existence státu toho jako taková nezávisela a které sledují účel naprosto jiný, předpokládající již právní i faktickou existenci státního útvaru jako smluvní strany“ (nález Boh. adm. 823 a 4752, autor: Nejvyšší správní soud).²

Ve shodě s uvedeným judikátem citovaným v respektovaném Slovníku veřejného práva československého lze konstatovat, že z tohoto vzniku Československa nevyplývají však jeho hranice; právním podkladem těchto jsou různé mezinárodní akty pozdějšího data, jak se běžně uvádí v průvodních dokumentech o ústavním projednání jednotlivých hraničních statutů v pozdějším období.³

¹ Jaroslav Sovinský: *Státní území a státní hranice Československé republiky a České republiky*, doktorská dizertační práce, UK PF, Praha 2004, str. 63.

² *Slovník veřejného práva československého*, redakce Antonín Hobza, Jiří Hoetzel a další, svazek IV, str. 653.

³ Zpráva výboru ústavně-právního a zahraničního o vládním návrhu (tisk č. 1929 z roku 1932) k hraničnímu statutu s Polskem (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění).

Shora uvedený politický a státoprávní vývoj se udál v plném souladu s koncepcí T. G. Masaryka zastávanou již na počátku světové války, který zdůrazňoval napřed uznání práva na státní samostatnost, pak teprve stanovení vlastních hranic. Je ovšem skutečností, že z propagandistických důvodů bylo českou a slovenskou politickou reprezentací představeno několik variant hranic budoucího státu (např. legendární mapa v časopise *Nation* Tchéque). Hranice se pak utvářely v politických programech za světové války zároveň s představou budoucího státu.⁴

S ohledem na téma této práce je nezbytné uvést i alespoň dílčí exkurs do hraniční agendy rakouské části bývalé monarchie, zejména z hlediska organizace státní správy a vlastního výkonu správy hranic na říšské a zemské úrovni.

V rakouské části monarchie, včetně českých zemí náležela ochrana (správa) říšských a zemských hranic v nejvyšší instanci ministerstvu vnitra, které postupovalo v součinnosti s ministerstvy financí, spravedlnosti a popřípadě i zahraničních věcí.

Pro ochranu (správu) říšských hranic byly zřízeny v jednotlivých zemích hraniční dozorcí orgány, kterými byly policejní expozitury působící v příhraničních oblastech (např. Annaberg, Podmokly, Bohumín).

Zemské hranice spravovala v první instanci okresní hejtmanství, jejichž působnost se opírala o ustanovení § 24 nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a financí ze dne 19. ledna 1853 č. 10/1853 A říšského zákoníku. Okresní hejtmanství měla „monitorovací“ úlohu a hlásila nadřízeným politickým úřadům závady na hranicích (např. posuny hranice na vodních tocích, ohrožení hraničních znaků vegetací, poškozené hraniční znaky). Stěžejní úloha však náležela politickým úřadům, které měly rozhodovací pravomoci.

Již v průběhu 19. století byla realizována údržba, resp. pravidelná revize říšských (zemských) hranic, která v českých zemích vycházela ze zvláštního regulativu hranic mezi Čechami a Saskem, vydaným ministerstvem vnitra v součinnosti s ministerstvy financí a spravedlnosti č. 21.047 ze dne 24. ledna 1881.

Lze konstatovat, že v uvedeném období, které trvalo až do skončení světové války, existoval v českých zemích relativně vyspělý systém ochrany (správy) říšských a zemských hranic.

Rakouská část monarchie, včetně českých zemí se vyznačovala i vysokou úrovní zeměměřicích a kartografických činností, jakož i nadstandardním stavem úrovně katastru nemovitostí. To vše příznivě ovlivňovalo agendu správy státních hranic, která vycházela i z vysoké (z hlediska celkového evropského stavu) nadstandardní úrovně mezinárodních smluv o státních hranicích, včetně jejich příloh zahrnujících hraniční dokumenty. V tomto směru měla nově vzniklá Československá republika na co navázat.

⁴ *Ottův slovník naučný*, dodatky, svazek I/2, nakladatelství J. OTTO, Praha 1931, str. 1102 (heslo: „Hranice“).

III. Československá republika (období 1918 až 1938)

1. Mírové konference a Mírové smlouvy

Versailleská mírová konference (často označovaná jako Pařížská mírová konference) měla provést právní zakotvení nového uspořádání Evropy a uzavřít s poraženými centrálními mocnostmi⁵ (zejména Německem a Rakousko-Uherskem) mírové smlouvy. Byla zahájena v lednu 1919 ve Versailles a pokračovala s přestávkami až do poloviny roku 1920.

Na Versailleskou mírovou konferenci navázala tzv. Pařížská konference Velvyslanců (složená z představitelů vítězných velmocí tzv. Dohody)⁶, která sice nebyla přímo zakotvena v mírových smlouvách, vyjadřovala však určující roli velmocí při provádění mírových smluv.⁷

Nové poválečné uspořádání Evropy bylo zakotveno v následujících mírových smlouvách (rozhodnutích):

- Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve **Versailles** dne 28. června 1919 (č. 217/1921 Sb. z. a n.) (úprava hranic s Německem)
- Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v **Saint-Germain-en-Laye** dne 10. září 1919 (č. 507/1921 Sb. z. a n.) (úprava hranic s Rakouskem)
- Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v **Saint-Germain-en-Laye** dne 10. září 1919 (č. 508/1921 Sb. z. a n.)⁸
- Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Maďarskem, podepsaná v **Trianonu** dne 4. června 1920 (č. 102/1922 Sb. z. a n.) (úprava hranic s Maďarskem)
- Smlouva hraniční podepsaná v **Sèvres** dne 10. srpna 1920 (neratifikováno, nepublikováno) (úprava hranic, která nevstoupila v platnost, hranice však byly uznány všemi zainteresovanými státy) – je přiřazena k mírovým smlouvám ze systematických důvodů. Smlouva obsahovala definitivní určení hranic těchto států: československého, rumunského, polského a jugoslávského.

Uvedené mírové smlouvy spolu s hraniční smlouvou tvořily podle dobových komentací „část mírového díla pařížského“.⁹

Mírové konference Československé republiky přinesly potvrzení nezávislosti a celistvosti, obecné stanovení průběhu československých státních hranic, jakož i členství v nově zřízené mezinárodní organizaci Společnost národů, která měla zprostředkovat všeobecné odzbrojení a trvalý mír.

⁵ Členy centrálních (ústředních) mocností bylo Německé císařství, Rakousko-Uhersko, Osmanská říše a Bulharsko (původním členem byla i Itálie, která nakonec bojovala na straně Dohody).

⁶ Členy Dohody byly jednak čelné mocnosti spojené a sdružené (Spojené státy americké, britská říše, Francie, Itálie a Japonsko), jednak další státy tvořící s čelnými mocnostmi mocnosti spojené a sdružené.

⁷ Konference Velvyslanců byla zplnomocněným mezinárodním orgánem pověřeným prováděním mírových smluv.

⁸ Je označovaná jako tzv. malá (minoritní) Saint Germainská smlouva.

⁹ Důvodová zpráva vládního návrhu, kterým se předkládá Trianonská a Sévreská smlouva, tisk č. 531 z roku 1920 (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění).

Československé územní požadavky se zakládaly na hlavních a doplňkových kritériích. Stěžejní měla být plynulá souvislost s dosavadními hranicemi státními (mezi někdejšími Rakouskem-Uherskem a jeho sousedy) a hranicemi administrativními mezi jednotlivými zeměmi Rakouska-Uherska.

Toto pojetí hranic lze označit za princip hranic historických¹⁰, který se měl uplatit především u hranic zemí Koruny české, s tím, že české země budou spojeny se Slovenskem (Podkarpatskou Rusí). Zásada historické kontinuity někdejšího českého království s nově vznikajícím státem byla rovněž uznána prohlášením francouzské vlády z 29. června 1918, v němž se výslovně uvádí, že historická práva národů jsou neprohlášená a vláda Francouzské republiky „pokládá za spravedlivé a odůvodněné nároky národa československého a vynasnaží se nejvyšší úsilí, aby v dané chvíli uplatnila tužby po samostatnosti v historických hranicích Vašich zemí“.¹¹

Princip zachování územní jednoty historických českých zemí se střetával s některými problémy, zejména právem na sebeurčení německého obyvatelstva, potíže nastaly i v některých oblastech československo-polských hranic (Těšínsko, Orava, Spiš).

Na rozdíl od českých zemí nastal problém ohledně vymezení hranic na Slovensku, které nemělo jednotné geografické, etnografické nebo administrativní vymezení v rámci bývalého Uherska.¹² Problematické bylo zejména vymezení jižní hranice Slovenska.¹³ Historický charakter měla pouze západní, severozápadní a severní slovenská hranice.

Území Podkarpatské Rusi dostalo hranice vymezené mírovými smlouvami zcela samostatně, šlo o autonomní území dobrovolně se připojivší k Československu. Připojení této země bylo stvrzeno Saint-Germainskou minoritní smlouvou.¹⁴

Doplňkovými kritérii pro stanovení hranic byly národnostní (zpravidla připojení oblastí osídlených československým národem), ekonomické, průmyslové, vojensko-strategické a dopravní důvody. Československá politická reprezentace v těchto souvislostech uplatňovala stanovisko, že pouze silný československý stát může obstát v relaci k Německu a Rakousku. Územní požadavky uplatňované československými představiteli na mírových konferencích se proto opíraly především o historické a národnostní principy, jakož i strategické aspekty nezbytné pro existenci státu.¹⁵

Úpravy československých státních hranic probíhaly až do roku 1924 a udržení státních hranic se alespoň v počátku neobešlo bez vojenské asistence. Základem republiky se stalo tradiční území s menšími změnami staré zemské hranice Čech, Moravy a Českého Slezska a území bývalých Horních Uher. Bez výhrad bylo k Republice československé připojeno Hlučínsko, Valticko (tzv. Moravskoslezský trojúhelník) a část Vitorazska při horním toku Lužnice. Těšínsko a severní

¹⁰ Richard Hobza: *Hranice republiky Československé ve světle historie*, Bratislava Academia 1924, str. 7.

¹¹ Jan Kapras: *Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě dle ustanovení kongresu pařížského*, Národ, Praha 1920, str. 54.

¹² Michal Velíšek: *Právní zakotvení státních hranic první československé republiky*, PF MU Brno, 2005, str. 17.

¹³ Podrobněji viz. Michal Velíšek, *Právní zakotvení státních hranic první československé republiky*, PF MU, Brno, 2005, str. 33 a n.

¹⁴ Viz Richard Horna: *Hranice republiky československé ve světle historie*, Academia Bratislava, 1924, str. 24 an.

¹⁵ Je zajímavé, že požadavky na územní rektifikace byly někdy uplatňovány i na regionální úrovni. O tom svědčí například *odpověď ministra zahraničních věcí o nutné opravě našich hranice na Znojemsku* (tisk č. 2093/1919), zasedání Národního shromáždění.

hranice s Polskem v oblasti Oravy a Spiše se staly předmětem dalších jednání, které ukončil až arbitrážní výrok Konference Velvyslanců ve Spa v roce 1920.¹⁶

Některé úseky českých hranic přitom patří k nejstarším v Evropě vůbec. Platí to o hranicích vymezujících vůči okolí Českou kotlinu a o hranicích vedoucích po flyšovém oblouku Bílých Karpat, Javorníku a Beskyd.¹⁷

2. Rozhraničovací komise

Rozhraničovací (delimitační) komise byly zřízeny mírovými smlouvami¹⁸ nebo rozhodnutím Konference Velvyslanců.¹⁹ Jen výjimečně byly v pozdějším období zřízeny na základě dvoustranné smluvní úpravy; v tom případě měly bilaterální povahu, absentovala účast velmocí a nelze na ně vztáhnout dále uvedený výklad.²⁰

Z časových hledisek spadalo těžiště práce rozhraničovacích komisí do první poloviny dvacátých let dvacátého století.²¹

Základní aspekty postavení a působnosti rozhraničovacích (delimitačních)²² komisí stanovily jednotlivé mírové smlouvy,²³ podle nichž byly tyto komise nadány nejen úplným právem určití části hranic definované výrazem „čára, jež se určí na místě samém“, ale i revidovati části hranic určené hranicemi správními, požádá-li o to některý ze zúčastněných států a uzná-li to komise za vhodné.²⁴ Měly přitom přihlížet i k místním hospodářským zájmům.²⁵

Podle mírových smluv byly rozeznávány tři druhy hranic, a to:

- hranice mírovou smlouvou určená, jejíž přesné stanovení náleží rozhraničovacím komisím,
- hranice administrativní, jejíž revize přísluší rozhraničovací komisi, požádá-li o to některý ze zainteresovaných států a uzná-li to komise vhodným,
- hranice mezinárodní, jak platila v roce 1914, u níž se omezí úloha rozhraničovací komise na přezkoumání hraničních mezníků za stejných předpokladů jako při hranici administrativní.

Mírové smlouvy stanovily i základní principy činnosti komisí (rozhodování většinou hlasů, rozdělení nákladů, základní definiční vymezení průběhu hranic ve vodních tocích, závazek

¹⁶ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna a kolektiv: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, 2015, str. 170.

¹⁷ Aleš Gerloch, Jiří Hřebejk, Vladimír Zoubek: *Ústavní systém České republiky*, Prospektrum spol s r. o. Praha 2002, str. 147.

¹⁸ Čs. rakouská rozhraničovací komise, Čs. maďarská rozhraničovací komise, Čs. polská rozhraničovací komise.

¹⁹ Čs. rumunská rozhraničovací komise, Čs. německá rozhraničovací komise pro hlučinský úsek hranic.

²⁰ Konkrétně jde o Čs. německou rozhraničovací komisi (s výjimkou hlučinského úseku) zřízenou v roce 1926.

²¹ Např. čs. rakouská rozhraničovací komise (1920-1923), Čs. maďarská rozhraničovací komise (1922-1925), Čs. rumunská rozhraničovací komise (1923-1926).

²² Delimitací státní hranice se obecně rozumí určení jednotlivých bodů a jejího obecného směru, tedy vlastního politicko-právního určení mezí, v nichž se územní suverenity konkrétního státu naplňuje (in: Čestmír Čepelka, Pavel Šturma: *Mezinárodní právo veřejné*, C. H. Beck, Praha 2008, str. 214).

²³ Versailleská mírová smlouva a Saint Germainská mírová smlouva byly prvními československými smlouvami, které byly ratifikovány v listopadu 1919, přičemž před samotnou ratifikací se usneslo Národní shromáždění, že povoluje prezidentovi republiky, aby smlouvy ratifikoval a zároveň uložilo československé vládě, aby smlouvy publikovala ve Sbírce zákonů a nařízení (in: Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde, Praha 2009, str. 92).

²⁴ Viz např. článek 29 Saint-Germainské smlouvy.

²⁵ Viz článek 29 Trianonské mírové smlouvy.

poskytnutí podpory komisím od zúčastněných států a jejich úřadů, základní zásady pro vyznačení státních hranic, stanovení finální hraniční dokumentace).²⁶ Některé z těchto principů se staly trvalou součástí hraniční smluvní praxe zúčastněných států (např. viditelnost z jednoho hraničního znaku na následující), jiné si vyžádaly přijetí vnitrostátních legislativních aktů (např. ochrana hraničních znaků a trigonometrických značek).

Rozhraničovací (delimitační) komise byly jmenovány Konferencí Velvyslanců zvlášť pro každou hranici. Komisi tvořilo obecně šest členů – zástupci (komisaři) dohodových států (po jednom zástupci z každého tohoto státu – Francie, Velká Británie, Itálie a Japonsko²⁷ a zástupci přímo zúčastněných sousedících států.²⁸ Předsedou (prezidentem) komise byl vždy představitel jedné z velmocí. Tímto si velmoci zajistily v komisích i v jejich práci jednoznačný vliv. Jednací jazykem komisí byla francouzština.

V našich podmínkách jsou rozhraničovací práce spojeny se jménem Ing. Dr.h.c. Václava Roubíka, přednosty odboru v Ministerstvu veřejných prací, pozdějšího ministra veřejných prací ve vládě Jana Černého. Václav Roubík, který byl na návrh ministra zahraničních věcí jmenován čs. komisařem pro hraniční věci (předsedou československých delegací v rozhraničovacích komisích),²⁹ je pokládán za „otce“ moderních československých státních hranic.

Komisaři obou delegací rozhraničovací komise měli ustanovené své zástupce (commisaires-adjoints), dále jim byli dáni k ruce techničtí přidělenci (adjoints-techniques) s příslušným personálem technickým, administrativním, účetním a pomocným tvořícím československou delegaci. Techničtí přidělenci byli zpravidla pověřeni vedením technické i administrativní služby delegace.

Ke snadnějšímu řízení polních prací zřizovány byly i dozorčí orgány rozhraničovacích prací. Vlastní rozhraničovací práce uskutečňovaly smíšené technické skupiny, které měly různé věcné zaměření (úsekové, triangulační, topografické).

Personálně, organizačně technicky a materiálně zajišťovalo činnost československých delegací Ministerstvo veřejných prací s případným personálním přispěním měřických úředníků katastru a důstojníků vojenského zeměpisného ústavu.

Československá delegace byla určena zvlášť pro každý úsek hranice. Sídlo československé delegace československo-německé komise bylo v Opavě, československo-rakouské komise v Českých Budějovicích (později v Brně), československo-polské komise v Lubochni (později v Hradci Králové), československo-maďarské komise v Levici (později v Bratislavě) a československo-rumunské komise v Košicích (později v Brně). Vzhledem k rozlehlosti hranice byly zřízeny v sídlech delegací technická oddělení a technické dozorčí orgány.

Sídla delimitačních komisí byla zpravidla odlišná od sídel zúčastněných delegací, současně byly časté změny sídla, které reagovaly zejména na aktuální pracovní potřeby. Tak např. sídlem

²⁶ Viz např. článek 29 an. Trianonské mírové smlouvy.

²⁷ Ženíjní podplukovník W. L. de Carey (Velká Británie), podplukovník pěchoty R. Uffler (Francie), podplukovník hlavního štábu G. Pellicelli (Itálie), major J. Tchuchyia, který byl nahrazen majorem Ando (Japonsko).

²⁸ Předsedou československé delegace v jednotlivých Rozhraničovacích komisích byl odborový přednosta Ministerstva veřejných prací Ing. Václav Roubík (později ministr veřejných prací), jeho partnery byly např. plukovník R. Metzger (Rakousko), polní podmaršálek G. Tanczos (Maďarsko), brigádní generál C. S. Dumitrescu (Rumunsko), soudní prezident Bochenski (Polsko).

²⁹ Václav Roubík vykonával rovněž funkce vedoucího Československé státní aerolinie, místopředsedy správní rady Dunajské plavební společnosti a předsedy Silniční rady československé (Encyklopedie dějin města Brna – profil osobnosti- <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>).

Československo-maďarské delimitační komise bylo nejprve maďarské město Vácov (1921 a 1922), pak Bratislava (1922) a posléze až do konce činnosti Budapešť.³⁰

Rozhraničovací komise pracovaly formou schůzí (zasedání), místního šetření nebo korespondenční formou mezi oběma delegacemi zúčastněných států. V odůvodněných případech se uskutečňovaly i plenární schůze (např. československo-rakouské, československo-maďarské a rakousko-maďarské rozhraničovací komise) nebo společné schůze dvou delimitačních komisí³¹ (např. československo-maďarská rozhraničovací komise a československo-rumunská rozhraničovací komise).

Styk obou delegací se uskutečňoval zpravidla výměnou kurýrní pošty jednou týdně, v naléhavých případech telegraficky nebo zvláštními kurýry.

3. Rozhraničovací práce a Instrukce pro rozhraničovací práce

Rozhraničovací práce se uskutečňovaly podle „Instrukcí pro rozhraničovací práce“, které vydala Konference Velvyslanců dne 22. července 1920 všem delimitačním komisím (Instructions relatives aux Commissions de Delimitation). Instrukce byly pak doplňovány dalšími rozhodnutími této konference ve věcech delimitačních. Instrukce zahrnovaly všeobecná ustanovení, v nichž jsou stanoveny základní úkoly a oprávnění rozhraničovací komise, organizace rozhraničovacích prací, technické práce k vyznačení hranice, případně i vymezníkování nové státní hranice a vyhotovení popisu státní hranice (povšechného a podrobného).

Delimitační komise rozhodovaly jak o otázkách souvisejících s delimitací, tak i o věcech administrativních, personálních, účetních a reprezentativních, hlavně však o průběhu hraniční čáry a o způsobech její materializace v přírodě a o zajištění v mapových a popisných dokladech žádaných již zmíněnou instrukcí Konference Velvyslanců doplněnou i dalšími rozhodnutími této konference ve speciálních případech.

V zájmu získání relevantních podkladů pro návrh na vedení hraniční čáry bylo rozhraničovacím komisím uloženo:

- provést fyzickou kontrolu a přezkoumání území (reconnaissance surterain);
- určit průběh hranice ve smyslu instrukcí Konference Velvyslanců pro delimitační komise;
- vytýčit a vykolíkovat hraniční čáru (Piquetage a L'abornement) a výsledky zanechat do hraniční mapy ve stanoveném měřítku;
- zabezpečit vymezníkování hraniční čáry; zpracovat všeobecný popis hranic od dohodnutého trojstátního bodu;
- provést podrobné zaměření státní hranice, její triangulaci, polygonizaci a výšková měření;
- provést vyznačení průběhu hraniční čáry dohodnutými typy mezníků na pevných hranicích;
- zabezpečit vyznačení hraniční čáry na hraničních vodních tocích dohodnutými mezníky, stabilizaci bodů hraniční trigonometrické sítě a adjustaci hraničních mezníků;
- zaměřit státní hranice a zpracovat v jazyce francouzském konečnou hraniční dokumentaci, označenou jako Documentation finale.

U jednotlivých států byl k této „závazné osnově“ pro provádění delimitačních prací přiřazen i bod týkající se identifikace vodních toků a určení charakteru a vedení hraniční čáry.

³⁰ Technická zpráva o provádění rozhraničovacích prací s Maďarskem, Ministerstvo veřejných prací, bez uvedení data a místa vydání, str. 4.

³¹ Viz. Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací (hranice československo-rumunská), Ministerstvo veřejných prací, Praha 1928, str. 4.

Na základě zmocnění obsažených v Instrukcích pro rozhraničovací práce byly po skončení těchto prací vyhotoveny Technické zprávy, které sumarizují v zásadě všechny relevantní údaje (průběh a výsledky rozhraničovacích prací). Jde o údaje o jednání rozhraničovací komise, technické dispozice, statistická data a rozbor díla. Byly vydány Ministerstvem veřejných prací (československou delegací dotčené komise) jako příslušným ústředním orgánem státní správy v období rozhraničovacích prací. Technické zprávy je možné oprávněně pokládat za autentický dokument z rozhraničovacích prací, který má zásadní interpretační význam.

Technické zprávy o rozhraničovacích pracích byly vydány na všech úsecích státních hranic Československé republiky s výjimkou Německa.³² Rozhraničovací práce v korespondenci s obsahem těchto technických zpráv lze shrnout v následujících věcných bodech:³³

a) právní podklad určení hranice

Právní podklad určení hranice vycházel z odkazu na příslušnou mírovou smlouvu, rozhodnutí Konference Velvyslanců, popřípadě již existující bilaterální úpravu mezi oběma státy. Odkaz byl zpravidla doplněn verbálním popisem obecného průběhu hranice, popřípadě dalšími potřebnými charakteristikami určujícími právní prostředí.

b) určování průběhu hranice

Rozhraničovací komise zahajovaly svou činnost bez prodlení studiemi v přírodě a na mapách.

V otázkách hraničního průběhu bylo postupováno ve smyslu instrukcí Konference Velvyslanců tím způsobem, že komisaři zúčastněných států předložili předsedovi (presidentu) komise své propozice na vedení hranice v určitém úseku, komise pak po prozkoumání průvodní argumentace rozhodla pro ten či onen návrh, případně sama vyhledala kompromisní řešení, které pak bylo předloženo k rozhodnutí plenární schůzi. Propozice musely být vždy doloženy mapami nebo náčrty a texty potřebnými pro studium každého návrhu ostatními členy komise. V případech, kdy to komise uznala za vhodné, byly provedeny i pochůzky spojené s ohledáním na místě samém. Návrhy byly barevně odlišeny tak, aby bylo na první pohled zřejmé, o jaký návrh jde.³⁴

Na základě zjištěných dat v terénu se vyhotovené návrhy staly předmětem zkoumání komisí, která rozhodla pro ten či onen návrh, popřípadě dohodoví komisaři vyhledali vlastní (třetí) řešení. O návrzích se hlasovalo a rozhodla prostá většina hlasů. V případě rovnosti měl předseda (prezident) komise právo použít „druhého hlasu“. Toto pravidlo mělo stěžejní význam z hlediska prosazení zájmů vítězných mocností. Na základě těchto pravidel komise v podstatě vyřešily (odhlasovaly) všechny hraniční otázky kromě tzv. samostatných kauz, které musely být rozhodnuty specifickými mezinárodními institucemi (např. arbitrážní řízení o sporné otázce Společností národů v Ženevě v případě maďarské hranice).

U hranic definovaných tokem vody stanovily základní pojmová vymezení mírové smlouvy. Podle nich pojmy „tok“ nebo „koryto“ znamenají u řek nesplavných střední čáru vodního toku

³² Někdejší hranice mezi Německem a Rakouskem byla hranicí mezistátní, byla poměrně jasně stanovená odkazem ve Versailleské mírové smlouvě na dosavadní rakousko-německé hranice, rovněž byla zřetelně vyznačená v terénu. Vzhledem k tomu, že delimitační změny nebyly příliš rozsáhlé, nebyla Technická zpráva o rozhraničovacích pracích vyhotovena.

³³ Vychází se zejména z Technické zprávy o rozhraničovacích pracích na čs. rakouských hranicích, obecné postupy však byly v zásadě analogické i na všech dalších úsecích čs. hranic.

³⁴ Např. československý návrh červeně, rakouský modře, společný červeně i modře střídavě, návrh dohodových komisařů zeleně, rozhodnutí komise žlutě.

nebo jeho hlavní rameno, u řek splavných střední čáru hlavního plavebního koryta. Současně byly rozhraničovací komise pověřeny určením dalších podrobností, resp. odchylek.

V hraničních vodních tocích byla hraniční linie stanovena dvěma variantami – buď jako pevná nebo jako pohyblivá. Nebyla vyloučena ani kombinace pevných a pohyblivých hranic. Např. na československo-rakouských hranicích byly stanoveny pohyblivé hranice³⁵ v mezinárodních tocích řek Dyje a Moravy a obdobně Dunaje (se zvláštním statutem), v ostatních tocích (zpravidla menší toky) pak byla stanovena nepohyblivá hranice.³⁶ Stanovení charakteru hranic na vodních tocích přihlíželo i k hydrologickým a hydrografickým aspektům.

c) povšechný popis průběhu hranice

Zahrnoval verbální popis průběhu hranice, tj. vyznačení hlavních čar terénu přirozených nebo umělých, zejména s využitím významných topografických bodů, cest, vodních toků, hranic obecních či majetkových, hřbetů pohoří, hlavních údolí, resp. charakteristik území. Zpravidla byla uvedena celková délka hranice, délka suché (pevné) a mokré hranice, místa s nejvyšší a nejnižší nadmořskou výškou, popřípadě i údaje o vegetaci. Technické zprávy o rozhraničování obsahovaly v této věcné souvislosti i data o administrativním (politickém) rozdělení území na obou stranách hranice, jakož i údaje o charakteru komunikací, resp. o silničním a železničním spojení.

d) organizace technických prací

Komisi delimitační, resp. jejímu předsedovi náleželo ve smyslu instrukcí vydaných Konferencí velvyslanců vedení a dozor nad pracemi technickými. Vlastní provádění technických prací příslušelo komisařům zúčastněných států.³⁷ Těmto komisařům byli dáni „k ruce“ techničtí přidělenci a potřebný technický, administrativní, účetní a pomocný personál seskupený v československou a partnerskou delegaci. Celá hranice byla rozdělena na jednotlivé úseky, v každém fungoval jako „správce“ jeden československý a jeden partnerský technik – geometr.

Vlastní práce rozhraničovací byly prováděny pracovními skupinami, v zásadě smíšenými, tj. sestávajícími vždy z jednoho vedoucího technika každého ze zúčastněných států a z příslušného pomocného personálu. Dle druhu přidělených prací fungovaly pracovní skupiny úsekové, pověřené vytyčením a vymezníkováním hraniční čáry, jakož i podrobným zaměřením hranice, pracovní skupiny triangulační, provádějící triangulaci pohraničního území, jež byla základem pro podrobná měření a konečně pracovní skupiny topografické mající za úkol reambulaci topografické mapy 1 : 25 000 v hraničním pruhu.

O postupu prací se podávala pro každý úsek hranice týdenní zpráva, jež se odevzdávala sekretariátu rozhraničovací komise.

e) vytyčení a vykolíkování hraniční čáry

Body hraniční čáry, do nichž měly být později osazeny hraniční mezníky, byly označovány kolíky, na nichž byl vyznačen typ mezníků, které měly být osazeny. V zásadě každý lom hraniční čáry byl označen mezníkem, přičemž nejdůležitější podmínkou bylo, aby z každého mezníku byly viditelné oba sousední.³⁸

³⁵ Pohyblivé hranice byly určeny střední čarou vodního toku (Dyje, Morava) nebo střední čarou hlavního plavebního koryta (Dunaj).

³⁶ Tj. trvale určená polohou jejich hlavních ramen zjištěných při rozhraničování a vyznačených v podrobném hraničním popisu.

³⁷ *Zpráva o provádění a postupu prací technických mezinárodní komise pro stanovení hranic československo-polských*, Hradec Králové, říjen 1927, str. 8.

³⁸ Zásada viditelnosti z jednoho hraničního znaku na znak následující byla stanovena v mírových smlouvách.

Dále bylo pamatováno na účelné rozvržení vrcholů hraničních polygonálních pořadů, volných z hraničních bodů, za účelem budoucího zaměření hraniční čáry. Hraniční komunikace a malé vodní toky byly vykolíkovány střídavě po obou stranách, přičemž na začátku a na konci byly vždy dva kolíky proti sobě. Jasná pravidla byla stanovena i pro další frekventované případy vyznačení hranic (protnutí dvou hraničních komunikací, větší hraniční vodní toky, zdi na hranici).

f) vymezníkování hraniční čáry (hraniční mezníky)

Státní hranice byly rozděleny na hraniční úseky, které byly očíslovány a vyznačeny hraničními znaky opatřenými iniciálami³⁹ a čísly hraničních úseků a hraničních znaků.

Průběh státních hranic byl vyznačen hraničními mezníky. Jejich vzory byly obsaženy v dokumentaci přijaté při rozhraničovací práci, v pozdějších obdobích popřípadě i v návazných bilaterálních smlouvách o státních hranicích. Vzory hraničních mezníků a jejich technický popis byly zahrnuty v technických zprávách o rozhraničovací práci. Zvláštním případem byly trojstátní hraniční body styku tří sousedních států (triplex).⁴⁰ Hraniční mezníky byly žulové, opatřené bílým trvanlivým nátěrem, označené iniciálou státu, označením hraničního úseku a pořadovým číslem.⁴¹

Instrukce pro rozhraničovací práci obsahovala podrobná ustanovení o hraničních meznících. Řešila mimo jiné použití přirozených skal jako hraničních mezníků, použití starých mezníků (panských, katastrálních), upravovala osazení mezníků, včetně podkladních desek, jejich dopravu i orientaci osazovaných mezníků (směr sever – jih, obrácení iniciál každého státu na stranu příslušného státu).⁴²

Zvláštní ustanovení byla přijata i ohledně číslování hraničních mezníků, které bylo zpravidla provedeno od západu na východ, mezníky základní byly číslovány římskými číslicemi, mezníky hlavní byly číslovány postupně a v každém úseku samostatně od západu k východu ve způsobu zlomku (čitatel – římská číslice udává úsek, jmenovatel – arabská číslice pak pořadové číslo mezníku).

Hraniční znaky byly adjustovány tak, že na jejich vrchní vodorovné hraně byl vyryt křížek, jehož střed označoval bod hraniční čáry s tím, že je přesně kolmo nad křížkem vyrytým ve středu podkladní desky uložené pod hraničním znakem.

Na svrchní vodorovné straně kamene byly umístěny kromě křížku též směrové či repérní značky, tj. dvě rýhy naznačující směr k oběma hraničním kamenům sousedním.

Hraniční mezníky se členily na

- a) základní (Bornes d'origine) určené pro začátky hraničních úseků,
- b) hlavní (Bornes principales) sloužící k vyznačení hlavních změn směru hraniční linie, význačných bodů v terénu, průseků s důležitými komunikacemi, vodními toky a hranicemi administrativními,

³⁹ Iniciála označuje stát, jehož státní hranice jsou hraničním znakem vyznačeny. V období první republiky bylo Československo označeno iniciálou „CS“, sousední státy byly označeny iniciálami „Ö“, „MO“, „D“, „P“, „R“.

⁴⁰ Např. základní kámen číslo I/1 na styku hranic československo-polsko-rumunských, trojstátní hraničník československo-polsko-německý (pravý a levý břeh Odry).

⁴¹ Podrobněji viz Zdeněk Šmída: Vývoj českých státních hranic, Fortuna 2016, str. 31 an.

⁴² Viz. Zpráva o provedení rozhraničovací práce (hranice československo-rakouská), Ministerstvo veřejných prací, Praha, červen 1928, str. 18 an.

- c) mezilehlé (Bornes intermédiaires) stanovené k označení méně důležitých lomů hraniční linie,
- d) doplňovací (Bornes complémentaires) určené k označení hraničních bodů nejmenší důležitosti.

Hraniční znaky základní (popřípadě i hlavní) byly opatřeny letopočty (datum podpisu příslušné mírové smlouvy nebo rozhodnutí Konference Velvyslanců).

Uvedeny byly celkové počty osazených hraničních mezníků, polygonových kamenů a trigonometrických kamenů.⁴³

Standardním vyznačením státních hranic tedy byly kamenné mezníky, vedle toho se vyskytovaly i zvláštní způsoby vyznačení, např. hraniční kopce (kupy) nebo dřevěné koly (kůly), které se používaly pro označení nepatrných lomových bodů čáry státních hranic.

Narušení (poškození nebo zničení) hraničního mezníku (trigonometrické značky) bylo poměrně přísně sankcionovaným deliktem.⁴⁴ V období první republiky byla přijata speciální zákonná úprava k ochraně hraničních mezníků a trigonometrických značek.⁴⁵

g) zaměření státní hranice

K vyhotovení mapových a počtářských součástí dokumentárního díla žádaných instrukcemi Konference Velvyslanců, byla celá hranice i s přilehlým pruhem území širokým po každé straně 50 až 200 m zaměřena metodou trigonometricko-polygonometrickou na podkladě stávajících bodů katastrální triangulace. Veškeré zaměřovací úkony daly se společně techniky obou zúčastněných států; v důsledku toho byly všechny měřické zápisy vedeny dvojmo a vzájemně ověřeny.

h) triangulace

Základem podrobného zaměření státní hranice byla síť katastrální triangulace stanoveného řádu. Tento způsob byl zvolen z toho důvodu, aby bylo možno stanovenou hraniční čáru přesně a bez dalších transformací souřadnic zakreslit do katastrálních map. Účelem triangulace bylo vytvoření potřebné trigonometrické bodové sítě, včetně případné nové stabilizace některých jejích bodů.

Pro účely triangulace byla hranice rozdělena na úseky, které nebyly totožné s hraničními úseky podle hraničního dokumentárního díla.

i) polygonizace

Za účelem opatření záměrné sítě pro podrobné měření hraniční linie a pruhu území po obou jejích stranách byly trigonometrické body detailní, ležící buď přímo v hraniční linii nebo v její blízkosti spojeny pořady polygonních bodů, volených ze znaků hraniční demarkace. Topografické zajištění bodů hlavních polygonových pořadů bylo provedeno měrami od pevných bodů v přírodě se nacházejících. Číslování polygonálních bodů bylo provedeno odlišně od číslování hraničních znaků, a to směrem od západu k východu postupnými arabskými číslicemi za značkou „P“.

j) podrobné měření

Na podkladě sítě polygonálních a měřických bodů bylo přikročeno k podrobnému zaměření hraniční čáry se všemi jejími znaky i nevymezňovanými lomy, jakož i z obou stran k hranici přilehlého pruhu území podle podrobných pokynů a návodů vypracovaných oběma zúčastně-

⁴³ Např. na československo-rakouských hranicích bylo osazeno 6670 hraničních mezníků, 474 polygonových a 146 trigonometrických kamenů.

⁴⁴ Za úmyslnou formu těchto deliktů bylo možno uložit trest vězení až do jednoho roku.

⁴⁵ Zákon č. 254/1921 Sb. z. a n. o ochraně hraničních mezníků a trigonometrických značek.

nými delegacemi a schválených komisí. Zaměření hraniční čáry se dělo společně oběma správci skupiny, přičemž každý z nich vynášel zaměřená data do svého exempláře polního náčrtu. Údaje obsažené v náčrtcích obou správců se vždy po určité době porovnávaly a odstraňovaly se případné nesrovnalosti.

k) revize topografické mapy ve stanoveném měřítku

Za účelem získání hraniční mapy vhodného měřítka, jež by skýtalo dostatečný přehled celého hraničního území a současně by umožňovalo ještě zřetelné znázornění průběhu hraniční čáry, byla provedena reambulace⁴⁶ stávající topografické mapy v měřítku 1 : 25 000 v pruhu přilehlém ku hranici až do šíře 500 m po obou jejích stranách; přitom byla zvlášť vyznačena poloha počátečních (základních) a hlavních mezníků. Hranice byla vyznačena jemnou souvislou červenou čarou zřetelně vyznačenou zejména v místech, kde hranice přechází do hraničních komunikací apod.

l) hraniční dokumentární dílo (Documentation final)

Instrukce vydaná Konferencí Velvyslanců předepsala, aby po skončení prací rozhraničovacích delimitační komise vypracovaly a předložily definitivní hraniční dokumentaci, jež má být jednak obrazem jejich činnosti, jednak má obsahovat technické doklady zajišťující geometricky stanovenou hraniční čáru.

Tři exempláře každého vyhotovení dokumentárního díla byly podepsány všemi členy delimitačních komisí a jako důkaz provedení delimitace doručeny v jednom vyhotovení Velvyslanecké konferenci v Paříži, po jednom vládám zúčastněných států.⁴⁷

Hraniční dokumentární dílo vzniklé z rozhraničovacích prací standardně (s dílčími odlišnostmi) obsahovalo tyto části:

- a) podrobný popis hranice (Description détaillée de la frontière),
- b) podrobná hraniční mapa v měřítku 1 : 2880 a 1 : 2500 (Carte détaillée),
- c) přehledná hraniční mapa v měřítku 1 : 25000 (Carte d'assemblage),
- d) povšechný popis hranice (Description générale de la frontière),
- e) sbírka protokolů o sezení komise (Dossier des Procès-Verbaux des séances),
- f) protokol o provedení delimitace (Procès Verbal de Delimitation).⁴⁸

Veškeré součástky definitivní hraniční dokumentace vyhotoveny byly v jednacím řeči rozhraničovací komise, tj. ve francouzštině.

m) měřické dílo

Po vyhotovení hraničního dokumentárního díla byly veškeré výsledky rozhraničovacích prací, tj. všechny zápisníky, skizy, výpočty a seznamy seřazeny pro každý hraniční úsek v celky, které spojeny tvoří jednotné (měřické) dílo. Z hlediska další „hraniční praxe“ byly zřejmě nejdůležitější polní náčrt, které měly podle později přijatých hraničních statutů prioritní význam v pochybnostech o průběhu hranic. Toto dílo bylo uloženo v delimitačním archívu Ministerstva veřejných prací.⁴⁹

⁴⁶ Jednorázové vyšetření, zaměření a zobrazení změn předmětů měření a šetření do dané mapy.

⁴⁷ Šlo o závazek z mírových smluv promítnutý dále v bilaterální smluvní úpravě (viz např. část I Smlouvy mezi republikou Československou a republikou Rakouskem o úpravě právních poměrů na státní hranici ze dne 12. prosince 1928, Hraniční statut a obdobně další hraniční statuty).

⁴⁸ Viz např. Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací s Rakouskem, vydalo Ministerstvo veřejných prací, Praha, 1928, str. 40.

⁴⁹ V současné době je zčásti uloženo v Národním archívu, zčásti v hraničním archívu Ministerstva vnitra.

n) zakreslení hraniční trasy do katastrální mapy

Po dohodě Ministerstva veřejných prací s Ministerstvem financí bylo po ukončení prací rozhraničovacích československou delegací provedeno ještě zakreslení hraniční čáry do katastrálních (evidenčních) map. Spolu se zakreslením byly katastrálním úřadům předány i potřebné podklady (např. příslušné výpočetní protokoly změněných ploch).

o) vnitrostátní souvislosti rozhraničovacích prací

Podle zákona č. 245/1921 Sb. z. a n., o státních hranicích byly veškeré záležitosti spojené s určováním, vytyčením a omezníkováním státních hranic, jakož i jejich revizí, udržováním a evidencí, včetně celkové administrativy po dobu provádění rozhraničovacích ustanovení mezinárodních smluv svěřeny Ministerstvu veřejných prací, které mělo postupovat ve spolupráci s ostatními ministerstvy.⁵⁰ Doba provádění rozhraničovacích prací měla být ukončena vládním nařízením. Předpokládané nařízení bylo vydáno pod č. 237/1937 Sb. z. a n., jímž se stanoví ukončení doby provádění rozhraničovacích ustanovení mezinárodních smluv. Tímto nařízením, které nabylo účinnosti dnem 1. ledna 1938, byla oficiálně ukončena doba rozhraničovacích prací na základě mezinárodních smluv.⁵¹

4. Ústava z roku 1920 a ústavní zákony o úpravě státních hranic

Ustanovení § 3 odst. 1 Ústavní listiny z roku 1920⁵² stanovilo, že území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem.⁵³ Tento ústavní princip byl v zásadě v nezměněné podobě přejímán všemi „následujícími“ ústavami,⁵⁴ včetně období mezi léty 1948 až do současnosti,⁵⁵ s jistou modifikací v tzv. federální ústavě z roku 1968 (ústavní zákon o čs. federaci), která pochopitelně vycházela z trojí státnosti (federální a obou republik).

Shora citované ústavní ustanovení je však třeba chápat v bezprostřední vazbě na § 64 odst. 1 bod. 1 ústavy, podle něhož je ke smlouvě měnící státní území třeba souhlasu Národního shromáždění, jenž se dává formou ústavního zákona. Šlo tedy o souhlas ve formě ústavního zákona k ratifikaci mezinárodní smlouvy měnící státní hranice.

Změny území (státních hranic) byly v období první republiky vykládány velmi rigorosně a ústavní zákon se vyžadoval „při sebemenší změně státního území a státních hranic, ba i tehdy, když jen nastává možnost takové změny (přeměna mokré hranice pevné v pohyblivou).“⁵⁶ Ovšem hranice stanovené mírovými smlouvami a následně i v dokumentárních dílech rozhraničovacích komisí nemusely být potvrzené formou ústavního zákona, protože šlo o prvotní určení hranice. Tento názor potvrzuje důvodová zpráva vládního návrhu, kterým byly předloženy

⁵⁰ Zejména ministerstva vnitra, financí, zahraničních věcí a zemědělství.

⁵¹ Michal Velíšek: *Právní zakotvení státních hranic první československé republiky*, PF MU Brno, 2005, str. str. 66 an., str. 71 an.

⁵² Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

⁵³ § 3 byl zařazen mezi „Všeobecná ustanovení“, která se pokládají za fundamentální předpisy československé ústavy z roku 1920.

⁵⁴ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, Ústava Československé socialistické republiky č. 100/1960 Sb.

⁵⁵ Srovnej: Václav Pavlíček, Jiří Hřebejk: *Ústava a ústavní řád České republiky*, 1. díl, Linde, Praha 1998, str. 87 an.

⁵⁶ *Slovník veřejného práva československého*, redakce Antonín Hobza, Jiří Hoetzel a další, sv. IV, Brno 1938, heslo „státní území“ (autorem hesla je V. Kalousek) str. 657.

Národnímu shromáždění Trianonská a Sèvreská smlouva.⁵⁷ Podle ní určení hranic republiky Československé mírovými smlouvami a Sèvreskou smlouvou „jest vytvoření hranic nově vzniklého státu, jehož hranice dosud nebyly určeny, a tudíž nemá místa ustanovení § 64 odst. 1 věta čtvrtá (ústavy), ježto nejde o nějakou změnu státního území.“

Potřebný věcný rozbor, zda předkládaná smlouva zahrnuje změny průběhu hranic a vyžaduje tudíž přijetí ústavního zákona, byl vždy obsažen ve vládním návrhu dotčené smlouvy,⁵⁸ popřípadě i v návazných dokumentech v rámci ústavního projednání (např. zprávy ústavně právního výboru a zahraničního výboru Senátu Národního shromáždění). V období první republiky byla formulována zásada, podle níž je „forma schválení smlouvy ústavním zákonem výrazem požadavku nejvyšší opatrnosti, se kterou nutno pokračovati ve věcech, jež mohou mít vliv na státní hranici.“⁵⁹ Bez souhlasu Národního shromáždění nebylo možné považovat za platné mezinárodní smlouvy, jimiž se měnilo státní území.⁶⁰

Pokud jde o mezinárodní smlouvy, jimiž se měnilo státní území, „v takovém případě totiž předpokládala Ústavní listina souhlas Národního shromáždění ve formě ústavního zákona. Ústavní zákon musel být schválen nejméně třípětinovou většinou všech členů každé komory. Účinnost těchto ústavních zákonů o změně hranic byla ovšem závislá na nabytí účinnosti takové mezinárodní smlouvy.“⁶¹

Ústavní zákony o úpravě státních hranic se staly ústavní formou schválení územních změn přijatých hraničními smlouvami. Zahrnovaly jednak ustanovení o vyslovení souhlasu se změnovou smlouvou, jednak ustanovení o vlastních územních změnách, včetně vazby vnitrostátní a mezinárodní účinnosti těchto změn. V období první republiky byly přijaty celkem tři ústavní zákony o úpravě státních hranic.⁶²

Uvedený ústavní princip vymezení území a jeho změn podléhajících schválení formou ústavního zákona je mimořádně významný i z hlediska právního posouzení Mnichovské dohody a byl součástí politicko-právní argumentace prezidenta Beneše a londýnské exilové vlády.

5. Hraniční statuty a jiné bilaterální hraniční smlouvy

Po rozhraničovacíh pracích byly přijímány mezi zúčastněnými státy příslušné smlouvy – tzv. hraniční statuty, které řešily statusové a režimové otázky státních hranic. Mezi statusové otázky patřily věci spjaté s vyznačením hranic a jejich údržbou (ochrana a udržování hraniční demarkace, periodické revize hranic). Mezi režimové otázky náležely věci spjaté zejména s udržováním veřejných silnic a cest na hranici, úprava právních poměrů na vodních tocích na hranici, vodní práva a vodní díla, rybolov a rybochov na ní, úprava honebního práva na hranici.⁶³

⁵⁷ Tisk č. 531 z roku 1920 (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění).

⁵⁸ Viz např. *Vládní návrh polského hraničního statutu* (tisk 854 z roku 1932).

⁵⁹ Zpráva výboru zahraničního a ústavně právního o vládním návrhu (tisk 1691 z roku 1932) ústavního zákona o úpravě státních hranic s Rumunskem (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění).

⁶⁰ Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde, a.s. Praha 2009, str. 430.

⁶¹ Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde, a.s. Praha 2009, str. 95.

⁶² Ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem, ústavní zákon č. 55/1936 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Rumunskem a ústavní zákon č. 205/1936 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem.

⁶³ Např. Úmluva o úpravě otázek vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Maďarským (Hraniční statut – č. 8/1931 Sb. z. a n.), Úmluva o úpravě otázek vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Rumunským (Hraniční statut – č. 31/1936 Sb. z. a n.).

Podle dobových dokumentů o hraničních statutech „bylo za účasti komisařů zúčastněných států při mezinárodních rozhraničovacích komisích a účasti zástupců všech interesovaných ministerstev jednáno již se všemi sousedními státy“.⁶⁴ Je tedy zřejmé, že sjednávání hraničních statutů kontinuálně navazovalo na postup rozhraničovacích prací a že hraniční komisaři zúčastněných států měli zásadní vliv na formování těchto hraničních statutů.

Hraniční statuty Československá republika uzavřela s Rakouskem, Maďarskem a Rumunskem. Hraniční statut sjednaný s Polskem nebyl ratifikován, přestože byl předložen k ústavnímu projednání. Hraniční statut s Německem nebyl ratifikován, zjevně s ohledem na mezinárodně politickou situaci, která vyústila v Mnichovskou dohodu. Hraniční neratifikovaný statut s Německem však byl v praxi respektován a hraniční dokumentace v něm obsažená se stala základem pro redemarkaci hranic v bavorském úseku v osmdesátých letech minulého století.

Hraniční statuty nebyly jediným typem bilaterálních hraničních smluv, byly však typem obvyklým. Jejich předmět úpravy do značné míry pragmaticky reagoval na konkrétní situace na státních hranicích, které vznikly rozdělením bývalého Rakouska-Uherska. Byl v tomto ohledu značně komplexní, zahrnoval vedle průběhu a vyznačení státních hranic (určení a dokumentace státní hranice) rovněž úpravu právních poměrů na státních hranicích (např. veřejné komunikace, zejména užívání tzv. hraničních cest, hraničních mostů, užívání hraničních vodních toků, rybolov, rybochov nebo honební právo). Obdobné hraniční statuty mezi sebou uzavíraly i státy sousedící s Československem.⁶⁵

Jestliže měly hraniční statuty vliv na průběh státních hranic, byly schvalovány formou ústavního zákona.⁶⁶

Hraniční statuty obsahovaly zpravidla odchylky od právního řádu československého, resp. jeho změny a doplňky. V těchto případech, pokud se sjednáním hraničního statutu vyslovalo souhlas Národní shromáždění, byl uplatněn právní režim vyplývající ze zákona č. 151/1930 Sb. z. a n., o úpravě právních a hospodářských poměrů v pohraničních územích. Podle citovaného zákona uvedené odchylky, změny a doplňky nabyly moci zákona vyhlášením ve Sbírce zákonů a nařízení. Konstatování tohoto stavu bylo součástí ústavního projednání statutu nebo korespondujícího ústavního zákona.⁶⁷ Uvedený zákon předpokládal vydání prováděcího nařízení vlády, které mělo určit podrobnosti, jakož i stanovit časové odchylky a vydat přechodná ustanovení.

Jak uvádí důvodová zpráva vládního návrhu citovaného zákona,⁶⁸ byly podkladem iniciace jednání se všemi okolními státy (o hraničních statutech) požadavky pohraničního obyvatelstva, vyslovené při komisionálních obchůzkách konaných na hranici při provádění delimitace. Vůdčí

⁶⁴ Památník Ministerstva financí za prvních deset let republiky Československé (odbor celní IV B), str. 11 (mfc.cz/assets/cs/media...-republiky-Ceskoslovenske-odbor-celni-IV-B.pdf).

⁶⁵ Např. Německo-polská smlouva o úpravě vztahů na hranicích (č. 49/1926 Reichsgesetzblatt (Hraniční archiv Ministerstva vnitra), Ustanovení mezi Německem a Belgií o hranici č. 1/1924 Reichsgesetzblatt (Hraniční archiv Ministerstva vnitra), Smlouva mezi Německou říší a Francií o stanovení hranice č. 46/1927 Reichsgesetzblatt (Hraniční archiv Ministerstva vnitra).

⁶⁶ Viz např. ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem.

⁶⁷ Zpráva výboru zahraničního a ústavněprávního (tisk 1458) k vládnímu návrhu ústavního zákona o úpravě státních hranic s Rumunskem, 1935, Senát Národního shromáždění.

⁶⁸ Vládní návrh zákona o úpravě právních a hospodářských poměrů v pohraničních územích, tisk č. 292/1930 – Poslanecká sněmovna Národního shromáždění.

zásadou při těchto smlouvách bylo zajistiti, aby vedením nové hranice byl život obyvatelstva při hranici co nejméně ztížen.

Podle citované důvodové zprávy „úchytkami od právního řádu jest tu pak rozuměti nejen ustanovení, jež jsou přímo v rozporu s platnými předpisy, upravující jinak věc právním řádem československým již upravenou (změny), nýbrž i ona ustanovení, jež upravují věc právním řádem dosud neupravenou, ku kteréžto úpravě však bylo by jinak třeba zákona (doplňky)“.

Přijetí zákona č. 151/1930 Sb. z. a n. bylo pozoruhodně zajímavým opatřením k řešení poměru vnitrostátního a mezinárodního práva, které o cca 70 let předcházelo tzv. euronovele české ústavy sledující do jisté míry obdobný záměr. Přestože mělo posuzované opatření své limity, resp. problematická místa (nešlo o řešení v rámci ústavy, ale na zákonné úrovni, limitující byl věcný rozsah – vztahovalo se jen na hraniční statuty a v důsledku toho jen na pohraniční území), bylo zásadně důležité pro aplikační praxi, která mohla vycházet z jasně stanovených pravidel. Uvedené řešení bylo přijato zejména s ohledem na zájmy rozvoje příhraničních oblastí (viz díkce zákona o právních a hospodářských poměrech), protože nelze přehlížet, že hraniční statuty vedle agendy státních hranic řešily významné hospodářské záležitosti,⁶⁹ jejichž řešení bylo v nejvlastnějším zájmu obyvatel příhraničních oblastí.

Administrativně a právně precizní první republika „rozpracovala“ obsah hraničních statutů v prováděcích instrukcích pro Finanční stráž. Instrukce, které vydávalo Ministerstvo veřejných prací se souhlasem Ministerstva financí a Ministerstva vnitra, byly podrobným metodickým návodem pro Finanční stráž.⁷⁰ Instrukce pak obsahovaly mimo jiné podrobná pravidla postupu při zjišťování, hlášení a odstraňování „hraničních závad“ (zejména poškození hraničních znaků nebo hraničních orientačních sloupů). Finanční stráž byla povolána k těmto úkolům s ohledem na své služební určení podle tehdy platného celního zákona.⁷¹

Jinými bilaterálními hraničními statutárními smlouvami byly zejména smlouvy o průběhu státních hranic na hraničních vodních tocích a smlouvy o dílčích změnách průběhu státních hranic.⁷² Jinými bilaterálními smlouvami o hraničních režimových otázkách byly smlouvy o pohraničním odbavování, o pohraničním styku (mnohdy zahrnuté v obchodních smlouvách) nebo smlouvy dopravní s vazbou na hranice. Mezi oběma skupinami smluv existovaly silné vazby, tak např. hraniční statuty vytvářely úpravou právních poměrů na hraničních cestách podmínky pro realizaci smluv o pohraničním styku.

S hraničními statuty souvisí i obecně přijímané členění hraniční agendy a korespondujících smluv na statutární, režimové a incidenční.⁷³

⁶⁹ Např. komunikace silniční, železniční, vodní, rybolov, myslivost, lesní hospodářství.

⁷⁰ Viz. např. Instrukce pro finanční stráž – provádění československo-rakouského hraničního statutu, vydáno Ministerstvem veřejných prací za souhlasu Ministerstva financí a vnitra (č. D-307/25-27.897 ai 1930). (Hraniční archiv Ministerstva vnitra).

⁷¹ Důvodová zpráva k čsl. maďarskému hraničnímu statutu (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění, tisk č. 293 z roku 1935).

⁷² Např. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o hraničních vodních tocích a o výměně území na hranicích – č. 212/1937 Sb. z. a n.

⁷³ Statutární věci (průběh a vyznačování státních hranic), režimové (pohraniční odbavování pasové a celní, ochrana hranic, právní poměry na hraničních komunikacích a vodních tocích) incidenční (narušení hranic incidenty různého druhu, např. neoprávněné překročení nebo přelet hranic).

6. Inkorporace území

Oddělené části území, které byly připojeny k území Československé republiky buď v rámci rozhraničovacích prací na základě ustanovení Mírových smluv (např. Hlučínsko) nebo na základě bilaterálních „změnových“ smluv (zejména změny na hraničních vodních tocích), byly inkorporovány speciální zákonnou (podzákonou) úpravou. Předmětem úpravy bylo zejména začlenění jednotlivých lokalit k příslušným československým obcím, rozšíření platnosti československého právního řádu na tyto obvody, jakož i vztažení nové působnosti soudů, politických a jiných veřejných úřadů, orgánů, korporací a institucí na nově získaná území.⁷⁴

Respektovaný slovník veřejného práva československého k tomu uvádí, že „je-li při změně státních hranic získáno nové území pro Československo, jest nutno učiniti případná opatření organizační a uplatniti na něm účinnost čl. státních norem. To mohlo by se státi pro každý případ zvláště, tak tomu bylo u území inkorporovaných, může se tak stát též normou všeobecnou.“⁷⁵ Těmito všeobecnými předpisy byly např. zákony č. 40/1923 Sb. z. a n. a č. 131/1925 Sb. z. a n., jimiž byla vláda zmocněna do konce roku 1927 provádět dílčí změny administrativních obvodů, pokud šlo o důsledky úpravy státních hranic v důsledku mírových smluv.

Obecné inkorporační ustanovení obsahoval také § 2 odst. 1 zákona č. 151/1930 Sb. z. a n., o úpravě právních a hospodářských poměrů v pohraničních oblastech. Podle něj se dnem, kdy území získané při úpravě hranic státních stává se součástí republiky Československé, rozšiřuje se na ně právní řád platný v oblasti, k níž se území ono připojuje.

V období první republiky bylo standardním postupem, že změna území sjednaná se sousedním státem z legislativního hlediska zahrnovala tři na sebe navazující procesy:

- a) sjednání příslušné změnové smlouvy, včetně vyhotovení potřebné hraniční dokumentace,
- b) přijetí korespondujícího ústavního zákona o úpravě státních hranic,
- c) přijetí inkorporačního předpisu, zpravidla ve formě zákona.

Inkorporační postup se uplatnil i v období po druhé světové válce. Předmětem inkorporace byla území, která Československu připadla podle článku 1 č. 4 mírové smlouvy mezi Mocnostmi spojenými a sdruženými a Maďarskem, podepsané v Paříži 10. února 1947.⁷⁶ Inkorporace byla provedena zákonem č. 172/1947 Sb., o opatřeních k provedení mírových smluv s Bulharskem, Finskem, Itálií, Maďarskem a Rumunskem. V intencích praxe první republiky byla získaná území připojena k příslušnému správnímu okresu (Bratislava – okolí). Zároveň byla potřebným způsobem rozšířena účinnost právních předpisů a rozšířena působnost soudů, úřadů a orgánů veřejné správy.

V období po roce 1948 se od praxe přijímání inkorporačních předpisů zcela upustilo. Důvody lze spatřovat v podstatně změněné situaci zejména po únoru 1948 (oslabení tradičního pojetí práva a jeho aplikace), tak i s přihlédnutím ke skutečnosti, že relativně dlouhou dobu se změnové bilaterální smlouvy v podstatě nevyskytovaly. To mimo jiné souviselo s existencí hraničního pásma a jeho ženijně technickým zabezpečením, které vylučovalo nebo omezovalo aktivity, jež jsou mnohdy důvodem změn průběhu státních hranic (vodohospodářská, stavební opatření, stavby hraničních mostů apod.)

⁷⁴ Např. zákon č. 76/1920 Sb. z. a n. o inkorporaci kraje Hlučínského.

⁷⁵ *Slovník veřejného práva československého*, red. A. Hobza, J. Hoetzel a další, Sv. IV, Brno 1938, str. 658.

⁷⁶ Smlouva publikována pod č. 192/1947 Sb.

7. Hraniční orientační sloupy

Hraniční orientační sloupy byly umísťovány od druhé poloviny dvacátých let na všech československých hraničních přechodech, a to na základě výnosu Ministerstva veřejných prací z roku 1925 (výnos měl vyřešit nedostatečné značení na hraničních přechodech). Následně bylo v československém pohraničí identifikováno a popsáno 366 komunikací, protínajících tehdejší česko-slovenskou hranici. Z těchto přechodových míst bylo třeba vytipovat ty, které by bylo vhodné označit symboly státu – tzv. hraničními orientačními sloupy. Postupně se výběr cest zúžil na celní komunikace (celní cesty).⁷⁷

V roce 1923 projednala meziministerská komise pro věci hraniční, které předsedal Ing. Václav Roubík, osazení hraničních orientačních sloupů se státním znakem na přechodech silnic přes hranice Československé republiky. Komise stanovila, aby hraniční orientační sloupy se státním znakem sloužily toliko k označení státní svrchovanosti a jakákoliv jiná označení (sloužící například k celním účelům) aby byla provedena zcela odděleně.⁷⁸

Podle Instrukcí pro Finanční stráž k provedení jednotlivých hraničních statutů „úkolem těchto sloupů jest upozorniti cestující nápadným způsobem na přechod z jednoho státního území do druhého“.

Hraniční sloupy měly být umísťovány po levé straně celní cesty ve vzdálenosti do pěti metrů od hranice. Jen ve výjimečných případech s ohledem na konfiguraci terénu byly osazovány u pravé krajnice.

Podle údajů Ministerstva veřejných prací mělo být do roku 1938 umístěno celkem 232 ks těchto sloupů.

Jednalo se o sloupy z lisovaného ocelového plechu, státní znak byl vyroben z litiny. Měly vzhled podlouhlé úzké vertikálně umístěné československé vlajky (zkosená část 90 cm), pod jejímž modrým klínem byl upevněn štít se lvem z malého československého znaku, kolem něhož se nacházel vyražený nápis „REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ“.⁷⁹ Emblém byl navržen jako sériově snadno vyrobitelný litinový odlitek.

Podobu hraničních orientačních sloupů navrhl architekt Josef Havlíček a sochař Bedřich Štefan, kteří se stali vítězi anonymní veřejné soutěže vypsané počátkem roku 1924.

Hraniční sloupy byly vyráběny na Slovensku v Podbrezové z lisovaného ocelového plechu (váha cca 140 kg), 6 kg vážil státní znak vyrobený z litiny.

Kompletní hraniční sloup stál 1250 Kč, za samostatný litinový státní znak bylo účtováno 160 Kč. Stát železárnám vyplatil celkem 341 640 Kč, dalších více než 200 000 Kč bylo vynaloženo za dopravu sloupů, jejich nátěry a osazení v terénu.

Do současné doby se dochovala technická dokumentace hraničního orientačního sloupu (pohled, půdorys) v měřítku 1:10, podle níž byly sloupy osazovány do betonového podloží.⁸⁰

⁷⁷ Celní cestou se rozumí stanovený úsek železniční, silniční nebo vodní cesty vedoucí od celního přechodu k pohraniční celnici, po němž může být přepravováno zboží přes státní hranici.

⁷⁸ Uvedené požadavky byly zapracovány do prováděcích instrukcí, jež byly vydávány k provedení jednotlivých hraničních statutů.

⁷⁹ Srovnej: Vojtěch Borek: *Mlčenliví strážci hranic. Hraniční orientační sloupy jako symbol hrlosti i útlaku*, 100+1 zahraničních zajímavostí, říjen 2017.

⁸⁰ Archív Ministerstva vnitra (odbor všeobecné správy, oddělení státních hranic).

Při záboru pohraničí v souvislosti s mnichovskými událostmi na podzim roku 1938 byly hraniční orientační sloupy jako symbol Československé republiky ničeny a poškozovány. Fotografie zachycující ničení těchto sloupů při záboru sudetských území se staly ikonickým symbolem konce předmnichovského Československa.

Po roce 1938 zůstaly na svých místech jen sloupy na slovensko-polské hranici, které však byly zanedlouho zbaveny státního znaku nenáviděného Československa.

Po druhé světové válce se tyto sloupy již neosazovaly. Hraniční orientační sloupy se dnes na státních hranicích vyskytují ojediněle, zpravidla jde o rekonstruovaný hraniční sloup nebo jeho repliku (např. Jaroslavice, Potůčky).

Zhotovování replik hraničních orientačních sloupů podle původní výkresové dokumentace bylo v období po roce 1989 výrazem zájmu o meziválečné Československo a jeho státní hranice. Repliky byly vztyčovány na původních místech historických hraničních přechodů nebo se staly součástí pomníků vztahujících se k událostem zlomového roku 1938.⁸¹ První replika byla instalována v Dolní Světlé v Lužických horách v září 2003 (hraniční přechod Dolní Světlá-Waltersdorf). Replika sloupu zde vytváří působivý hraničářský pomník ve spojení s rozměrným blokem přírodního kamene, do něž je vytesán nápis: „Na paměť obráncům zdejší celnice a všem dalším hraničářům, kteří v roce 1938 bránili demokratické Československo proti útoků sudetoněmeckého Freikorpsu.“

Při cestách dnešním pohraničím můžeme v terénu najít tři originální hraniční sloupy a devět replikovaných, které však velmi pravděpodobně nejsou poslední.⁸²

Originál hraničního orientačního sloupu je součástí stálé expozice Muzea Policie České republiky.

8. Fotografická dokumentace rozhraničovacích prací

V průběhu rozhraničovacích prací byla průběžně pořizována fotodokumentace, která zobrazovala zejména používané pracovní metody, měřickou, geodetickou a jinou techniku, členy rozhraničovacích komisí, zúčastněné pracovníky v terénu, krajinu, způsoby dopravy hraničních znaků na určená místa, chvíle odpočinku a v neposlední řadě vlastní vyznačení průběhu státních hranic (hraniční mezníky, polygonové body, trigonometrické věže). Z dochované fotodokumentace lze dovozovat řadu logistických souvislostí realizace rozhraničovacích prací (dopravní, technické a komunikační aspekty prací).

Fotodokumentace se dochovala na tzv. skleněných fotografických deskách, které byly digitalizovány prostřednictvím Tiskárny MV. Současně se dochovala dvě alba věnovaná rozhraničovacím pracím. Bohužel jen část fotodokumentace je opatřena jasnými popisy, u některých fotografií je obtížné jednoznačně určit, kterou část hranice zachycují. Vybraná část této fotodokumentace je obsažena v obrazové příloze.⁸³

Fotodokumentace hraničních prací dosud nebyla zprostředkována veřejnosti, byla pouze dílčím způsobem v omezeném rozsahu publikována v odborné literatuře.⁸⁴ Veřejnost měla

⁸¹ Radan Lášek: *Němí strážci hranic,, Život v historii,, listopad 2015, str. 20.*

⁸² Radan Lášek: *Němí strážci hranic,, Život v historii,, listopad 2015, str. 21.*

⁸³ Originály fotodokumentace rozhraničovacích prací jsou uloženy ve Státním archívu, kopie jsou v Hraničním archívu Ministerstva vnitra.

⁸⁴ Jaroslav Sovinský: *Státní hranice Československa a České republiky, Všehrad, Praha 2005.*

příležitost se s ní seznámit v rámci výstavy Labyrintem dějin českých zemí umístěné v Konírně Pražského hradu v letošním roce.⁸⁵

9. Archivace výsledků rozhraničovacích prací

První archivace výsledků rozhraničovacích prací se uskutečnila v Ministerstvu veřejných prací, šlo o tzv. delimitační archiv, později obvykle označovaný jako Roubíkuv archiv (podle bývalého ministra veřejných prací a čs. hraničního komisaře).

V období po ukončení rozhraničovacích prací (1938) byl rozsáhlý soubor materiálů z těchto prací předán do dispozice Ministerstva vnitra, do jehož působnosti se „navrátila“ hraniční agenda. Roubíkuv archiv v užším slova smyslu zahrnoval především materiály související s činností delimitačních komisí, jakož i materiály přímo vzniklé v rámci jejich působnosti (korespondence, telegramy, pozvánky na jednání, hraniční dokumenty verbální i grafické, protokoly a zápisy), včetně korespondence s politickými představiteli státu a členy diplomatické služby. V širším slova smyslu zahrnoval i hraniční materiály vzniklé před rokem 1918 (hraniční smlouvy, grafické hraniční dokumenty) a hraniční dokumenty vytvořené v souvislosti s agendou bilaterálních hraničních smluv, zejména tzv. hraničních statutů (zejména proces přípravy hraničních statutů, hraniční dokumentární díla).

Roubíkuv archiv v onom užším slova smyslu byl od roku 1938 mnoho desítek let uchovávan v dobových bednách, aniž by byl předmětem odborného nebo historicko-badatelského využití. Velká část Roubíkova archivu (zejména hraniční dokumentace z období první republiky) byla využívána k běžnému výkonu hraniční agendy.

Rozhodující část Roubíkova archivu byla předána v několika etapách v období 2004 až do současné doby Státnímu (Národnímu) archivu. Materiály již byly archivně zpracované a jsou zařazeny do příslušných archivních fondů.⁸⁶ Část Roubíkova archivu (zejména hraniční dokumentární dílo s Rakouskem) je dosud součástí platné hraniční dokumentace a je běžně využívána pro potřeby správy státních hranic.

10. Zákon o státních hranicích

V souvislosti s konstituováním Československa a přesným stanovením jeho hranic bylo nutno vytvořit zákon, který by obecně upravoval záležitosti státních hranic. Toto opatření bylo učiněno zákonem č. 245/1921 Sb. z. a n., o státních hranicích. Zákon upravoval především působnost státních orgánů při správě státních hranic, povinnosti vlastníků příhraničních pozemků, provádění rozhraničovacích prací v návaznosti na příslušná ustanovení mezinárodních smluv, základní instituty výkonu správy státních hranic a správní delikty.⁸⁷ Zásadní bylo zejména svěřeni rozhraničovací agendy do působnosti Ministerstva veřejných prací.

Svěřeni všech rozhraničovacích věcí do působnosti Ministerstva veřejných prací znamenalo zejména „přenesení podstatné části hraniční agendy Ministerstva vnitra, včetně souvisejících opatření rozpočtových (převedení úvěru na rozhraničovací práce v rámci rozpočtu na rok 1920

⁸⁵ Výstava byla součástí projektu „Založeno 1918“ ke stému výročí vzniku ČSR.

⁸⁶ Viz zejména 3. oddělení Národního archivu – fond : Československé delegace při mezinárodních rozhraničovacích komisích (1920-1937), který mimo jiné zahrnuje instrukce, měřické operáty, triangulační operáty, mapy hraničních úseků.

⁸⁷ Michal Velíšek: *Právní zakotvení státních hranic první československé republiky*, PF MU, Brno, 2005, str. 70 an.

z Ministerstva vnitra na Ministerstvo veřejných prací).“ Toto řešení bylo zvoleno s ohledem na jinak možné kompetenční spory a se zřetelem k požadavkům vhodnosti a úspornosti.⁸⁸ Byl uplatněn princip, že všechny záležitosti státních hranic jak technické, tak právní je třeba soustředit v jediném ministerstvu, pokud ovšem nenáleží do působnosti Ministerstva zahraničních věcí. V Ministerstvu veřejných prací bylo proto zřízeno samostatné technické oddělení hraniční, do jehož působnosti náležely veškeré záležitosti spojené s administrací, udržováním a evidencí hranic. Podle odhadů v době přijímání zákona (viz citovaná důvodová zpráva) byla celková délka čs. státních hranic cca 3300 km, z toho připadalo na staré nesporné německé hranice cca 1100 km, takže se předpokládalo, že bude třeba nově vytyčit a omezníkovat 2200 km nových hranic. Posléze se ukázalo, že tyto předpoklady byly podhodnocené.

Zákon o státních hranicích stanovil řadu povinností majitelům příhraničních pozemků, které vyžadovala realizace rozhraničovací prací, resp. pak návazná standardní správa státních hranic (bezplatné postoupení soukromých mezníků nacházejících se na státní hranici do vlastnictví státu, vymýcení a udržování hraničního pruhu v lesních úsecích, nezastavitelnost hraničního pruhu o šíři 1 m, strpění vstupu na pozemky, včetně uskutečňování rozhraničovací prací).

Citovaný zákon prokázal mimořádnou stabilitu a platil až do roku 2001, kdy byl pro celkovou neaktuálnost nahrazen novou zákonnou úpravou státních hranic.⁸⁹ Mimořádně dlouhá platnost zákona byla dána mimo jiné i tím, že při správě státních hranic byly široce aplikovány závazky z mezinárodních hraničních smluv a tím byla alespoň zčásti nahrazována absence odpovídající vnitrostátní úpravy.

11. Státní hranice s Německem

Versailleská mírová smlouva stanovila většinu československo-německých státních hranic odkazem na dosavadní rakousko-německé hranice. Současně tato mírová smlouva předpokládala,⁹⁰ že dotčené státy, včetně Československa, si formou notifikace mezi sebou potvrdí převzetí platnosti „starých mírových smluv“. Stalo se tak notifikací, která byla publikována ve vyhlášce č. 387/1921 Sb. z. a n.⁹¹

Stanovení československo-německé hranice bylo komplikované v souvislosti s rozdělením Horního Slezska mezi Československo, Německo a Polsko.

Po rozsouzení sporné hornoslezské hranice se Velvyslanecká konference rozhodla v březnu roku 1922 ustanovit československo-německou delimitační komisi pro hluchýnský úsek hranice. Měla za úkol přezkoumat hranici stanovenou v roce 1920 a dále určit v terénu západní hranici Hlučínska. Specifickým úkolem bylo určení trojstátního bodu Československa, Německa a Polska – trojmezí bylo určeno na soutoku Odry a Olše. Výsledkem prací komise bylo provedení šesti změn na hluchýnském úseku hranice oproti stavu z roku 1920, kdy zde působila československo-polská komise. Práce byly završeny Protokolem o stanovení hranice mezi Německem a Československem (podepsán v Praze dne 28. března 1924) a následně Smlouvou mezi republikou

⁸⁸ Důvodová zpráva vládního návrhu zákona o příslušnosti v záležitostech státních hranic a povinnostech vlastníků pozemků při stanovení státních hranic a udržování jich v patrnosti (tisk č. 544 z roku 1921 – Senát Národního shromáždění).

⁸⁹ Zákon č. 312/2001 Sb., o státních hranicích.

⁹⁰ Ustanovení článku 289 Versailleské mírové smlouvy.

⁹¹ Notifikace převzala platnost těchto smluv: Hlavní hraniční a územní reces mezi vládou rakouskou a saskou z roku 1848, Smlouva mezi rakouskou a bavorskou vládou ohledně hranic a ostatních teritoriálních poměrů mezi Čechami a Bavorskem z roku 1862, Smlouva o příčině hranic česko-pruských z roku 1869.

Československou a Německou říší o úpravě pohraničních poměrů na státní hranici, popsané v článku 83 Versailleské mírové smlouvy (podepsána v Berlíně dne 3. února 1927, publikována pod č. 145/1930 Sb. z. a n.). Oba dokumenty řešily pouze výše popsany úsek hranice a smlouva byla považována za prozatímní do doby, než bude uzavřena všeobecná úmluva pro celou československo-německou hranici.

Versailleská mírová smlouva neřešila zřízení československo-německé delimitační komise pro celou délku hranic, výjimku tvořil pouze hlučínský úsek hranic. Versailleská smlouva odkazovala na hranice z roku 1914. I když tedy vyznačení mezi bývalým Rakousko-Uherskem a Německou říší existovalo, bylo vhodné jej přezkontrolovat, opravit, doplnit a pořídit pro celou hranici jednotné hraniční dokumentární dílo. Pro splnění těchto úkolů byla dohodou mezi Československem a Německem zřízena v dubnu roku 1926 československo-německá delimitační komise. Tato komise splnila do roku 1937 veškeré úkoly na ni kladené.

Prvním výsledkem rozhraničovacích prací byla smlouva týkající se pruského dílu hranic. Byla to Smlouva mezi republikou Československou a Německou Říší o hraničních vodních tocích a o výměně částí území v pruském dílu československo-německé hranice (podepsána v Berlíně dne 31. ledna 1930, publikována pod č. 218/1933 Sb. z. a n.). Dne 13. dubna 1934 byl pak v Berlíně podepsán Zápis o skončení hraničního dokumentárního díla pruského dílu hranic československo-německých. Druhým výsledkem prací byla smlouva dotýkající se saského a bavorského úseku hranic. Byla to Smlouva mezi republikou Československou a Německou Říší o hraničních tocích v saském a bavorském úseku hranic a o výměně částí území na hranicích (podepsána v Bad Elster dne 27. září 1935, publikována pod č. 212/1937 Sb. z. a n.). Dne 8. respektive 9. listopadu 1937 byl pak v Berlíně podepsán Zápis o skončení hraničního dokumentárního díla v saském respektive v bavorském dílu hranic československo-německých.

V souvislosti s vypracováním hraničních děl byla připravena komplexní mezinárodní smlouva, která měla zahrnovat celý úsek československo-německých hranic. Smlouva mezi Republikou československou a Německou říší o úpravě hraničních poměrů (Hraniční statut), podepsaná dne 12. listopadu 1937 v Berlíně, však již nenabyla mezinárodní platnosti – smlouva nebyla do posledního dne československé svobody, tj. do 29. září 1938, ratifikována. Pracovně byla tato smlouva běžně označována jako „neratifikovaný hraniční statut“.⁹² To znamená, že k uzavření smlouvy nedošlo a vypracovaná hraniční dokumentace není právně relevantní. Nicméně toto dokumentární dílo státních hranic československo-německých (obsahovalo díl hranic československo-pruských, československo-saských a československo-bavorských) bylo dlouhá léta respektovaným technickým určením a znázorněním státních hranic mezi Československem a Spolkovou republikou Německo.

Celková délka československo-německých hranic činila 1 544,86 km. Celkem bylo osazeno 28 613 hraničních znaků.⁹³

⁹² Smlouva byla podepsána zmocněnci obou států, jde tedy podle aktuální terminologie o tzv. sjednanou smlouvu.

⁹³ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, Praha 2016, str. 121 an.

12. Státní hranice s Rakouskem

Právní podklad stanovení hranic mezi Republikou Československou a republikou Rakouskou byl dán článkem 27 mírové smlouvy Saint-Germainské.

Úprava československo-rakouských hranic byla završena Úmluvou mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o vedení rakousko-československé hranice a některých souvislých otázkách (podepsána v Praze dne 10. března 1921, publikována pod č. 288/1922 Sb. z. a n.). Úmluva řešila jak průběh státních hranic (část II – vedení hraniční čáry u Valčic), tak i řadu dalších věcí souvisejících s rozhraničováním (např. vodoprávní věci, pohraniční styk, drážní věci). Důvodem ke sjednání této smluvní úpravy byla snaha rakouské vlády o rychlé a smírné řešení otevřených otázek (s ohledem na úsporu nákladů a procesní ekonomii), které se nepodařilo do té doby vyřešit v rozhraničovací komisi. Důvodová zpráva proto charakterizuje tuto smlouvu tak, že „tato neobsahuje definitivních dispozic územím, nýbrž je, pokud jde o otázky teritoriální, pouhou přípravou pro rozhodnutí delimitační komise“.⁹⁴

Československo-rakouská delimitační komise se ustavila v červenci roku 1920. Po rozhraničovacích pracích a vyhotovení hraniční dokumentace byl dne 19. května 1923 sepsán o výsledku práce příslušný protokol. Posléze byl uzavřen mezi státy hraniční statut v rámci Smlouvy mezi republikou Československou a republikou Rakouskem o úpravě právních poměrů na státní hranici ze dne 12. prosince 1928 (publikována pod č. 139/1930 Sb. z. a n.).

Předmětem úpravy hraničního statutu byly jak otázky statutární (část I – určení a dokumentace hranice, úprava povahy mokré hranice – hlava VIII, zajištění údržby hranice – hlava IX.), tak i otázky režimové (např. právní poměry na veřejných silnicích a cestách na hranici, právní poměry na vodách na hranici, rybolov a honební právo). V rámci statutární úpravy byla mimo jiné stanovena pravidla pro postup v případech, kdy dojde k „nesouladu“ v hraniční dokumentaci. Rozhodující role byla přisouzena polním náčrtům, popřípadě místnímu šetření.

Jde o jediný hraniční statut z období první republiky, který je dosud platný;⁹⁵ v současné době mají praktický aplikační význam v zásadě jen ustanovení o hraničních cestách v souvislosti se změnami jejich rozsahu, resp. zrušováním.

Československo-rakouská hranice byla rozdělena na 12 sekcí s poukázáním na staré správní hranice, povahu hranic, ale též s ohledem na personál a pomůcky, které byly k dispozici. Než byla do příslušných plánů zanesena hraniční čára a hranice vykolíkována, byly konány tzv. politické pochůzky,⁹⁶ které měly vedle geometrického stavu zajistit všechny právní a hospodářské poměry v hraničním území.

Výsledkem rozhraničovacích prací bylo hraniční dokumentární dílo, které tvořily následující součásti:

- a) podrobný popis hranice,
- b) podrobná hraniční mapa v měřítku 1 : 2 880 a 1 : 2 500,

⁹⁴ Důvodová zpráva vládního návrhu úmluvy mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o vedení rakousko-československé hranice a některých souvislých otázkách (tisk č. 3197 z roku 1921) - Poslanecká sněmovna Národního shromáždění.

⁹⁵ Rakouský hraniční statut byl pouze novelizován Smlouvou mezi ČSSR a Rakouskou republikou o společných státních hranicích ze dne 21. prosince 1973.

⁹⁶ Po dohodě delegací zúčastněných států byly prováděny politické pochůzky hranice, k nimž byli přizváni soukromí zájemci a zástupci v úvahu přicházejících úřadů a korporací. Politické pochůzky byly stanoveny vyhláškou župního úřadu.

- c) přehledná hraniční mapa v měřítku 1 : 25 000,
- d) povšechný popis hranice,
- e) sbírka protokolů o sezení komise.

V podstatě ve stejné době jako hraniční statut byla sjednána Smlouva mezi republikou Československou a republikou Rakouskem o úpravě technicko-hospodářských otázek na hraničních tratích Dunaje, Moravy a Dyje, podepsaná v Praze 12. prosince 1928. Smlouva upravovala z hlediska průběhu státních hranic nezbytné upravovací a udržovací práce.⁹⁷

Celková délka československo-rakouských hranic činila 558 km o celkem 12 hraničních úsecích. Celkově bylo osazeno 6 670 hraničních znaků, 474 polygonových a 146 trigonometrických kamenů.

13. Státní hranice s Polskem

Právní podklad pro stanovení hranic mezi Československem a Polskem byl dán třemi mezinárodními akty, a to mírovou smlouvou Versailleskou (hranice čsl. německá a plebiscitní území hornoslezské), dále rozhodnutím Konference Velvyslanců ze dne 28. července 1920, kterým byla stanovena hraniční čára v plebiscitních územích Těšínska, Oravy a Spiše, konečně pak hraniční smlouvou Sèvreskou, která stanovila čsl. polské hranice s výjimkou částí již určených předtím uvedenými smlouvami. Do mezinárodních aktů, jež jsou právním podkladem hranic s Polskem, „dlužno počítati i rezoluci Rady Svazu Národů ze dne 12. března 1924, kterou byla definitivně rozřešena otázka vedení hranice na Javorině podle čsl. požadavků.“⁹⁸

U hranice s Polskem, podobně jako u hranice s Německem, musela být nejprve rozsouzena otázka rozdělení hornoslezské hranice. Jakmile se tak stalo, byla ustanovena v lednu 1920 československo-polská delimitační komise pro hlučinský úsek hranice, která určila hranice v terénu. Práce komise byly ukončeny dne 6. prosince 1920, kdy byl podepsán Protokol o stanovení hranice mezi Polskem a Československem, úsek Ratiboř. Po provedeném hornoslezském lidovém hlasování a konečném rozhraničení plebiscitního území mezi Polsko a Německo, „nastoupila“ na hlučinský úsek hranice delimitační komise československo-německá. Československo-německá komise pro hlučinský úsek hranice přezkoumala rozhraničovací práce československo-polské komise a stanovila československo-německou hranici Hlučínska.

Dalším problémovým československo-polským hraničním úsekem byla oblast Těšínska, Oravy a Spiše. Rozhraničovacími pracemi byla pověřena československo-polská delimitační komise pro úsek Těšínska, Oravy a Spiše. Vedle rozhraničení této oblasti byla tato komise později pověřena rozhraničením i na ostatních částech československo-polské hranice. Komise se ustavila 6. srpna roku 1920.⁹⁹

Výsledkem rozhraničovacích prací bylo, mimo jiné, vyhotovení definitivní hraniční dokumentace.¹⁰⁰ Jednotlivé části hraniční dokumentace tvořily:

- a) všeobecný popis hranice s připojenou mapou hranice v měřítku 1 : 200 000,
- b) hraniční mapa 1 : 25 000,

⁹⁷ Viz vládní návrh smlouvy (Senát Národního shromáždění) tisk č. 162 z roku 1930.

⁹⁸ Zpráva výboru ústavně právního a zahraničního k vládnímu návrhu „polského hraničního statutu“ (tisk č. 2027 z roku 1932) Poslanecká sněmovna Národního shromáždění.

⁹⁹ Viz Zpráva o provedení a postupu prací technických mezinárodní komise pro stanovení hranic československo-polských, Hradec Králové, říjen 1927, str. 3.

¹⁰⁰ Zpráva o provádění a postupu prací technických mezinárodní komise pro stanovení hranic československo-polských, Hradec Králové, říjen 1927, str. 98 an.

- c) podrobná mapa hraniční ve velkém měřítku spolu s podrobným popisem hranice od kamene ke kameni,
- d) zpráva o postupu věcí technických,
- e) protokoly o sezeních rozhraničovací komise,
- f) protokol rozhraničovací.

Určení státní hranice vyznačením jejího průběhu v přírodě mezníky a zabezpečením polohy mezníků mapovými a číselnými podklady bylo by neúplné, kdyby nebylo doplněno smluvní úpravou otázek právní a hospodářské povahy, vzniklých rozhraničením nebo s ním souvisejících.¹⁰¹

Hraniční statut obsažený ve Smlouvě o úpravě otázek vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a republikou Polskou byl podepsán dne 24. září 1931 ve Gdyni.

Ze statutárních hledisek byla stěžejní hlava I (články 1 až 4) pojednávající o stanovení a dokumentaci státní hranice a o postupu při možných nejasnostech těchto dokladů. Tato úprava byla doplněna opisem delimitačních protokolů (příloha I) obsahujících mimo usnesení Konference Velvyslanců, jež byla podkladem delimitace, v krátkosti i přehled o složení a výsledku činnosti rozhraničovací komise, jakož i některá její rozhodnutí rázu povšechného. Vyznačení hranic se týkala rovněž ustanovení o hraničních úsecích a údržbě hraničního značení (články 67, 72 a 73). Smlouva tak zajišťovala potřebná pravidla pro ochranu a způsob udržování hraničního značení.

Další ustanovení statutu řešila zejména právní poměry na veřejných cestách, mostech na hranici a obdobně i právní poměry na hraničních tocích. Přestože se smlouva v několika ustanoveních dotýkala hraniční čáry a hranice, neobsahovala ustanovení, jimiž by se měnilo státní území, a proto nebylo k jejímu schválení třeba souhlasu ve formě ústavního zákona.

Touto smlouvou měla definitivně skončit v obapolném přátelském porozumění mnohdy velmi ožehavá kapitola čs. polského rozhraničování, která měla vliv na vzájemný poměr obou států,¹⁰² smlouva však nakonec nebyla ratifikována.

Celková délka československo-polských hranic činila 983,7 km o 29 hraničních úsecích. Celkem bylo osazeno 18 437 hraničních kamenů a znaků (zahrnuje i adaptované staré hraničníky, opracované skály, hraniční kopce a dřevěné kůly).

14. Státní hranice s Maďarskem

„Hranice mezi Republikou Československou a Maďarskem byla stanovena článkem 27 odst. 4 mírové smlouvy Trianonské, podepsané dne 4. června 1920, v níž je popsána směrem od východu na západ ...“¹⁰³

Československo-maďarská delimitační komise zahájila svoji činnost dne 27. července 1921. Komise provedla přezkoumání hranice – výsledkem bylo, že hranice popsaná v Trianonské mírové smlouvě vyhovuje „spravedlnosti“. Výjimkou byl jen tzv. šalgotarjanský úsek, kde se komise neshodla na nové hraniční čáře. Věc byla postoupena Radě Společnosti národů, která v dubnu 1923 vydala arbitrážní výrok, který stanovil hranice v dotčeném úseku zcela jinak oproti ustano-

¹⁰¹ Viz vládní návrh hraničního statutu s Polskem (tisk č. 854 z roku 1932), Senát Národního shromáždění.

¹⁰² Zpráva výboru ústavně-právního a zahraničního o vládním návrhu polského hraničního statutu (tisk 2027) z roku 1932 (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění).

¹⁰³ Zpráva o provádění rozhraničovacích prací (hranice československo-maďarská), Ministerstvo veřejných prací, bez uvedení místa a data vydání, str. 1.

vení v Trianonské mírové smlouvě. V důsledku toho Československo přišlo o část území, které mu přiznávala mírová smlouva.¹⁰⁴

Na podkladě výsledků měření trigonometricko-polygonometrického, topografického i tachygrafického byla ve smyslu ustanovení instrukce Konference Velvyslanců a podle interpretace těchto ustanovení Komise vyhotovena společně oběma delegacemi řada mapových a popisných hraničních dokumentů, kterou spolu s doklady vyhotovenými komisí samou, resp. jejím prezidentem tvoří dokumentární dílo hraniční.¹⁰⁵ Podpis hraničního dokumentární díla, které tvořily následující součásti, se uskutečnil dne 15. května 1925:

- a) podrobná hraniční mapa v měřítku 1 : 2 880,
- b) Dunajská mapa 1 : 5 000,
- c) přehledná mapa hraniční v měřítku 1 : 25 000,
- d) podrobný popis hranice,
- e) povšechný popis hranice,
- f) mapa 1 : 200 000,
- g) sbírka protokolů o zasedání komise,
- h) protokol o delimitaci.

Posléze byla uzavřena Úmluva o úpravě otázek, vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Maďarským (podepsána dne 14. listopadu 1928 v Praze, publikována pod č. 8/1931 Sb. z. a n.). Z hlediska státních hranic je určujícím ustanovením článek 1, kde se konstatuje provedení delimitace a opatření tří souhlasných dokumentárních děl, jakož i jejich obsah. Smlouva upravovala i dohled a udržování hranice (část IX) a periodické revize hranice (část X).¹⁰⁶

Hraniční statut byl schválen ústavním zákonem č. 102/1930 Sb. z. a n.

Celková délka československo-maďarských hranic činila 832 km o celkem 28 hraničních úsecích. Celkově bylo osazeno přibližně 7314 hraničních znaků (dále 2225 polygonových).¹⁰⁷

15. Státní hranice s Rumunskem

Hranice mezi republikou Československou a Královstvím rumunským byly stanoveny tzv. Sèvreskou hraniční smlouvou ze dne 10. srpna 1920 a rozhodnutím Konference Velvyslanců ze dne 7. února 1923 beroucím na zřetel protokol sjednaný mezi vládou Československou a Rumunskou dne 4. května 1921.¹⁰⁸

Sèvreská hraniční smlouva nenabyla platnosti, a proto muselo být provedeno další opatření ohledně určení a vyznačení československo-rumunské státní hranice. Opatření učinila Konference velvyslanců, která rozhodnutím ze dne 7. února 1923 povolala československo-maďarskou delimitační komisi k určení hranice československo-rumunské. Takto zřízená československo-rumun-

¹⁰⁴ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, v roce 2016, str. 128.

¹⁰⁵ Zpráva o provádění rozhraničovacích prací (hranice československo-maďarská), Ministerstvo veřejných prací, bez uvedení data a místa vydání, str. 69.

¹⁰⁶ Viz důvodová zpráva k čs. – maďarskému hraničnímu statutu (Poslanecká sněmovna Národního shromáždění, tisk č. 293).

¹⁰⁷ Srovnej: Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS, s.r.o., Chrást u Poříčan 2001, str. 80 an.

¹⁰⁸ Zpráva o provedení rozhraničovacích prací (hranice československo-rumunská), Praha, březen 1928, část I (právní podklad delimitace).

ská delimitační komise zahájila svou činnost v březnu téhož roku a skončila ji podpisem hraničního díla dne 20. července 1926.

Výsledkem rozhraničovacích prací bylo mimo jiné vyhotovení konečné hraniční dokumentace,¹⁰⁹ kterou tvořily tyto součásti:

- a) podrobná hraniční mapa 1 : 2 500,
- b) podrobný popis hranic a výkaz mezníkování,
- c) generelní popis hranic a hraniční mapa 1 : 200 000,
- d) sbírka protokolů o schůzích komise,
- e) protokol o delimitaci.

Rozhraničovací práce byly završeny podpisem československo-rumunského hraničního statutu v rámci Úmluvy o úpravě otázek, vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Rumunským ze dne 15. července 1930, (publikována pod č. 31/1936 Sb. z. a n.). Rovněž předmět úpravy hraničního statutu měl standardní charakter, odpovídal obdobným statutům sjednaným např. s Rakouskem nebo Maďarskem.

V hlavě I jsou obsažena ustanovení o určení a dokumentaci státní hranice československo-rumunské. V dalších hlavách jsou zahrnuta ustanovení upravující udržování a ochranu hraničního značení, vodoprávní poměry na hranicích, hraniční a vodohospodářské otázky na Tise, včetně voroplavy, veřejné silnice, otázky železniční, rybářství na hranici a úlevy při přechodu hranic.¹¹⁰

Hraniční statut upravoval i otázky údržby a odstraňování nedostatků v hraničním značení.

Hraniční statut byl schválen ústavním zákonem č. 55/1935 Sb. z. a n.

Celková délka československo-rumunských hranic činila 201 km o pěti hraničních úsecích. Celkem bylo osazeno 3 463 hraničních znaků.¹¹¹

16. Statistika závěrem

Z celkové délky československých hranic (4099 km) musely rozhraničovací komise nově určit hranice v délce 2621 km, naopak nebylo nutné vytyčovat převážně již existující staré hranice s Německem v délce 1478 km. Hranice byly vyznačeny přibližně 37 000 hraničními znaky.¹¹²

17. Význam rozhraničovacích prací

Rozhraničovací práce byly naprosto mimořádné svým rozsahem a nároky, které souvisely s jejich zabezpečením. Šlo o rozsáhlé úkoly odborné (geodeticko-technické, topografické, katastrální, právní), mezinárodně právní řešené zpravidla využitím diplomatických kontaktů, vazby na příslušné správní úřady, které poskytovaly potřebnou součinnost a v neposlední řadě otázky organizačně technické, resp. logistické.

¹⁰⁹ Zpráva o provedení rozhraničovacích prací (hranice československo-rumunská), Praha, březen 1928, str. 74 an.

¹¹⁰ Zpráva výboru zahraničního a ústavně právního k vládnímu návrhu ústavního zákona o úpravě státních hranic s Rumunskem (tisk č. 1458 z roku 1935 Senát Národního shromáždění).

¹¹¹ Srovnej Jaroslav Sovinský, *Státní území a státní hranice Československé republiky a České republiky*, doktorská dizertační práce, UK PF 2004, str. 187 an.

¹¹² Statistické údaje jsou převzaty z publikace Čenka M. Kadlece: *Hry o hranice*, BCS s. r. o. Chrást u Poříčan, 2001, str. 84.

Je nepochybné, že hlavní tíhu těchto úkolů neslo někdejší Ministerstvo veřejných prací, které bylo příslušným orgánem podle tehdy platného zákona o státních hranicích. Toto ministerstvo zpravidla úzce spolupracovalo s dalšími zúčastněnými ministerstvy (vnitro, finance, zahraniční věci). Podstatnou měrou k plnění rozhraničovací prací přispěla i čs. armáda, zejména její topografický ústav, příslušné katastrální úřady a celý systém administrativní správy v příhraničních okresech.

Rozhraničovací práce, vypracování hraničních dokumentárních děl a konstituování hranic v terénu vytvořilo předpoklady pro vytvoření smluvního systému hraničních smluv, který hranice fixoval v mezinárodně právní (bilaterální) rovině.

V období rozhraničovacích prací se mimo jiné utvářel obor správy státních hranic, který vycházel nejen z aplikace příslušného zákona o státních hranicích, ale rovněž z rozsáhlého objemu zkušeností, které byly v průběhu prací získány. Šlo v těchto souvislostech mimo jiné o utváření řady technických standardů, které měly neocenitelný význam i v pozdějším období (např. vytváření hraničního dokumentárního díla). Je třeba konstatovat, že základy moderní správy státních hranic (chápáno v evropské relaci), byly vytvořeny právě v průběhu oněch dvaceti let, kdy probíhaly rozhraničovací práce.

Snad nejlépe vystihuje náročnost a význam rozhraničovacích prací dobová citace Ondřeje Krčmáře¹¹³ uvedená v aktuální odborné literatuře ke státním hranicím:

„Veliké dílo je skončeno, hranice Československé republiky, pokud podléhaly delimitaci, jsou nejen zřetelně a trvale vyznačeny v přírodě, nýbrž i jejich demarkace zajištěna nepochybným způsobem v řadě hraničních dokumentů, jakými se až dosud nemohl vykáhati žádný stát. Českoslovenští zeměměřiči mohou tudíž s plným zadostiučiněním pohlížeti zpět na vykonanou práci a s tím vědomím, že čestně obstáli ve vážném zápase o prestiž svého jména v tuhé soutěži a že přispěli hřivnou, ne nepatrnou, k dosažení dalšího stupně konsolidace československého státu.“¹¹⁴

Je smutnou skutečností, že mnoho desítek let byly v období po roce 1945 rozhraničovací práce a jejich význam opomíjeny. To bylo součástí celkového někdejšího přístupu ke státním hranicím, který jednostranně preferoval ochranu státních hranic a tzv. statutární agenda měla až druhořadý význam. Rozhraničovací práce byly navíc výsostně spjaty s politicko-právním a administrativním uspořádáním první republiky a již z tohoto důvodu nemohly být předmětem jinak zcela zasloužené pozornosti, resp. historicko-právního zpracování.

¹¹³ Ondřej Krčmář publikoval řadu příspěvků k rozhraničovacím pracím v Zeměměřickém věstníku (ročníky 1922 a 1928).

¹¹⁴ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, Praha 2016, str. 120.

IV. Mnichov, zánik Versailleského systému hranic a doba nesvobody

Mnichovská dohoda rozbila systém evropské ne-li dokonce světové bezpečnosti, která byla institucionálně vytvořena po 1. světové válce. Stala se aktem vedoucím bezprostředně ke 2. světové válce a aktem, který znamenal fakticky konec nezávislosti Československa. Mnichovská dohoda, kdy úsilím Sudetoněmecké strany za podpory nacistického Německa byla rozbита Československá republika, započal i konec tzv. Versailleského systému hranic založeného mírovými smlouvami po první světové válce. Dohoda byla podepsána v Mnichově v nočních hodinách z 29. na 30. září 1938 předsedy vlád Německa, Itálie, Francie a Velké Británie.

Mnichovská dohoda znamenala výraznou diskontinuitu státních hranic tehdejšího Československa. Znamé tragické události po mnichovském diktátu znamenaly konec územní integrity Československa a státní existence československého státu. Z právního hlediska měla povahu paaktu a byla neplatná od samého počátku.¹¹⁵ Podepsáním Mnichovské dohody a dalších navazujících dokumentů byly porušeny mezinárodní dohody, jakož i uznávaná nepsaná pravidla mezinárodního práva. Československo nebylo účastníkem Mnichovské dohody, nýbrž jen objektem jednání, přijaté závazky mu byly vnuceny pod hrozbou síly. Mnichovská dohoda odporovala i vnitrostátnímu právu, zejména ústavnímu požadavku na schválení změn hranic (území) ústavním zákonem.¹¹⁶ V dalším (poválečném) vývoji vztahů mezi Československem a Německem mělo právní posouzení Mnichovské dohody zásadní význam.¹¹⁷

Mnichovská dohoda měla vyřešit otázku německé národnostní menšiny v Československu jejím připojením k Německu. V důsledku toho byla Československá republika fakticky připravena o rozsáhlé oblasti pohraničí Čech, Moravy a Slezska. Území, které mělo obsadit Německo, bylo rozděleno do pěti úseků. Hranice pevných čtyř pásem byly dohodnuty ještě v Mnichově, o pátém pásmu mělo být rozhodnuto plebiscitem.

Československo bylo nuceno postoupit Německu ve dnech 1. až 10. října 1938 pohraniční území, tzv. sudetské oblasti, o rozloze cca 28 000 km². Během listopadu 1938 postoupilo Polsku asi dvě třetiny Těšínska a menší území na Slovensku. Další území bylo postoupeno Maďarskému království na základě tzv. Vídeňské arbitráže (značná část jižního a východního Slovenska a jihozápadní část Podkarpatské Rusi, celkem cca 11 927 km²). Šlo o obdobné postoupení území jako v případě sudetských oblastí podle Mnichovské dohody. Rozloha všech postoupených území činila celkem asi 29 % z původní rozlohy československého státu, z necelých 141 tisíc km² zůstalo jen cca 99 tisíc km².¹¹⁸

Nejprve byla zřízena Česko-Slovenská republika (tzv. Druhá republika), která odpovídala stavu po Mnichovské dohodě do 15. března 1939. Po tomto datu, respektive po okupaci zbytku Čech, Moravy a Slezska, byl zřízen tzv. Protektorát Čechy a Morava, který se stal součástí

¹¹⁵ Aleš Gerloch, Jiří Hřebejk, Vladimír Zoubek: *Ústavní systém České republiky*, Prospektrum spol. s r. o., 2002, str. 149.

¹¹⁶ Srovnej Jaroslav Sovinský: *Státní území a státní hranice Československé republiky a České republiky*, doktorská dizertační práce, UK PF, Praha 2004, str. 118 an.

¹¹⁷ Nakonec tzv. vztahová smlouva mezi ČSSR a SRN považovala Mnichovskou dohodu „vzhledem ke vzájemným vztahům obou smluvních stran“ za nulitní.

¹¹⁸ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna a kolektiv: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 171.

Německé říše. Německé okupaci předcházelo odtržení Slovenska a vznik Slovenského štátu (14. 3. 1938), zbytek Podkarpatské Rusi byl do 18. 3. 1939 obsazen Maďarskem.

Po záboru pohraničí německými oddíly (7. respektive 10. října 1938) bylo přistoupeno k pracím na nové okleštěné československo-německé hranici.

Po 15. březnu 1939, kdy se z dosud formálně nezávislého státu stal Protektorát Čechy a Morava, se fakticky staly dosavadní státní hranice hranicemi vnitrostátními a rozhraničovacím pracím již německá strana nepřikládala význam, resp. nepovažovala je za nezbytné.¹¹⁹ Celkově se nově vytyčované hranice ustálily na délce 2 541 km.

Státní hranice mezi Protektorátem Čechy a Morava a Slovenským štátem bylo třeba vymezit nově. Rozhraničovací práce se uskutečnily v letech 1941 až 1944. Realizací projektu byli pověřeni opět pracovníci hraničního referátu protektorátního ministerstva vnitra. V celém průběhu hranic bylo osazeno 3 340 hraničních mezníků a 201 dubových sloupů.¹²⁰ Práce na hraničním dokumentárním díle byly ukončeny v roce 1944.¹²¹ Poprvé bylo při hraničních pracích využito metod leteckého snímkování.¹²² Na hraničních znacích byl protektorát jako „vazalské“ území Německé říše označen iniciálou „D“.¹²³

Mnichovský diktát zasáhl také hraniční archivní fond. Německá strana požadovala předání řady hraničních dokumentů vztahujících se k bývalým československým hranicím (topografické, geografické a kartografické údaje a písemnosti). Šlo zejména o dokumenty k česko-polským a česko-rakouským hranicím, které musely být předány říšskému ministerstvu vnitra.¹²⁴ Tyto hraniční dokumenty nebyly nikdy vráceny.

¹¹⁹ Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS, s.r.o., Chrást u Poříčan 2001, str. 117.

¹²⁰ Některé z mezníků přetrvaly v odlehlých lokalitách až do doby česko-slovenských rozhraničovacích prací a mohly být využity k novému vyznačení státních hranic.

¹²¹ Rovněž „protektorátní“ hraniční dokumentární dílo bylo využito jako jeden z podkladů v rámci česko-slovenských rozhraničovacích prací.

¹²² K historickým paradoxům patří, že získané výsledky leteckého snímkování byly využity jako jeden z dílčích podkladů pro konstituování česko-slovenských státních hranic v rámci rozhraničovacích prací.

¹²³ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna 2016, str. 133 an.

¹²⁴ Podrobněji Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001, str. 130 an.

V. Reaktivace (obnovení) předválečných hranic (období 1945 až 1948) a poválečné změny

Po skončení 2. světové války a osvobození Československa došlo ve všech úsecích československé státní hranice k plné obnově stavu z období předmnichovských událostí v roce 1938.

Reaktivace československých hranic souvisela se dvěma aspekty:

- a) Právní stav hranic – československé hranice byly upraveny mezinárodními smlouvami, hraničními dokumentárními díly a dalšími akty, které byly řádně schváleny zúčastněnými státy. Na těchto dokumentech nic nezměnila Mnichovská dohoda a další jí podobné akty – podpisem těchto diktátů došlo k porušení mezinárodních dohod a uznávaných nepsaných zásad mezinárodního práva. Na československých státních hranicích tak byl plně obnoven právní stav z roku 1938.
- b) Fyzický stav hranic – československé hranice vedly podle hraničních dokumentů platných z období předmnichovských událostí v roce 1938. Nic na tom nezměnilo poškozené a chybějící hraniční značení po válce – bylo třeba přistoupit k redemarkaci státních hranic.¹²⁵

Československo předpokládalo, že jako člen vítězné koalice bude moci na předpokládané mírové konferenci nejen potvrdit své předválečné hranice, ale nad jejich rámec vůči poraženému Německu vznést i územní požadavky, jakož i vůči dalším státům (Rakousko, Polsko a Maďarsko).

Hlavním cílem bylo strategické, resp. komunikační zabezpečení osvobozené Československé republiky, tj. její obrana proti napadení a tomu odpovídající úpravy hranic.

V letech 1945 až 1947 probíhala jednání na vnitrostátní i mezinárodní úrovni¹²⁶ o československých hraničních úpravách vůči Německu, ale taktéž vůči Rakousku, Polsku a Maďarsku.¹²⁷ Územní požadavky (zejména Kladsko, Ratibořsko, Hlubčicko a Lužice) vláda hodlala předložit londýnské konferenci ministrů zahraničních věcí v září 1945. Ovšem již těsně po válce se začala objevovat rozdílná stanoviska vítězných mocností, Sovětský svaz navíc neměl zájem na jakýchkoliv územních změnách, které by mohly ohrozit, resp. destabilizovat nově vytvořené německé hranice na Odře a Nise.

Jednání s Polskem o územních změnách měla být založena na recipročním základu a cenou za Kladsko, Ratibořsko a Hlubčicko by bylo poskytnutí Těšínska, což bylo pro čs. stranu nepřijatelné. Zvažované územní změny se proto nakonec neuskutečnily a s výhradou Bratislavského předmostí byl zachován status quo.¹²⁸

Podrobný popis československých poválečných územních požadavků (návrhů na korekci hranic) přesahuje rámec této publikace. Lze se s ním setkat v odborné literatuře ke státním hranicím.¹²⁹

¹²⁵ Srovnej Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001, str. 135 an.

¹²⁶ Nejvýznamnější byla zřejmě mírová konference v Paříži.

¹²⁷ Viz např. čs. memorandum odevzdané vítězným spojencům nótou ministra zahraničních věcí Jana Masaryka (návrhy územních korekcí vůči Německu, včetně mapové přílohy).

¹²⁸ Viz Tomáš Krystlík: *Československé snahy o územní zisky*, CS magazín, listopad 2006.

¹²⁹ Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001, str. 135 an.

Československu bylo vyhověno jen na úseku hranic s Maďarskem, kde bylo československé území podle Mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Maďarskem (Paříž, 1947) rozšířeno o tzv. Bratislavské předmostí¹³⁰ (území jižně od Petržalky u Bratislavy).

Významné (z hlediska státních hranic) bylo rovněž ustanovení článku 25 citované mírové smlouvy, které prohlásilo za nulitní vídeňskou arbitráž ze dne 2. února 1938.

¹³⁰ V literatuře někdy označované jako Petržalské předmostí.

VI. Vývoj státních hranic v socialistickém Československu (období 1948 až 1989)

1. Státní hranice s Německem

Německo bylo po 2. světové válce obsazeno vítěznými mocnostmi (SSSR, USA, Velká Británie a Francie) a jako debelovaný stát bylo rozděleno do čtyř okupačních pásem. Mocnosti převzaly veškerou moc Německa a postupně ji předávaly nově se tvořícím německým orgánům. Vývoj pak vedl ke vzniku dvou německých států – Spolkové republiky Německo (tzv. západní Německo) a Německé demokratické republiky (tzv. východní Německo). I za existence těchto států s odlišnou politickou orientací některé kompetence pro německé otázky vykonávaly uvedené mocnosti.

A. Saský díl (Německá demokratická republika)

V důsledku rozhodnutí velmocí na konferenci v Postupimi v létě 1945 zcela zanikl pruský díl československo-německé hranice (formálně bylo Prusko spojenci zrušeno 25. února 1947).¹³¹ Tím se československo-německá hranice zkrátila a z někdejších tří relativně samostatně spravovaných hraničních úseků (pruský, saský, bavorský) zbyly pouze dva. Saský úsek hranice nově začínal v místě soutoku Lužické Nisy a Oldřichovského potoka a končil na styku zemských hranic Saska a Bavorska.¹³²

S ohledem na specifickou poválečnou situaci byla redemarkace, jejímž předmětem bylo zřetelné vyznačení průběhu československých předmnichovských hranic v úseku sovětského okupačního pásma, provedena Československo-sovětskou smíšenou komisí. Nezvyklé mezinárodní složení delegací se odráží i v sepsaném protokolu,¹³³ který byl vyhotoven ve dvou prvopisech, v českém a ruském jazyku, což je v historii této hranice ojedinělou kuriozitou.¹³⁴

Klíčové hraniční práce ovšem spadají do období let 1976-1979, kdy byl na základě rozhodnutí vládních delegací obou republik přezkoušen, zaměřen a vyznačen průběh státních hranic a byla vyhotovena nová hraniční dokumentace. Z hraničních prací vyplynulo několik desítek drobných změn hraniční čáry, o kterých však ve smlouvě vzhledem k mezinárodně politickým souvislostem není zmínka. Přitom došlo k vzájemné bezplatkové výměně oddělených částí území o rozloze 7,6521 ha v případě 94 dílčích úprav hranic. Toto značně problematické řešení je v československé smluvní a ústavní praxi zcela ojedinělé a je důsledkem nepřijatelného politického ovlivňování hraniční agendy.

Součástí redemarkace byla i změna iniciál na hraničních znacích na „DDR“ včetně přezkoušení stabilizace stávajících nevyhovujících mezníků a jejich výměna za nové. Hraniční dokumentární dílo bylo přiloženo ke Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Německou demokratickou republikou o společných státních hranicích (podepsána v Praze dne 3. prosince 1980, publikována pod č. 112/1982 Sb.).¹³⁵

¹³¹ Prusko bylo zrušeno rozhodnutím spojenecké kontrolní komise.

¹³² Protokol o ukončení redemarkace ze dne 18. září 1948 (Praha).

¹³³ Srovnej Zápis o skončení hraničního dokumentárního díla saského dílu hranic československo-německých (Hraniční archiv Ministerstva vnitra) příloha II. neratifikovaného Hraničního statutu.

¹³⁴ Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001, str. 173.

¹³⁵ Viz Zdeněk Šmída. *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, 2016, str. 146 an.

Hraniční dokumentární dílo uvedené v předchozím odstavci bylo využito v devadesátých letech ve smluvní agendě se Spolkovou republikou Německo. Odkázala na ně Bonnská smlouva, v zásadě bylo převzato smlouvou o hraničním dokumentárním díle pro saský úsek hranic. Pochopitelně byly upraveny formálně právní náležitosti (zejména odstranění názvu „NDR“, zavedení pojmu „úsek hranic se Svobodným státem Sasko“).

B. Bavorský díl (Spolková republika Německo)

Situace na československo-německé hranici v bavorském dílu byla složitější. Problém měl politický kontext a souvisel se vzniklým „blokovým“ uspořádáním Evropy. Vliv mělo i spolkové uspořádání Německa a s tím související omezená mezinárodně-právní subjektivita Bavorska.

Potřebná poválečná redemarkace hranic proběhla jen částečně a uskutečňovala se výlučně na pragmatickém základě.

Po dohodě mezi československým hraničním referátem a bavorskými pohraničními orgány bylo přistoupeno v letech 1959 až 1960 a 1966 až 1967 k nezbytné společné obnově a údržbě hraničních znaků, které po mnichovském diktátu v důsledku posunu hranic byly značně poškozeny nebo zničeny.¹³⁶

Obě strany reprezentované tehdejším ministerstvem vnitra (později federálním ministerstvem vnitra) a orgány Svobodného státu Bavorsko (zejména bavorské ministerstvo vnitra) v praxi zcela respektovaly vytyčení, zaměření a vyznačení společných státních hranic, tak jak vyplývalo z hraničního dokumentárního díla z roku 1937 (neratifikovaný hraniční statut).¹³⁷

K pozitivnímu vývoji došlo po uzavření Smlouvy o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo z roku 1973 (tzv. normalizační smlouva). Postupně se obě strany dohodly na měřickém přezkoušení hranic. Obě strany si v roce 1981 vyměnily diplomatické nóty o jmenování hraničních zmocněnců, kteří v roce 1983 jmenovali své poradce jako společné orgány povolané ke správě hranic. Poradci měli k dispozici tým odborníků, který v zásadě odpovídal personálnímu složení standardní hraniční komise. Podkladem pro práce se stalo hraniční dílo z roku 1937 (přílohy hraničního statutu). Práce v podobě společné obnovy, údržby a zaměření hranic proběhly v letech 1983-1989. Předpokládalo se, že hraniční dokumentární dílo bude vyhotoveno do roku 1991. Německá strana na společných jednáních s vyhotovením nových hraničních dokumentů souhlasila, ale odmítala uzavření hraniční smlouvy. Právní završení hraničních dokumentů omezovala na jejich vzájemnou výměnu formou diplomatických nót. Podmínky pro uzavření odpovídající smlouvy (viz tzv. Bonnská smlouva) nastaly až po společensko-politických změnách v devadesátých letech.

2. Státní hranice s Rakouskem

Rakousko bylo po 2. světové válce rozděleno do čtyř okupačních zón, spravovaných obdobně jako v Německu vítěznými mocnostmi (SSSR, USA, Velká Británie a Francie). Postavení Rakouska bylo zcela odlišné než Německa – Rakousko bylo považováno za oběť německé agrese. Po vy-

¹³⁶ Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001, str. 176.

¹³⁷ Interní materiál federálního ministerstva vnitra „Rozbor základních statutárních otázek státních hranic mezi ČSSR a SRN“ z roku 1977 (Hraniční archiv Ministerstva vnitra), který vycházel i ze Zápisu o skončení hraničního dokumentárního díla v bavorském dílu hranic československo-německých (Hraniční archiv Ministerstva vnitra), příloha III neratifikovaného Hraničního statutu.

sloveném souhlasu československá strana vedla s Rakouskem jednání o rektifikacích, ale bez úspěchu. Československo ale získalo na úkor Maďarska Bratislavské předmostí, v důsledku čehož se posunulo společné trojmezí a zároveň se tím prodloužila československo-rakouská hranice.

V roce 1955 bylo postavení Rakouska vyřešeno Státní smlouvou o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska (podepsána ve Vídni dne 15. května 1955). Smlouva řešila otázky mezi spojeneckými velmocemi a Rakouskem, což mělo za následek odchod okupačních jednotek a získání státní suverenity Rakouska provázené neutrálním statutem. Jelikož smlouva potvrzovala státní hranice mezi Československem a Rakouskem podle stavu k 1. lednu 1938, stala se součástí i československého právního řádu (publikována pod č. 39/1956 Sb.).

V 50. letech byla potřebná opatření na úseku údržby státních hranic realizována na pragmatickém základě.

Poválečný vývoj na československo-rakouských hranicích byl završen v 70. letech. Dne 21. prosince 1973 byla ve Vídni podepsána Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o společných státních hranicích (publikována pod č. 95/1975 Sb.), která představovala mimořádně kvalitní smluvní základ pro společnou správu státních hranic. Dlouhá léta byla pokládána za jakýsi vzor bilaterální smluvní úpravy státních hranic.

Předmět úpravy této smlouvy zahrnoval zejména stanovení průběhu státních hranic odkazem na příslušná usnesení Rozhraničovací komise, zároveň byla stanovena podrobná pravidla pro správu státních hranic, včetně zajištění jejich údržby (viz např. institut přezkoušení hraničních znaků). Smlouva zahrnovala i šest dílčích změn průběhu společných státních hranic a změny státních hranic v souvislosti s regulacemi řeky Moravy; došlo k vzájemné bezezbytkové výměně státních území o rozloze 165,2822 ha. Zásadním opatřením v institucionálním smyslu bylo vytvoření Stálé česko-rakouské hraniční komise jako orgánu pro společnou správu státních hranic, která byla vybavena i rozsáhlým souborem kompetencí, včetně oprávnění navrhnout změny průběhu státních hranic.

Samotné sjednání smlouvy bylo z hlediska mezinárodně politických souvislostí do značné míry důsledkem neutrálního statutu Rakouska a bylo tehdejšími československými představiteli prezentováno jako příklad možnosti zavedení klasické správy státních hranic mezi státy s rozdílným společenským zřízením. V širším kontextu bylo výsledkem ofenzivní smluvní politiky tehdejšího Československa, které usilovalo o sjednání takových bilaterálních smluv s Rakouskem, které měly politický význam (např. státní hranice, právní pomoc v trestních věcech, extradice).

Derogační ustanovení citované smlouvy obsahovalo zrušení některých ustanovení hraničního statutu, zejména pokud jde o ustanovení týkající se státních hranic, resp. hraničních dokumentů.

3. Státní hranice s Polskem

Po skončení války se ukázala potřeba uvést do pořádku československo-polské státní hranice. Tato potřeba byla vyvolána zejména skutečností, že pro část hranic, totožnou s předokupačními hranicemi, se platné hraniční dílo stalo obsoletním,¹³⁸ současně byl špatný poválečný stav vyznačení státních hranic. Československá strana měla zájem na provedení redemarkace, kterou navrhla již v roce 1949. Na tento podnět reagovala polská strana až v roce 1953, kdy přistoupila na provedení společné prohlídky hraniční demarkace v úseku bývalých hranic československo-německých, tj. od řeky Lužické Nisy po řeku Odru. V roce 1955 byl v Praze

¹³⁸ Viz poválečný posun polsko-německých hranic (hranice na Odře a Nise).

podepsán na vládní úrovni protokol o vytyčení čs.-polských státních hranic, který uložil čs.-polské smíšené komisi ustavené na jeho základě, aby vzala jako základ pro vytyčení čs.-polských státních hranic dosavadní probíhající hraniční čáru s připuštěním drobných místních odchylek, jež se ukáží nezbytnými z hlediska zájmu místního obyvatelstva a účelného územního a vodního hospodářství. Ve skutečnosti však realizované „odchylky“ převážně reagovaly na potřeby ochrany hranic (zejména jejich zkrácení v zájmu jednodušší ostrahy).

Posléze realizované redemarkační práce byly zakončeny Smlouvou mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic (podepsána 13. června 1958 ve Varšavě, publikována pod č. 23/1959 Sb.). Zásady, podle nichž byly hranice vytyčeny, shrnuje důvodová zpráva vládního návrhu ústavního zákona o konečném vytyčení státních hranic. Například na suchých úsecích byla hraniční čára stanovena jako pevná a probíhala mezi hraničními znaky přímočaře, v důsledku toho se na čs.-polských státních hranicích nevyskytovaly tzv. nevyznačené lomové body.

Hraniční práce si vyžádaly změny hranice, motivované fakticky (na rozdíl od oficiální verze) zkrácením hranice pro účely její jednodušší ostrahy. Změny hraniční čáry měly za následek územní zisk 368,54 hektarů ve prospěch Československa. Součástí smlouvy z roku 1958 se stala dohoda uzavřená výměnou nót mezi ministry zahraničí obou států,¹³⁹ podle které se obě strany zavázaly, že vzniklý československý územní zisk bude Polsku nahrazen nikoliv územně, ale majetkově.¹⁴⁰ Se zřetelem k tomu, že citovaná smlouva přinesla změny území republiky, bylo nezbytné přijetí korespondujícího ústavního zákona.¹⁴¹ Ono majetkové řešení mělo spočívat v tom, že pozemky ležící v pohraniční oblasti jednoho státu, jež vlastní osoby bydlící na území druhého státu (tzv. dvojvlastnické poměry), měly být v budoucnu řešeny zvláštní dohodou na zásadě vzájemné kompenzace. Ke sjednání této dohody však nikdy nedošlo.

Dne 2. prosince 1967 byla v Praze podepsána Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o právních vztazích na československo-polských státních hranicích, o spolupráci a vzájemné pomoci v hraničních otázkách (publikována pod č. 80/1971 Sb.). K úpravě podmínek provádění Smlouvy byly v letech 1971 a 1974 podepsány ve Varšavě a Praze Dohody vlád zúčastněných států o provedení Smlouvy. Dohoda z roku 1974 zakotvovala Stálou československo-polskou hraniční komisi jako orgán pro společnou správu státních hranic.

V letech 1976-1982 bylo provedeno přezkoušení hranic na vodních tocích. Výsledkem těchto prací bylo vyhotovení rozsáhlého souboru hraničních dokumentů jako doplňku ke hraniční dokumentaci z roku 1958. Přezkoušení mokřých hranic završila Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o průběhu státních hranic v souvislosti s výsledky prvního společného přezkoušení průběhu československo-polských státních hranic na hraničních vodních tocích (podepsána 10. prosince 1986, publikována pod č. 126/1989 Sb.).¹⁴²

Celková délka československo-polských hranic činila 1 309,9 km o 6 hraničních úsecích. Celkem bylo osazeno 18 080 hraničních znaků.¹⁴³

¹³⁹ Tzv. Výměna nót David/Rapacki.

¹⁴⁰ Viz předkládací zpráva k vládnímu návrhu ústavního zákona o konečném vytyčení státních hranic s Polskou lidovou republikou, tisk č. 255/1958 (Národní shromáždění Republiky československé).

¹⁴¹ Ústavní zákon č. 62/1958 Sb., o konečném vytyčení státních hranic s Polskou lidovou republikou.

¹⁴² Změny hranic přijaté smlouvou byly schváleny ústavním zákonem č. 43/1988 Sb.

¹⁴³ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna 2016, str. 156 an.

4. Státní hranice s Maďarskem

Maďarsko nemělo zájem o poválečnou obnovu hranic s Československem. Československo uplatnilo vůči Maďarsku územní nároky (rozšíření předmostí u Bratislavy). Šlo o jedinou rektifikaci, která byla vůči sousednímu státu úspěšně uplatněna po 2. světové válce.

S Maďarskem jako nepřátelským státem byla po skončení války uzavřena mírová smlouva. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými Maďarskem byla sjednána v Paříži dne 10. února 1947 (publikace ve slovenštině pod č. 192/1947 Sb.). Maďarsku se ve smlouvě ukládala povinnost postoupit Československu obce Horvátjáfalu, Oroszvár a Dunacsún (Rusovce, Jarovce a Čunovo) i s jejich katastrálním územím. Tím se část hranic maďarsko-rakouských stala hranicemi československo-rakouskými. Rozhraničení bylo zakončeno Závěrečným protokolem o pracích rozhraničovací komise, podepsaném v Bratislavě dne 22. prosince 1947. Získaná území byla inkorporována zákonem č. 172/1947 Sb. (viz bod 6 části III).

Dne 6. června 1952 byl v Bratislavě podepsán Závěrečný protokol o jednáních vedených mezi delegací vlády Československé republiky a delegací ministerské rady Maďarské lidové republiky o úpravě drobnějších poruch československo-maďarských státních hranic. Tímto dokumentem byl ve 12 případech upraven průběh státních hranic. Na základě redemarkačních prací byla v Praze dne 13. října 1956 podepsána Smlouva mezi Československou republikou a Maďarskou lidovou republikou o úpravě režimu na státních hranicích (publikována pod č. 8/1958 Sb.). Předmětem úpravy byly statutární i režimové otázky¹⁴⁴ (čára státních hranic a udržování hraničních znaků, hraniční vody a cesty, rybolov, myslivost a lesní hospodářství).¹⁴⁵

Dne 19. listopadu 1976 byla v Praze podepsána Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Maďarskou lidovou republikou o spolupráci a vzájemné pomoci na československo-maďarských státních hranicích (publikována pod č. 39/1978 Sb.). Tato smlouva zrušila vybraná ustanovení hraniční smlouvy z roku 1956 (režimového charakteru), statutární úprava nebyla dotčena.

Specifickou agendou byly otázky spojené s výstavbou vodního díla Gabčíkova-Nagymaros, které se bezprostředně dotýkalo společných státních hranic a mělo zasahovat i na území obou států. Výstavba vycházela ze Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Maďarskou lidovou republikou o výstavbě a provozu Soustavy vodních děl Gabčíkovo-Nagymaros. V průběhu doby se z budování této stavby stala citlivá záležitost vzájemných vztahů (posléze slovensko-maďarských vztahů), která byla předložena i Mezinárodnímu soudnímu dvoru v Haagu.

Rovněž ke správě československo-maďarských státních hranic byla zřízena Společná československo-maďarská hraniční komise pro vyměřování a vyznačování státních hranic.¹⁴⁶

¹⁴⁴ V režimové hraniční agendě byla v této době vytvářena instituce hraničních zmocněnců (obdobně např. se SSSR, PLR, NDR).

¹⁴⁵ Spojení režimové a statutární agendy bylo v této době ve smlouvách se „socialistickými“ sousedními státy obvyklé. Až další vývoj (zejména devadesátá léta minulého století) vedl k výlučnému předmětu úpravy zahrnujícímu statutární agendu.

¹⁴⁶ Zdeněk Šmída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, 2016, str. 160 an.

5. Státní hranice se Sovětským svazem

Podkarpatská Rus, nad kterou v předmnichovském Československu vykonávala suverénní moc Československá republika, byla postoupena Sovětskému svazu. Stalo se tak Smlouvou mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945 (publikována pod č. 186/1946 Sb.) a Protokolem ke Smlouvě. Smlouva o cesi území Podkarpatské Rusi vyžadovala podle Ústavy z roku 1920 schválení ústavním zákonem.¹⁴⁷ Tímto pozbyla platnosti Úmluva mezi ČSR a Rumunskem ze 4. 5. 1921 o státních hranicích (hraniční statut).

Protokol popisu státních hranic mezi ČSR a SSSR, stanovených v listopadu 1945 až v dubnu 1946, podepsaný 8. května 1946 v Užhorodu zahrnoval ve svých přílohách hraniční dokumentaci.

Novými československo-sovětskými (respektive československo-ukrajinskými) hranicemi se staly, až na drobné úpravy, správní hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, tak jak byly stanoveny ke dni 29. září 1938. Nové státní hranice byly v terénu vyznačeny jinak než hranice s dalšími sousedními státy, rovněž nebyly rozděleny na hraniční úseky.¹⁴⁸ Hranice byly osazeny polygonovými dřevěnými sloupky nebo drenážními trubkami, přičemž na každé straně od tohoto hraničního znaku osazeného přímo v hraniční čáře, byly osazeny vysoké hraniční sloupy.

Z rozhraničovací práce v období 1945 až 1946 se zachovala unikátní fotodokumentace, která zobrazuje zúčastněné pracovníky, práce v terénu, měřickou a další potřebnou techniku, použité hraniční znaky k vyznačení průběhu státních hranic. Ukázky z této fotodokumentace,¹⁴⁹ která nebyla dosud zveřejněna, jsou obsaženy v obrazové příloze.

Dne 30. listopadu 1956 byl v Moskvě uzavřen hraniční statut v podobě Smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o režimu na československo-sovětských hranicích a o způsobu urovnávání pohraničních incidentů. Smlouva svěřila hraniční práce pohraničním orgánům (mimo jiné výměna dřevěných polygonových sloupků za betonové). Výrazným posunem v řešení hraničních otázek se stala až Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o režimu na československo-sovětských hranicích, spolupráci a vzájemné pomoci v hraničních otázkách (podepsána 10. února 1973 v Praze, publikována pod č. 87/1974 Sb.). Smlouva zřídila společnou československo-sovětskou hraniční komisi.¹⁵⁰

Československo-sovětské hranici, která byla nejkratší československou státní hranicí (98,5 km s 375 hraničními znaky), byla z politických i řady dalších důvodů věnována mimořádná pozornost. Na údržbu této hranice byly vyčleňovány zvláštní finanční prostředky, které byly poukazovány třem zúčastněným okresním úřadům, jejichž územní obvod přiléhal k čs. – sovětským státním hranicím. Hraniční pruh byl čištěn o šířce 5 metrů od státních hranic po obou stranách. Šlo o výjimečný případ, kdy se místní státní správa přímo zúčastňovala na údržbě vyznačení průběhu státních hranic.

¹⁴⁷ Ústavní zákon č. 2/1946 Sb., o Zakarpatské Ukrajině a úpravě státních hranic se SSSR (schváleno Prozatímním Národním shromážděním).

¹⁴⁸ Jaroslav Sovinský: *Státní území a státní hranice Československé republiky a České republiky*, doktorská dizertační práce, UK PF, Praha, 2004, str. 215 an.

¹⁴⁹ Fotodokumentace byla předána Národnímu archivu.

¹⁵⁰ Zdeněk Smída: *Vývoj českých státních hranic*, Fortuna, 2016, str. 163 an.

6. Přijetí ústavního zákona o čs. federaci

Federalizace republiky provedená ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., o československé federaci vytvořila trojí státnost, federální a státnost dvou zúčastněných republik. Z hlediska vymezení území a státních hranic je třeba považovat za určující ustanovení článku 3 citovaného ústavního zákona. Podle odstavce 1 území Československé socialistické republiky tvoří území České republiky a území Slovenské republiky. Odstavec 2 pak v duchu dosavadní ústavní tradice stanovil, že území federace i obou republik může být měněno jen ústavním zákonem Federálního shromáždění. Změna hranic každé z republik však byla podmíněna souhlasem příslušné národní rady, který bylo třeba udělit formou ústavního zákona republiky.¹⁵¹

Československé státní území v období federativně uspořádaného státu bylo vymezeno jako souhrn území obou členských států, současně byla určena státoprávní forma souhlasu s územními změnami. Tou byla obligatorně forma ústavního zákona, a to vždy ústavního zákona přijatého Federálním shromážděním a rovněž i ústavního zákona příslušné národní rady republiky, jejíž území se změna týkala. Ústavní zákony republik o souhlasu se změnou státního území byly jedinými případy ústavního zákonodárství národních republik. Vždy byl nejprve přijat ústavní zákon příslušné národní rady republiky, následně pak ústavní zákon Federálního shromáždění.

Vlastní správa státních hranic však zůstala centrální (federální) kompetencí bez přímých vazeb na orgány republik;¹⁵² byla součástí obecného vymezení kompetence federálního ministerstva vnitra.

¹⁵¹ Stanislav Zdobinský a kolektiv: *Československá ústava*, komentář, Panorama, Praha 1988, str. 221 an.

¹⁵² Viz rozdělení kompetencí mezi orgány federace a republik podle zákona č. 128/1970 Sb., o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti.

VII. Rozdělení Československa (období 1989 až 1992)

Demokratický vývoj po roce 1989 směřoval ke stále většímu uvolňování federálních struktur. Situace po volbách 1992 ukázala, že obvyklá federace je zřejmě nepřekonatelnou bariérou pro další ústavní vývoj.¹⁵³ Představitelé moci se proto v červnu 1992 dohodli na ukončení existence československé federace do konce téhož roku.

Česká republika a Slovenská republika neměly ve federaci mezinárodněprávní subjektivitu. Aby mohly obě republiky svoje vztahy (realizované po zániku federace) mezinárodně smluvně upravovat již za trvání federace, byla jim na podzim roku 1992 novelou ústavního zákona o československé federaci, dána pro tyto smluvní vztahy mezinárodněprávní subjektivita. Touto cestou také obě republiky již na podzim roku 1992 upravily mimo jiné své státní hranice – tj. hranice mezi později vzniklými nezávislými státy. Byly upraveny tak, že se nově vzniklé státní hranice měly krýt s hranicemi federace.

Československo zaniklo konstitučním způsobem a parlamentní cestou. Nešlo však o rozhodnutí ústavodárné autority původní, ale odvozené (Federálního shromáždění ČSFR). Do role nových ústavodárných autorit a zcela suverénních parlamentů se dostaly i původní národní parlamenty, které tak v nové situaci převzaly veškerou odvozenou ústavodárnou moc, kdy ústavy nových (budoucích) suverénních republik přijaly ještě za existence mezinárodně suverénního federativního státu.¹⁵⁴

Zánik České a Slovenské Federativní Republiky byl učiněn cestou federálního ústavního zákonodárství, zejména přijetím ústavního zákona Federálního shromáždění ze dne 25. listopadu 1992 č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Dotčený ústavní zákon stanovil ve čl. 1, že uplynutím dne 31. prosince 1992 zaniká Česká a Slovenská Federativní Republika. Nástupnickými státy jsou Česká republika a Slovenská republika. Rozdělením České a Slovenské Federativní Republiky (resp. vystoupením účastnických států z federace) vznikly Česká a Slovenská republika.

Na výše zmíněný vývoj musela zareagovat i Česká národní rada jako zákonodárný orgán České republiky. Musela se postarat o kontinuitu moci na svém území a převedení československého právního řádu do právního řádu České republiky. Stalo se tak především ústavním zákonem České národní rady ze dne 15. prosince 1992 č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky. Ústavní zákon se týká, vedle převedení právního řádu federace do právního řádu České republiky (čl. 1 a 2) a převzetí působnosti federálních orgánů orgány České republiky (čl. 3), i převzetí mezinárodněprávních závazků federace (s výjimkou smluv lokalizovaných jen na území Slovenské republiky).

Dnem 1. ledna 1993 Česká republika i Slovenská republika nabyly nezávislosti. Obě republiky měly již mezi sebou, jak je výše uvedeno, upraveny i své státní hranice. Od roku 1993 pak postupně obě republiky uskutečnily se svými sousedními státy proces recepce závazků někdejší federace a následně uzavřely nové mezinárodní smlouvy o státních hranicích. Svým územním rozsahem a vymezením hranic se Česká republika cum grano salis vrátila do doby kolem roku 1035, kdy v těchto územních mezích vládl kníže Břetislav.¹⁵⁵

¹⁵³ Karel Klíma: *Ústavní právo*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Dobrá voda, 2002.

¹⁵⁴ Karel Klíma a kolektiv: *Encyklopedie ústavního práva*, ASPI, Wolters Kluwer, 2007, str. 212 (heslo: federace).

¹⁵⁵ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna a kolektiv: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 171.

VIII. Vznik České republiky jako samostatného subjektu mezinárodního práva a její státní hranice

1. Ústavní kontinuita, zavedení pojmu „ústavní pořádek“, převzetí závazků někdejší federace a euronovela Ústavy

Státní hranice České republiky jako samostatného subjektu mezinárodního práva plně respektovaly princip ústavní kontinuity s někdejší federací, která byla výslovně vyjádřena v ústavním zákoně č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky (viz zejména čl. 5 odst. 2). Vlastní ústavní vymezení státních hranic obsažené v článku 11 Ústavy i nadále potvrdilo nedílnost území České republiky a vyjádřilo ústavní požadavek, podle něhož mohou být měněny státní hranice jen ústavním zákonem.¹⁵⁶

Ústava České republiky chápe území republiky jako jednotu území a státní hranice (čl. 11).¹⁵⁷ Pro změnu území, tedy pro jakoukoli změnu státní hranice se vyžaduje forma ústavního zákona jako normy nejvyšší právní síly. V tom kontinuuje česká ústavnost s ústavností československou tím, že převzala ústavní zákon jako formu souhlasu parlamentu se změnou hraniční čáry. Jde obsahově o ústavní zákony *sui generis*, neboť nemají charakter materiálně právní. Jsou spíše usneseními, jehož výrok obsahuje autoritativní souhlas ústavního orgánu se smlouvou s jiným státem.¹⁵⁸

Z hlediska smluv o státních hranicích, jež jsou v naprosté většině smlouvami, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána (tedy prezidentské ratifikované smlouvy), má článek 10 Ústavy zásadní význam, protože představuje generální recepční ustanovení provedené formou inkorporace.¹⁵⁹ Použijeme-li jisté zjednodušení, je možné konstatovat, že smlouvy o státních hranicích, pokud splňují stanovené podmínky,¹⁶⁰ jsou součástí právního řádu a jsou přímo aplikovatelné. To nepochybně usnadňuje pozici aplikační praxi.

Aktuální komentáře českého smluvního práva uvádějí, že „mezi politické mezinárodní smlouvy“¹⁶¹ lze zařadit rovněž mezinárodní smlouvy týkající se změny státních hranic České republiky. Ústava ČR neobsahuje ustanovení, podle kterého by se souhlas k ratifikaci takových smluv dával ve formě ústavního zákona, takže i souhlas s mezinárodní smlouvou měnící státní hranice se dává usnesením, k jehož přijetí navíc neplatí žádné kvalifikované většiny. Vedle toho však současně platí, že státní hranice České republiky mohou být měněny jen ústavním zákonem. V praxi tedy změna státních hranic spočívá jednak v přijetí příslušné mezinárodní smlouvy, jednak v přijetí speciálního ústavního zákona, přičemž změna státních hranic je podmíněna oběma právními předpisy. Přijetí příslušného ústavního zákona je implicitní podmínkou pro ratifikaci mezinárodní smlouvy o změně státních hranic.“¹⁶²

¹⁵⁶ Viz. Václav Pavlíček, Jiří Hřebejk: *Ústava a ústavní řád České republiky*, 1. díl, Linde, Praha 1998, str. 87 an.

¹⁵⁷ Některé ústavní komentáře označují článek 11 jako ustanovení o územní celistvosti.

¹⁵⁸ Karel Klíma: *Ústavní právo*, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čermák, Dobrá voda 2002, str. 246 an.

¹⁵⁹ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, 2015, str. 109; Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde a.s., Praha 2009, str. 430.

¹⁶⁰ Podmínkami jsou souhlas Parlamentu s inkorporací, závaznost smlouvy pro ČR z hlediska ústavního i mezinárodního práva, ratifikace prezidentem, vyhlášení ve Sbírce mezinárodních smluv.

¹⁶¹ Mezinárodní smlouvy o změnách státních hranic jsou politickými smlouvami ve smyslu ustanovení čl. 49 písm. a) ústavy.

¹⁶² Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde, a.s., Praha 2009, str. 228.

Významné bylo rovněž přijetí ustanovení článku 112 Ústavy, podle něhož tvoří ústavní pořádek mimo jiné i ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky. Ústavní pořádek tak lze chápat jako jakousi ústavu v širším slova smyslu s tím, že jeho součástí jsou vlastně všechny ústavní zákony přijaté od vzniku Československa, pokud se týkají území (státních hranic) České republiky. Jeden z aktuálních komentářů uvádí, že „z čl. 112 zároveň explicitně plyne skutečnost, že normy ústavního pořádku se nenacházejí pouze v jednom předpise; ústava České republiky je tak v souladu s našimi historickými tradicemi polylegální (tj. ústava není jen v ústavě ...)“¹⁶³ V daném ústavním kontextu je tedy nezbytné chápat i ústavní zákony o změnách státních hranic.

V období samostatné České republiky hlasuje Parlament ČR zvlášť o mezinárodní smlouvě obdobným způsobem jako o zákoně a následně o samotné změně průběhu státních hranic procedurou vyžadovanou pro přijetí ústavního zákona. Od nabytí účinnosti tzv. euronovely Ústavy (1. 6. 2002) je třeba respektovat, že případné spojené hlasování a tudíž schválení mezinárodní smlouvy o změně průběhu hranic jedním ústavním zákonem by bránilo zajištění předběžné kontroly ústavnosti s ohledem na existenci článku 88 odst. 2 Ústavy ČR, podle něhož je ústavní soud vázán kromě zákona o ústavním soudu i ústavním pořádkem. Případné probíhající řízení na Ústavním soudu o souladu dané mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem by muselo být zastaveno.¹⁶⁴

Česká republika jako územní nástupce někdejšího federativního státu v plném rozsahu vstoupila do závazků zaniklé federace, pokud šlo o její území (s výjimkou závazků, které se týkaly území, na něž se vztahuje svrchovanost Slovenské republiky).¹⁶⁵ Smlouvy o státních hranicích jsou ze své podstaty smlouvami lokalizovanými, tj. spojenými s územím, na něž se vztahují. S ohledem na požadavky právní jistoty byla platnost těchto smluv potvrzena mezi Českou republikou a jednotlivými sousedními státy formou výměny diplomatických nót. Tím byla potvrzena hraniční kontinuita s historickými hranicemi.¹⁶⁶

2. Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci

Po společensko-politických změnách po listopadu 1989 byly vytvořeny odpovídající předpoklady pro sjednání nových „vztahových“ smluv se sousedními státy. Tyto smlouvy (Spolková republika Německo, Polská republika, Slovenská republika) deklarovaly, resp. potvrzovaly dobré sousedství a přátelskou spolupráci ve všech profilových oblastech vzájemných vztahů. Všechny tyto smlouvy byly podepsány (sjednány) ještě před zánikem federace; Česká republika a Slovenská republika přitom ve vzájemné úpravě využily poskytnutou mezinárodně právní subjektivitu.

Uvedené smlouvy byly významné i z hlediska státních hranic. Ustanovení o státních hranicích, které bylo obdobné ve všech smluvních úpravách, potvrzovalo existující státní hranice, obsahovalo reciproční prohlášení o tom, že smluvní strany vůči sobě nemají územní nároky a nebudou je

¹⁶³ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, 2015, str. 1114.

¹⁶⁴ Jindřich Jašek: *Historický vývoj česko-slovenské státní hranice*, PF MU, 2014 – 2015, str. 24.

¹⁶⁵ Viz ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky.

¹⁶⁶ Aleš Gerloch, Jiří Hřebejk, Vladimír Zoubek: *Ústavní systém České republiky*, Prospektrum spol. s r. o., Praha 2002, str. 147.

vznášet ani v budoucnosti a zavazují se neomezeně vzájemně respektovat svrchovanost a územní celistvost.

V článku 3 odst. 1 vztahové smlouvy se Spolkovou republikou Německo se však vyskytl rozdíl mezi českým a německým textem („státní hranice“ x „bestehende Grenze“ – existující, stávající hranice). Tato ne příliš šťastná překladatelská „licence“ poměrně silně rezonovala na české politické scéně a stala se i předmětem spekulací v odborné literatuře ke státním hranicím.¹⁶⁷ Je třeba poznamenat, že se tak stalo v poměrně „senzitivní“ době krátce po sjednocení dvou německých států a nedlouho po smlouvě „dva plus čtyři“.¹⁶⁸ Další vývoj hraniční smluvní agendy (Bonnská smlouva, smlouva o hraničním dokumentárním díle) však jasně prokázal připravenost a ochotu německé strany používat ve standardním významu pojem „státní hranice“.

Vztahová smlouva se Spolkovou republikou Německo navíc obsahovala důležité ustanovení obsahující závazek smluvních stran, že uzavřou smlouvu o zjištění průběhu, upřesnění, vymezení, vyznačení a udržování společných státních hranic na základě společné kartografické dokumentace, jakož i o zřízení stálé smíšené hraniční komise.¹⁶⁹ Obsahově šlo o politický závazek ke sjednání „klasické“ smlouvy o státních hranicích (viz Bonnská smlouva komentovaná v bodě 4 této části).

Vztahová smlouva s Polskem obsahovala rovněž politicko-právně významné shodné prohlášení smluvních stran o neplatnosti Mnichovské dohody ze dne 29. září 1938 od samého počátku, a to se všemi z toho vyplývajícími důsledky.¹⁷⁰

3. Státní hranice se Slovenskem

Státní hranice mezi oběma nástupnickými státy někdejší čs. federace byly stanoveny Smlouvou mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o generelním vymezení společných státních hranic ze dne 29. října 1992 (tzv. Generelní smlouva publikovaná pod č. 229/1993 Sb.). Hranice stanovené touto smlouvou byly totožné s administrativními hranicemi okresů Frýdek-Místek, Vsetín, Zlín, Uherské Hradiště, Hodonín a Břeclav. V severní části procházely poměrně členitým terénem Beskyd a Jeseníků a v jižní části kolem řeky Moravy.

Podle článku 3 Generelní smlouvy byla zřízena Společná česko-slovenská rozhraničovací komise, složená z delegací obou smluvních států.¹⁷¹ Hlavními úkoly rozhraničovací komise bylo především vytyčit, vyznačit a zaměřit nové státní hranice, vyhotovit hraniční dokumentární dílo a završit tyto práce vypracováním nového návrhu smlouvy o společných státních hranicích. Rozhraničovací komise k tomu účelu soustředila všechny právní i technické podklady, jimiž byla dokumentována republiková hranice mezi oběma státy do konce někdejší československé federace. Využity byly i hraniční dokumenty z období druhé světové války, včetně tehdy pořízených leteckých snímků. Rozhraničovací komise přihlížela i k historickým archívním podkladům.

¹⁶⁷ Čeněk M. Kadlec: *Hry o hranice*, BCS s.r.o., Chrást u Poříčan, 2001 str. 181 an.

¹⁶⁸ Smlouva o konečném uspořádání vztahu k Německu ze dne 12. září 1990 (Moskva), signatáři SRN, NDR, SSSR, USA, Velká Británie, Francie.

¹⁶⁹ Článek 3 odst. 3 vztahové smlouvy se SRN (č. 521/1992 Sb.).

¹⁷⁰ Článek 2 odst. 3 vztahové smlouvy s Polskem (č. 416/1992 Sb.).

¹⁷¹ Činnost slovenské delegace Rozhraničovací komise byla zpočátku ovlivněna tím, že agendu správy státních hranic musela slovenská strana budovat zcela od začátku, protože v podstatě veškeré věcné, organizačně technické a personální zázemí někdejší federální agendy převzala česká strana. Slovenské straně se však podařilo tento „objektivní“ deficit v mimořádně krátké době omezit, resp. odstranit.

Z hlediska rozsahu a náročnosti šlo o hraniční práce, které nemají v období po roce 1945 obdobu a lze je srovnat pouze s celkovou delimitací, resp. demarkací státních hranic Československé republiky po roce 1918.

Základní východiska činnosti Rozhraničovací komise, metody a výsledky její práce jsou obsaženy zejména v předkládací zprávě vládního návrhu pro Parlament návrhu na sjednání nové smlouvy o státních hranicích (Židlochovická smlouva). Podle této zprávy byla základním východiskem postupu revize úseků státních hranic určených administrativními hranicemi, která respektovala přirozený charakter státních hranic podle přírodního reliéfu a přihlížela i k řadě dalších hledisek. Šlo zejména o počty obyvatel s převažujícím českým nebo slovenským občanstvím, zachování přirozených vazeb jednotlivých lokalit k území některé ze smluvních stran (dopravní obslužnost, zásobování vodou, energiemi, dostupnost veřejné správy).

Pro svou vlastní činnost rozhraničovací komise vypracovala zásady a směrnice, jimiž určila technické postupy při geodetických pracích v terénu i při zhotovení hraničního dokumentárního díla, stanovila normy přesnosti měření, způsoby osazování hraničních znaků a jejich typy.

Vytyčení státních hranic v terénu, vyznačení hraničními znaky a jejich zaměření provedlo celkem deset měřických skupin v době od dubna 1993 do prosince 1994. Státní hranice byly vyznačeny celkem 4609 hraničními znaky.

O výsledku prací byl vypracován měřický a výpočetní operát, který byl podkladem pro vypracování hraničního dokumentárního díla.¹⁷²

Hraniční dokumentární dílo bylo rozsáhlým souborem map, měřických náčrtů, popisů státních hranic a seznamů souřadnic. Jejich účelem byl jednak číselně a graficky, jednak verbálně dokumentovat průběh česko-slovenských státních hranic i s navrhovanými změnami (celkem cca 2000 dokumentů). Státní hranice mezi oběma státy byly rozděleny do celkem devíti hraničních úseků.

Rozhraničovací komise podle článku 4 Generelní smlouvy navrhla celkem 18 případů změn průběhu společných státních hranic. Vycházela přitom ze zásady, že změny by neměly (až na odůvodněné výjimky) zahrnovat území s trvalým osídlením.

Cílem navržených změn bylo zajistit přirozený charakter státních hranic (hřebeny hor, střednice vodních toků), zájmy místních obyvatel, zachování účelu staveb a zařízení v bezprostřední blízkosti státních hranic, zásobování obyvatel, dopravní obslužnost, dostupnost veřejné správy apod. Dosažení shody o navrhovaných změnách předcházela složitá jednání obou delegací Rozhraničovací komise, která posléze vyžadovala přímou angažovanost ministrů vnitra obou států; průběžně byly informovány vlády obou států. Celý proces jednání o změnách byl vystaven mimořádnému mediálnímu tlaku a měl i nezanedbatelné politické implikace. Šlo zejména o to, že politické reprezentace obou států měly mimořádný zájem na co nejrychlejším úspěšném právním a faktickém konstituování státních hranic.

Nejcitlivějšími změnami byly případy výměny obydlých ploch oddělovaných státních území (prostor osady U Sabotů a osady Sidonie). Obyvatelé osady U Sabotů obdrželi na základě rozhodnutí vlády České republiky velkorysě odškodnění, a to při zachování stávajících majetkoprávních poměrů (k nemovitostem). Odškodnění bylo poskytnuto na základě pravidel pro poskytnutí

¹⁷² Viz předkládací zpráva pro Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ve vládním návrhu smlouvy (tisk č. 2049 z roku 1996).

finanční výpomoci,¹⁷³ jejíž výplata byla podmíněna nabytím účinnosti ústavního zákona o změně průběhu státních hranic. Vláda v této souvislosti souhlasila s poskytnutím 50 milionů Kč z vládní rozpočtové rezervy. Finanční pomoc poskytoval Okresní úřad Hodonín podle smluv uzavřených na základě ustanovení § 51 tehdejšího občanského zákoníku¹⁷⁴ (innominátní kontrakty). Finanční prostředky poskytnuté vládou byly určeny na tzv. jednorázový příspěvek, příspěvek na bydlení a na účelové dotace (zejména na infrastrukturu obce).¹⁷⁵

Poskytnutí finanční pomoci bylo mimo jiné důsledkem řady petic, které místní obyvatelé osady U Sabotů adresovali nejen zainteresovaným ústředním orgánům státní správy, ale rovněž ústavním činitelům obou států. O zvažovaném poskytnutí finanční pomoci byl informován i Parlament.¹⁷⁶

Souhrn ploch státních území na každé straně oddělených navrhovanými změnami byl 452,0177 ha; plochy byly vzájemně vyrovnané. Významné bylo, že realizací návrhů změn průběhu česko-slovenských státních hranic nebyla dotčena majetková práva těch osob, jejichž nemovitosti se nacházejí na částech území mezi původním a novým průběhem státních hranic.

Hlavním výsledkem činnosti Rozhraničovací komise bylo vypracování návrhu Smlouvy mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o společných státních hranicích (tzv. Židlochovická smlouva). Vzhledem k tomu, že tato smlouva zahrnovala i dílčí změny státního území, bylo nezbytné i přijetí korespondujícího ústavního zákona (č. 74/1997 Sb.).

Specifickým problémem v rámci smlouvy o společných státních hranicích bylo řešení vzájemných majetkových nároků smluvních stran na tzv. oddělených částech území, které měly být předmětem „výměny“. Na české straně Ministerstvo financí prosazovalo, aby tyto nároky byly vyrovnány přímo ve smlouvě. To by znamenalo časově náročný proces ocenění dotčených nemovitostí a ve svém důsledku by to vyvolalo zablokování smlouvy, na jejímž vstupu v platnost měly mimořádný zájem politické reprezentace obou států. Nakonec bylo zvoleno řešení blanketního zmocnění ke sjednání zvláštní smlouvy o těchto nárocích.¹⁷⁷ Uvedená smlouva však dosud nebyla sjednána, přestože Ministerstvo financí jako její gestor opakovaně iniciovalo přípravné práce. Po více než dvaceti letech je třeba oprávněně vyslovit pochybnosti o tom, zda uvedené zmocnění bude ještě někdy naplněno.¹⁷⁸

Židlochovická smlouva zahrnuje všechny podstatné výsledky rozhraničovacích prací, stanovila pravidla pro společnou správu státních hranic a z institucionálního hlediska zřídila Stálou česko-slovenskou hraniční komisi vybavenou působností ke společné správě státních hranic. V rámci expertních jednání byla široce zvažována koncepce stanovení průběhu státních hranic na hraničních vodních tocích. V průběhu vlastních expertních jednání se v textu návrhu vyskytovaly obě možné varianty (pevné i pohyblivé hranice na vodních tocích). Nakonec bylo zvoleno řešení spočívající v pohyblivosti hranic na hraničních vodních tocích. To se však po cca patnácti letech aplikace ukázalo jako problematické a vyžádalo si dílčí novelu Židlochovické smlouvy.

¹⁷³ Usnesení vlády ze dne 7. února 1996 č. 120.

¹⁷⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁵ Konstrukce finanční pomoci na pragmatickém základu byla důsledkem politického, mediálního i petičního tlaku, její řešení bylo vypracováno těsně před jednáním vlády v této věci.

¹⁷⁶ Viz předkládací zpráva pro Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ve vládním návrhu smlouvy (tisk č. 2049 z roku 1996).

¹⁷⁷ Článek 32 Židlochovické smlouvy.

¹⁷⁸ Přitom nejsou ojedinělé případy „sporných“ nemovitostí, kdy je třeba zejména posoudit, zda se tyto nemovitosti nacházejí na tzv. oddělených plochách území ve smyslu Židlochovické smlouvy. Posouzení této otázky je pak zpravidla jedním z profilových podkladů pro meritorní řešení.

Novela Židlochovické smlouvy¹⁷⁹ vyjádřila vůli obou stran změnit charakter státních hranic na hraničních vodních tocích na nepohyblivý (pevný). Novela současně potvrdila, že státní hranice probíhají tak, jak byly určeny k 25. červenci 1997 (nabytí platnosti Židlochovické smlouvy).

Novela vycházela ze stanoviska smluvních stran, že stanovením nepohyblivých (pevných) státních hranic na hraničních vodních tocích pominou, resp. se zmenší problémy související především s hranicemi pozemků bezprostředně přiléhajících ke státním hranicím (problémy katastru nemovitostí) s tím, že průběh hranice bude stanoven pevnými souřadnicemi lomových bodů. Přijaté řešení mělo snížit náklady na údržbu hraničních vodních toků a zjednodušit a zefektivnit výkon zeměměřických činností na státních hranicích.

Na úseku vyznačení státních hranic novela umožnila dočasné vyznačení státních hranic signaizačními zařízeními. Předpokládala rovněž vyhotovení nového hraničního dokumentárního díla (viz změny charakteru státních hranic na hraničních vodních tocích) a přinesla i dílčí změny v působnosti Stálé česko-slovenské hraniční komise.

4. Státní hranice s Německem

V první etapě vývoje česko-německých státních hranic převládala spolupráce na pragmatickém základě vycházející z výměny not mezi někdejší Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo o úpravě spolupráce na společných státních hranicích.¹⁸⁰ Současně byla tato spolupráce ovlivněna doznívajícími souvislostmi někdejší existence dvou německých států.

Spolupráce byla uskutečňována mezi hraničními zmocněnci obou států a jejich poradci, kteří byli pověřeni k výkonu agendy správy státních hranic. Tito poradci zajišťovali zejména celkovou revizi společných státních hranic, a to především na základě neratifikovaného hraničního statutu; současně zajišťovali údržbu státních hranic. Činnost poradců vytvořila geodeticko-technické předpoklady pro přijetí nové smlouvy o státních hranicích (Bonnská smlouva).

Obecné předpoklady pro přijetí nové smlouvy o státních hranicích vytvořily především společenské změny uskutečněné po listopadu 1989. Politicko-právně deklarovaly oba státy svou připravenost uzavřít smlouvu o státních hranicích ve Smlouvě mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci ze dne 27. února 1992 (čl. 3 odst. 3). Touto novou smluvní úpravou se stala Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o společných státních hranicích ze dne 3. listopadu 1994 (č. 266/1997Sb.) označovaná podle místa podpisu jako tzv. Bonnská smlouva.

V politicko-právní rovině (ve speciálním kontextu státních hranic) bylo touto smlouvou potvrzeno, že Spolková republika Německo vystupuje jako právní nástupce Německé říše i NDR, Česká republika jako právní nástupce Československa.¹⁸¹

Bonnská smlouva stanovila zejména průběh společných státních hranic a jejich povahu (část I), zaměřování a vyznačování státních hranic (část II), ochranu hraničních znaků a udržování jejich

¹⁷⁹ Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou, kterou se mění a doplňuje Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o společných státních hranicích ze dne 4. ledna 1996 (č. 33/2011 Sb. m. s.).

¹⁸⁰ Vyhláška č. 33/1982 Sb.

¹⁸¹ Václav Pavlíček, Jiří Hřebejk: *Ústava a ústavní řád České republiky*, 1. díl, Linde Praha, a.s., 1998, str. 89.

zřetelnosti (část III), institucionální ustanovení o zřízení Stálé česko-německé hraniční komise (část IV), jakož i stanovení její působnosti.

Společné státní hranice byly rozděleny s ohledem na historické souvislosti a spolkové uspořádání Německa na bavorský a saský úsek (viz článek 2 odst. 1 Bonnské smlouvy). V bavorském úseku Bonnská smlouva odkázala na hraniční dokumenty mezi Československou republikou a německou Říší z období před druhou světovou válkou. V saském úseku pak Bonnská smlouva odkázala na hraniční dokumentární dílo, jež tvořilo přílohu Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Německou demokratickou republikou o společných státních hranicích. Již v rámci expertních jednání o této smlouvě obě strany vyjádřily stanovisko, že jde o prozatímní řešení do doby přijetí nového hraničního dokumentárního díla (viz článek 2 odst. 2 Bonnské smlouvy).

Z praktických hledisek bylo stěžejní vytvoření Stálé česko-německé komise, která bezprostředně po svém ustavení zahájila praktickou aplikaci nových pravidel správy státních hranic stanovených Bonnskou smlouvou. Komise ve svém jednacím řádu reagovala na realitu spolkového uspořádání Německa a zřídila institut koordinátorů prací pro úsek státních hranic se Svobodným státem Sasko a úsek státních hranic se Svobodným státem Bavorsko.

Za problematické je možno pokládat derogační ustanovení Bonnské smlouvy, které zrušilo některé smlouvy, s nimiž byl vysloven souhlas formou ústavního zákona. Ústavním právem dosud nebylo řešeno, zda takto může být zrušena mezinárodní smlouva stvrzená ústavním zákonem a jaké to má důsledky. Je přitom nepochybné, že smlouvou zvolené řešení není v souladu s jinak obvyklou zásadou kontinuity v hraničních věcech.¹⁸² Zodpovězení této otázky může mít praktický význam při řešení analogických situací, například při případném zrušení hraničního statutu s Rakouskem.

V intencích článku 2 odst. 2 Bonnské smlouvy byla přijata Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o hraničním dokumentární díle společných státních hranic ze dne 3. června 1999 (č. 37/2002 Sb. m. s.). Účelem této smlouvy bylo především završit práce na novém hraničním dokumentárním díle a upravit některé související otázky.

Smlouva o hraničním dokumentárním díle zahrnuje celkem osm ustanovení. Stěžejní je však její příloha, kterou tvoří rozsáhlé hraniční dokumentární dílo.

Nové hraniční dokumentární dílo obsahuje dvě části, tj. samostatné hraniční dokumenty pro saský a bavorský úsek společných státních hranic. V tomto ohledu smlouva reflektovala nejen spolkové uspořádání Německa, ale rovněž odlišné historické souvislosti vzniku hraničního dokumentárního díla v části hranic se Svobodným státem Sasko a se Svobodným státem Bavorsko (existence dvou někdejších německých států).¹⁸³ Smlouva upravila i vlastní obsah (strukturu) hraničního dokumentárního díla, jeho náležitosti a vztah k předchozí hraniční dokumentaci. Praktický význam mělo i rozšíření působnosti Stálé česko-německé hraniční komise o odpovědnost za formu a aktualizaci hraničního dokumentárního díla (článek 5). Smlouva byla předložena k registraci sekretariátem Organizace spojených národů. Institut registrace vyplývá z článku 102 Charty organizace spojených národů, Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 a z některých dalších dokumentů. Podle citovaného ustanovení Charty má být každá smlouva uzavřená

¹⁸² Viz ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n. o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem.

¹⁸³ Viz vládní návrh smlouvy o hraničním dokumentárním díle (Poslanecká sněmovna Parlamentu, tisk č. 348 z roku 1999).

členským státem po svém vstupu v platnost registrována v sekretariátu OSN, jinak se členský stát nemůže dovolávat této smlouvy před orgány OSN.

Dosud poslední „hraniční smlouvou“ je Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o změně průběhu společných státních hranic v prostoru dálničního mostu na hraničním přechodu Rozvadov–Waidhaus ze dne 17. dubna 2003 (č. 75/2005 Sb. m. s.). Tato smlouva byla sjednána k úpravě otázek, které souvisejí s prováděním Smlouvy mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o propojení české dálnice D5 a německé dálnice A6 na společných státních hranicích výstavbou hraničního mostu. Záměr obou států, aby dálniční hraniční most byl protnut státními hranicemi v polovině, vyžadoval dílčí změnu průběhu společných státních hranic. Sledovány byly praktické důvody spojené s údržbou dálničního hraničního mostu, hrazením nutných nákladů atd. Smlouva je členěna do celkem sedmi článků, obsahuje rovněž přílohu, která bezprostředně navazuje na vlastní normativní text a geodeticko-technicky dokumentuje změnu průběhu státních hranic. Na základě dokumentů obsažených v příloze aktualizovala Stálá česko-německá hraniční komise potřebným způsobem hraniční dokumentární dílo, a to v intencích článku 5 odst. 2 již citované smlouvy o hraničním dokumentárním díle.¹⁸⁴

Předmětem „změnové“ smlouvy byla výměna dvou stejně velkých ploch státních území, každá o rozloze 2769 m². Uvedená změna si vyžádala i přijetí korespondujícího ústavního zákona.¹⁸⁵

5. Státní hranice s Rakouskem

Rozdělení někdejší federace si vyžádalo novelizaci Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o společných státních hranicích ze dne 21. prosince 1973. Tato novela ze dne 26. října 2001 (č. 83/2004 Sb. m. s.) reaguje především na skutečnost, že smlouva z roku 1973 je typickou lokalizovanou smlouvou, která se týká území obou nástupnických států někdejší federace. Podle předkládací zprávy k novele byla novelizace odůvodněna nežádoucí nejednoznačností jak z hlediska úspěchu do závazků někdejší České a Slovenské Federativní Republiky, tak i s ohledem na vlastní aplikační praxi.

Věcný obsah novely lze shrnout v následujících bodech:

- a) změny a doplnění související se zánikem čs. federace jako samostatného subjektu mezinárodního práva (vypuštění ustanovení, která se týkají území Slovenské republiky),
- b) změny a doplnění na úseku vlastní správy státních hranic, včetně úprav postavení a změn působnosti Stálé česko-rakouské hraniční komise,
- c) změny a doplnění související s překračováním státních hranic při provádění smlouvy (agenda cestovních dokladů, celní agenda).

Přijetí této novely vytvořilo potřebné předpoklady pro realizaci správy státních hranic v nových podmínkách po vzniku České republiky jako samostatného subjektu mezinárodního práva. S tím souviselo institucionální vytvoření Stálé česko-rakouské hraniční komise jako nástupce Stálé československo-rakouské hraniční komise a jejích technických orgánů (smíšené technické skupiny).

Smlouva mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o změnách společných státních hranic (č. 85/2004 Sb. m. s.) je často označovaná jako „smlouva o deseti případech změn“. Přijetí

¹⁸⁴ Viz vládní návrh smlouvy Rozvadov–Waidhaus (Poslanecká sněmovna Parlamentu, tisk č. 610 z roku 2004).

¹⁸⁵ Ústavní zákon č. 633/2004 Sb., o změně státních hranic se Spolkovou republikou Německo.

smlouvy reagovalo zejména na vodohospodářská protipovodňová opatření, dopravní obslužnost, hraniční cesty, popřípadě výjimečné situace související s konkrétní stavbou (hospodářský objekt).

Smlouva byla založena na základním principu, že smluvní strany si oddělené plochy „vymění“ z hlediska státní suverenity i z hledisek vlastnického práva. V tomto ohledu byla příprava smlouvy na české straně mimořádně složitá, protože zajištění vlastnického práva České republiky k vyměňovaným pozemkům se uskutečňovalo v době probíhajících procesů restituce a privatizace. Na české straně šlo o přípravu tohoto typu smlouvy po přibližně třiceti letech. Zkušenosti získané při přípravě této smlouvy byly mimořádně cenné pro přípravu dalších změnových smluv v relaci s Rakouskem a Německem. Lze konstatovat, že postup zahrnující celý souhrn opatření k blokaci majetkového práva České republiky k dotčeným pozemkům se v pozdějším období stal jakýmsi neformálním vzorem pro postup Ministerstva vnitra jako gestora tohoto typu smluv v bezprostřední spolupráci s Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním, Ministerstvem zemědělství a Ministerstvem životního prostředí.

Smlouva zahrnovala celkem deset případů změn společných státních hranic, z nichž sedm změn bylo na hraničních vodních tocích, tři na suchých hranicích (hraniční cesty, hospodářský objekt).

Stěžejním ustanovením smlouvy je článek 1 odst. 1, který obsahuje verbální popis změn průběhu státních hranic určením konkrétního hraničního úseku a hraničních znaků, které lokalizují změny průběhu státních hranic.

V celkovém souhrnu činily plochy státních území oddělených smlouvou na každé straně 42 422 m² a byly vzájemně vyrovnané. „Změnová“ smlouva musela být schválena ústavním zákonem (č. 76/2004 Sb.).

Další „hraniční“ smlouvou je Smlouva mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o změnách průběhu společných státních hranic v hraničních úsecích X a XI, jakož i o změnách Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o společných státních hranicích ze dne 21. prosince 1973, ve znění Smlouvy ze dne 26. října 2001 (č. 96/2012 Sb. m. s.).

První část smlouvy zakotvuje dvě nové změny průběhu společných státních hranic, druhá část novelizuje smlouvu o společných státních hranicích.

Změny průběhu státních hranic se uskutečnily na hraničním toku Dyje jako důsledek vodohospodářských opatření přijatých k zabránění povodňovým škodám. Změny se týkaly pravo-břežní hráze na Dyji a průkopů na Dyji. Vodohospodářská opatření byla realizována na základě Smlouvy mezi ČSSR a Rakouskou republikou o úpravě vodohospodářských otázek na hraničních vodách z roku 1967.

V celkovém součtu činily plochy státních území oddělených smlouvou na každé straně 240 713 m² a byly vzájemně vyrovnané. Rovněž schválení této smlouvy si vyžádalo přijetí ústavního zákona (č. 235/2012 Sb.).

Druhá část smlouvy řešila některé praktické problémy související se správou státních hranic; zároveň je jejím cílem uzpůsobit text Smlouvy o společných státních hranicích v platném znění situaci po přistoupení České republiky do Evropské unie a zahájení plné aplikace schengenského *acquis* oběma smluvními stranami.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Viz vládní návrh smlouvy (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, tisk č. 561/0 z roku 2012).

Novela smlouvy o státních hranicích (část II smlouvy) zahrnovala agendu povolování výjimek z povinnosti čištění hraničního pruhu a volných kruhových ploch (zejména ekologické důvody) a povolování výjimek ze zásady „nezastavitelnosti“ hraničního pruhu (zvláštní případy, zachování zřetelnosti průběhu státních hranic, návrh Stálé česko-rakouské hraniční komise). Naposled uvedená výjimka doplnila původní taxativně stanovené výjimky odůvodněné obecně veřejným zájmem. V tomto ohledu bylo záměrem, aby za stanovených podmínek bylo možné udělit výjimky i mimo rámec „veřejného zájmu“.

Poslední aktuální smluvní úpravou je Smlouva mezi Českou republikou, Rakouskou republikou a Slovenskou republikou o trojstátním hraničním bodu „Dyje-Morava“ (č. 46/2017 Sb. m. s.). Smlouva nemění průběh státních hranic, jejím uzavřením nedochází k přírůstku nebo úbytku státního území. Proto nebylo zapotřebí přijetí ústavního zákona.

Bod, ve kterém se stýkají státní hranice České republiky, Rakouské republiky a Slovenské republiky, byl před přijetím smlouvy určen jako pohyblivý a ležel v korytě řeky Moravy v prostoru zaústění do Dyje. Jeho poloha byla určena třístranným protokolem „Dyje-Morava“ ze dne 13. listopadu 1995 přijatým na úrovni zúčastněných hraničních komisí. V souladu s preferencí pevného průběhu státních hranic v hraničních vodních tocích, který uplatňuje česká strana, smlouva stanovila uvedený bod jako nepohyblivý (pevné zakotvení hraničního bodu).

Za pozornost stojí okolnost, že úprava trojstátního bodu byla přijata klasickou prezidentskou smlouvou podléhající ratifikaci. V dřívějším období se uplatňovala praxe, podle níž byly trojstátní hraniční body upraveny (fixovány) zpravidla společnými protokoly tří zúčastněných hraničních komisí,¹⁸⁷ tedy dokumentem technické povahy.

Rozhodujícím předmětem úpravy je vyjádření vůle smluvních stran stanovit hraniční bod v řece Dyji jako nepohyblivý. Přitom jde o součást širšího záměru české a rakouské strany stanovit česko-rakouské státní hranice v celé délce hraničního toku Dyje jako nepohyblivé. Prosazení toho záměru vyžaduje novelizaci smlouvy o společných státních hranicích z roku 1973.

6. Státní hranice s Polskem

Obdobně jako ve vztahu k ostatním státům i v případě státních hranic s Polskou republikou Česká republika převzala mezinárodně právní závazky někdejší čs. federace.

S ohledem na vznik samostatné České republiky jako samostatného subjektu mezinárodního práva oba státy považovaly za potřebné uzavřít novou smlouvu o státních hranicích. Tento záměr sledoval i potřebnou „modernizaci“ dosavadní smluvní úpravy (Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou republikou o právních vztazích na československo-polských státních hranicích z roku 1967 a prováděcí vládní smlouva) a oddělení statutárních a režimových otázek v hraniční problematice.

Smlouva mezi Českou republikou a Polskou republikou o společných státních hranicích ze dne 17. ledna 1995 (č. 181/1996 Sb.) tedy reagovala na změny související se zánikem čs. federace. Předmětem její úpravy byly výlučně statutární otázky spojené s průběhem a vyznačením státních hranic, a to na rozdíl od předchozí úpravy, která vedle toho zahrnovala i agendu hraničního režimu. Smlouva zajistila i potřebou aktualizaci agendy společné správy česko-polských státních hranic.

¹⁸⁷ Viz např. Protokol o bodu styku státních hranic České republiky, Slovenské republiky a Polské republiky „BESKYDY“ ze dne 6. listopadu 1995.

Smlouva obsahuje čtyři části. První část zahrnuje průběh a vyznačování státních hranic, druhá část pravidla pro správu společných česko-polských státních hranic, třetí část je věnována zřízení a stanovení působnosti Stálé česko-polské hraniční komise, čtvrtá část pak obsahuje závěrečná ustanovení o ratifikaci smlouvy a derogační ustanovení ve vztahu k předchozím smlouvám.

Smlouva ve své příloze neobsahuje jako svou nedílnou součást hraniční dokumentární dílo, ale odkazuje (článek 2) na hraniční dokumenty předcházejících smluvních úprav a dokumenty z přezkoušení společných státních hranic. Tento do značné míry „nestandardní“ stav vedl ke společnému záměru smluvních států připravit nové hraniční dokumentární dílo společných státních hranic.

Toto nové hraniční dokumentární dílo vycházelo z obsahu Závěrečného protokolu o Prvním společném přezkoušení česko-polských státních hranic (1993 až 2004) a Prvním společném ověření stavu a rozmístění hraničních znaků na česko-polských státních hranicích (2006 až 2008). Nové hraniční dokumentární dílo bylo schváleno výměnou nót v roce 2013.

Hraniční statutární agendu komplikuje řešení územního dluhu České republiky ve vztahu k Polské republice v rozsahu 368 ha. V této relaci Česká republika převzala závazky vyplývající z Ujednání mezi vládou České a Slovenské Federativní Republiky a vládou Polské republiky o řešení československého územního zisku z roku 1958.¹⁸⁸ Tato výměna nót, která má charakter vládní smlouvy, nebyla publikována ve Sbírce zákonů. Podle této výměny nót obě vlády souhlasily s tím, aby československý územní zisk byl vyrovnán smlouvou, která bude sjednána mezi oběma smluvními státy na podkladě výsledků komplexního přezkoušení společných státních hranic, a to zejména na vodních tocích. Toto přezkoušení však nevytvořilo potřebné podmínky pro předpokládané vyrovnání územního dluhu (zisku).

Za problematickou je třeba považovat skutečnost, že citované vládní ujednání (výměna nót) nebylo projednáno v tehdejší Federálním shromáždění, a je proto otázkou, zda byly naplněny požadavky obsažené v ustanovení článku 3 ústavního zákona o čs. federaci. Pochybnosti o tehdy přijatém řešení se objevují i v odborné literatuře věnované českému smluvnímu právu.¹⁸⁹

Řešení územního dluhu tvoří součást pravidelné agendy Stálé česko-polské hraniční komise, jakož i speciální expertní skupiny vytvořené k tomuto účelu. Z formálně právních hledisek může spočívat řešení kompenzace ve sjednání příslušné mezinárodní smlouvy a korespondujícího ústavního zákona. Na české straně probíhá geodeticko-technická příprava a vytipovávání potřebných pozemků. Zatím nebyla zahájena expertní jednání ve smyslu příslušné Směrnice vlády pro sjednávání mezinárodních smluv.

Nelze pominout, že kompenzace územního dluhu má významné negativní dopady na dotčené kraje a obce. Celý proces řešení dané věci bude proto nestandardní, komplikovaný a nepochybně náročný z hledisek vnitropolitických, legislativních, organizačně technických i časových.

¹⁸⁸ Výměna nót Dienstbier/Skubiszewski ze dne 4. května 1992.

¹⁸⁹ Petr Mlsna, Jan Kněžínek: *Mezinárodní smlouvy v českém právu*, Linde, a. s. Praha, 2009, str. 430.

7. Nový zákon o státních hranicích

Zákonná úprava správy státních hranic z roku 1921¹⁹⁰ již nebyla ústavně konformní, neodpovídala stávající organizační struktuře státní správy, obsahovala překonaná ustanovení o správním trestání a stala se ve značné části svého předmětu úpravy neaplikovatelnou.

Nová zákonná úprava obsažená v zákoně č. 312/2001 Sb., o státních hranicích reagovala na aktuální potřeby oboru správy státních hranic, jakož i na realitu smluvního systému hraničních smluv. Jasně stanovila kompetenční oprávnění v oboru správy státních hranic a obecně vytvořila podmínky pro další rozvoj hraniční agendy.

Účelem nové zákonné úpravy bylo zejména:

- a) vymezit základní pojmy v oboru správy státních hranic,
- b) upravit základní zásady pro průběh a vyznačení státních hranic, a to ve vazbě na platné smlouvy o státních hranicích,
- c) stanovit působnost Ministerstva vnitra jako příslušného orgánu státní správy,
- d) vytvořit podmínky pro organizačně technické a materiální zajištění činnosti českých delegací Hraničních komisí zřízených na základě mezinárodních smluv o státních hranicích,
- e) upravit práva a povinnosti fyzických a právnických osob při výkonu správy státních hranic, včetně úpravy povinností vlastníků příhraničních pozemků,
- f) upravit náhrady za majetkové újmy, resp. omezení využívání nemovitosti,
- g) stanovit úpravu deliktů v oboru správy státních hranic.

Nový zákon ve vazbě na příslušné ustanovení kompetenčního zákona zejména jasně určil rozsah působnosti Ministerstva vnitra v oboru správy státních hranic (vytyčování, vyznačování, zaměřování a údržba státních hranic), reagoval současně na některé závazky z mezinárodních smluv o státních hranicích (zejména agenda hraničních komisí).

Zákon o státních hranicích vymezil v ustanovení § 2 základní používané pojmy (např. „státní hranice“, „hraniční dokumentární dílo“, „hraniční vodní tok“). Definiční vymezení těchto pojmů přesahuje bezprostřední rámec oboru správy státních hranic a je významné z hlediska celého právního řádu České republiky. Stěžejní je zejména vymezení pojmu „státní hranice“, které je třeba pokládat za legální definici.¹⁹¹

Stěžejní část zákona o státních hranicích je možné spatřovat v úpravě základních zásad průběhu a vyznačení státních hranic (§ 3 a 4); přitom se zejména stanoví, že průběh státních hranic musí být zřetelný, jednoznačný a musí být vyznačen hraničními znaky. Současně se určují dva základní typy vyznačení státních hranic, vyznačení přímé (hraniční znaky jsou osazeny přímo v čáře státních hranic) a vyznačení nepřímé (hraniční znaky jsou osazeny střídavě v párech po obou stranách čáry státních hranic). Nepřímé vyznačení státních hranic se používá např. po obou stranách hraničního vodního toku, hraniční cesty nebo hraničního příkopu.

Zařízení upozorňující na průběh státních hranic podle § 5 zákona (oválné a obdélníkové tabule – viz příloha zákona o státních hranicích) mají pouze informativní charakter a nejsou součástí vyznačení státních hranic podle hraničního dokumentárního díla. V době do přijetí nového zákona o státních hranicích umísťovala obdobné tabule na státních hranicích Policie České republiky, bylo to ovšem bez potřebné právní opory.

¹⁹⁰ Zákon č. 245/1921 Sb. z. a n., o státních hranicích.

¹⁹¹ Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna a kolektiv: *Ústava České republiky*, Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 167 an.

Ustanovení § 7 zákona o státních hranicích obsahuje instituty „hraniční pruh“ a „volná kruhová plocha“, které zajišťují zřetelnost průběhu státních hranic; současně přispívají k ochraně hraničních znaků. V souladu s mezinárodními dohodami, jimiž je Česká republika vázána, se stanoví základní náležitosti hraničního pruhu a volné kruhové plochy. Šíře 1m stanovená pro hraniční pruh a poloměr volné kruhové plochy současně vychází z požadavku minimalizovat zásah do vlastnických práv na nezbytně nutnou míru, zároveň odpovídá mezinárodním závazkům přijatým Českou republikou.

V § 8 zákona o státních hranicích je konkretizována působnost Ministerstva vnitra v oblasti správy státních hranic, a to v intencích obecného stanovení působnosti obsaženého v § 12 odst. 1 písm. j) kompetenčního zákona (z. č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů). Přitom jsou vymezeny základní úkoly, které Ministerstvo vnitra vykonává při správě státních hranic. Vymezení působnosti Ministerstva vnitra při správě státních hranic respektuje skutečnost, že výkon zeměměřických činností na státních hranicích je podle § 3a písm. g) zákona č. 359/1992 Sb., o zeměměřických a katastrálních orgánech, ve znění pozdějších předpisů, v působnosti Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (Zeměměřického úřadu), který tyto činnosti vykonává v dohodě s Ministerstvem vnitra jako správcem hraničního dokumentárního díla.

V § 9 a 10 zákon o státních hranicích upravil oprávnění fyzických a právnických osob zajišťujících provádění správy státních hranic, a to při důsledném respektování ústavní ochrany vlastnického práva, jakož i odvozených užívacích práv. Na to navazuje zásada stanovená v § 11, podle níž jsou vlastníci nemovitostí povinni umožnit stanovenou činnost, strpět nezbytná omezení nebo se zdržet určených činností (např. umístění hraničního znaku na pozemku).

Zákon o státních hranicích obsahuje rovněž úpravu přestupků na úseku správy státních hranic (§ 18).

8. Oddělení státních hranic

V historickém kontextu zabezpečovalo „hraniční oddělení“ (hraniční referát) Ministerstva vnitra správu státních hranic od počátku roku 1938 (po ukončení rozhraničovacích prací).

V období po roce 1945 a zejména po únoru 1948 se statutární hraniční agenda vykonávaná tímto oddělením stala pouze nezbytným „doplňkem“ určující hraniční agendy, kterou byla ochrana státních hranic.

V socialistickém období bylo oddělení státních hranic malým samostatným organizačním celkem přímo podřízeným náměstkovi ministra vnitra ČSSR, který řídil Pohraniční stráž a ochranu státních hranic. V tomto období bylo uvedené oddělení jediným pracovištěm v rámci někdejšího Ministerstva vnitra (v období federativního státu federálního ministerstva vnitra), které na základě mezinárodních smluv udržovalo pracovní styk i s partnerskými pracovišti z nesocialistických sousedních zemí.

V roce 1988 bylo oddělení státních hranic začleněno do organizační struktury právního odboru federálního ministerstva vnitra jako samostatné oddělení.

V období po listopadu 1989 se stalo oddělení státních hranic zcela v souladu se svou působností součástí širších organizačních celků Ministerstva vnitra zajišťujících správní agendy podle kompetenčního zákona. Aktuálně je oddělení státních hranic součástí odboru všeobecné správy, který je začleněn v sekci legislativy a státní správy.

Oddělení státních hranic zabezpečuje působnost podle ustanovení § 12 odst. 1 písm. j) kompetenčního zákona. Podle citovaného ustanovení je Ministerstvo vnitra ústředním orgánem státní správy pro vnitřní věci, mimo jiné pro státní hranice, jejich vyměřování, udržování a vedení hraničního dokumentárního díla a zřizování, uzavírání a změny charakteru hraničních přechodů.

Hlavní náplní oddělení státních hranic je pochopitelně správa státních hranic podle zákona č. 312/2001 Sb., o státních hranicích a podle příslušných mezinárodních hraničních smluv.

Agenda hraničních přechodů byla v plném rozsahu zajišťována až do plného převzetí schengenských závazků, aktuálně jde o v podstatě reziduální agendu podle zákona č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 183/2017 Sb. (viz zejména § 4 a § 7). Přesné stanovení působnosti v těchto věcech vyplývá z organizačního řádu Ministerstva vnitra.

Z hlediska náplně práce je v zásadě vyrovnaný poměr geodeticko-technické (zeměměřické) a právní složky; tomu odpovídá i systemizace služebních míst, resp. personální složení pracoviště.

Oddělení státních hranic zajišťuje i v personálním smyslu rozhodující část složení českých delegací v hraničních komisích (předseda, místopředseda, člen), současně je zastoupeno v českých delegacích komisí pro hraniční vody, resp. v jejich pracovních orgánech (např. subkomise, pracovní skupiny).

Oddělení státních hranic je věcným gestorem přípravy smluv o státních hranicích, současně připravuje za Ministerstvo vnitra stanoviska ke smlouvám v gesci jiných resortů, pokud se týkají státních hranic (smlouvy o propojování komunikací, spolupráce na hraničních vodách). Z hlediska vnitrostátní legislativy je věcným gestorem přípravy zákona o státních hranicích, připravuje rovněž k vydání sdělení Ministerstva vnitra obsahující seznam hraničních přechodů, a to na základě příslušného zmocnění v zákoně o ochraně státních hranic.¹⁹²

V rámci součinnostních vztahů oddělení státních hranic spolupracuje s partnerskými pracovišti Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (Zeměměřický úřad), Ministerstvem životního prostředí (odbor ochrany vod), Ministerstvem zemědělství (zejména Povodí Labe, Moravy, Odry, Ohře, Vltavy), Ministerstvem zahraničních věcí (teritoriální útvary zahrnující sousední státy, mezinárodně právní odbor).

Oddělení státních hranic se podílí rovněž na specifických odborných činnostech, např. v rámci Návoslovné komise (geografická data) Českého úřadu zeměměřického a katastrálního¹⁹³ nebo na evropské úrovni v rámci programu INSPIRE¹⁹⁴ (poskytování prostorových geografických dat) nebo v programu State Boundaries of Europe (data o hranicích v systému ETRS89).

¹⁹² Ustanovení § 4 odst. 4 zákona č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic České republiky a o změně souvisejících předpisů (zákon o ochraně státních hranic).

¹⁹³ Návoslovná komise je poradním orgánem ČÚZK ve věcech standardizace geografických pojmů užívaných ve státních mapových dílech.

¹⁹⁴ Viz Národní geoportál Inspire.

9. Postavení a činnost hraničních komisí, specifika správy státních hranic, aktuální údaje o státních hranicích na jednotlivých úsecích

Hraniční komise zřizované podle smluv o státních hranicích uzavřených s jednotlivými sousedními státy¹⁹⁵ jsou zpravidla charakterizované jako orgán vlád zúčastněných států pověřený v rámci stanovené působnosti společnou správou státních hranic.

Hraniční komise v historickém kontextu navazují na činnost rozhraničovacími komisí působících po první světové válce, přebírají některé z procedur (věcně i organizačně technicky), které byly uplatňovány již v rámci rozhraničovacími prací. Jsou zde však mnohé odlišnosti. Hraniční komise jsou především zřizovány na bilaterálním smluvním základě (na rozdíl od Mírových smluv), mají stálý charakter (delimitační komise měly omezený časový mandát), jejich jednacím jazykem jsou úřední jazyky smluvních států (nikoli francouzský jazyk), členy hraničních komisí jsou osoby jmenované vládami smluvních států (absentuje účast třetích států – vítězných mocností).

Stávající hraniční komise, v nichž je zastoupena Česká republika, bezprostředně věcně a zpravidla i pokud jde o personální složení navázaly na někdejší hraniční komise z období federativního státu.

Hraniční komise se skládají z delegací obou smluvních států, počet jejich členů stanoví příslušné smlouvy, v čele každé delegace je určený předseda. Na české straně jmenovala v minulosti předsedy a členy těchto komisí vláda svým usnesením (s výjimkou Polska, kde členy jmenoval ministr vnitra). S ohledem na hlediska účelnosti a operativnosti vláda delegovala jmenování předsedů a členů těchto komisí na předsedu vlády. V současné době tedy platí, že předsedu a členy českých delegací (s uvedenou výjimkou) jmenuje na návrh ministra vnitra předseda vlády (forma osobního dopisu). Stejný postup se uplatňuje i při odvolávání předsedy a členů těchto delegací.¹⁹⁶

Po svém ustavení hraniční komise přijímají jednací řád, který v intencích příslušné hraniční smlouvy stanoví základní procesní pravidla činnosti a zejména rozhodování těchto komisí.

Hraniční komise se scházejí zpravidla jednou ročně k zasedání, které se uskutečňuje střídavě na územích smluvních států. Hraniční komise rozhoduje formou usnesení, která jsou zahrnuta v protokolech o jednání. Podle potřeby hraniční komise uskutečňují prohlídky státních hranic, o nichž je rovněž sepsán protokol.

V odůvodněných případech se uskutečňují společná jednání dvou hraničních komisí, obvyklým předmětem jednání jsou trojstátní hraniční body nebo jiné otázky, které se dotýkají státních hranic tří sousedících států.

Protokoly o jednání komisí jsou vnitrostátně projednávány, platnosti nabývají schválením podle vnitrostátních předpisů smluvních stran. V České republice schvaluje protokoly po vnitrostátním projednání ministr vnitra. O vnitrostátním schválení protokolů se informují předsedové obou delegací.

Hraniční komise představují úroveň určenou k odbornému řešení stanovených úkolů. Pokud by to bylo nezbytné, sporné otázky by byly přeneseny na politickou úroveň (na české straně ministr vnitra, vláda). Tento postup je naprosto výjimečný, uplatnil se v omezeném rozsahu při

¹⁹⁵ Viz např. Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o společných státních hranicích ze dne 3. listopadu 1994 tzv. Bonnská smlouva (č. 266/1997 Sb. část IV článek 22 až 29).

¹⁹⁶ Usnesení vlády České republiky ze dne 3. března 1993 č. 98, usnesení vlády České republiky ze dne 27. března 1996 č. 214, usnesení vlády České republiky ze dne 17. září 1997 č. 579 a usnesení vlády České republiky ze dne 5. listopadu 1997 č. 692.

rozhraničovacích pracích se Slovenskem (řešení výměny pozemků, v němž se přímo angažovali ministři vnitra obou států).

Velmi diskutovanou otázkou byl „charakter“ (právní povaha) protokolů o jednání hraničních komisí, která aktuálně probíhala zejména v osmdesátých letech minulého století. Ve věci zaujal autoritativní stanovisko mezinárodně právní odbor někdejšího federálního ministerstva zahraničních věcí. Podle tohoto stanoviska protokoly neobsahují klasické závazky smluvních stran, a proto je třeba je pokládat za specifické organizačně technické dokumenty. Tím byla definitivně vyřešena otázka, zda se na protokoly vztahuje postup stanovený vládou pro přípravu a sjednávání mezinárodních smluv.¹⁹⁷

Protokoly o jednání hraničních komisí však jsou rozhodujícím organizačně technickým dokumentem pro zajišťování hraničních prací v běžném kalendářním roce. V tomto ohledu mají mimořádný význam pro plánování činnosti, včetně požadavků na rozpočtové zajištění (nasazení technického personálu, plánování potřebných finančních prostředků na zajištění činnosti). Obsahují věcný i časový harmonogram úkolů, které je třeba v daném období uskutečnit.

K výkonu prací na státních hranicích hraniční komise zřizují své technické skupiny složené ze zeměměřických odborníků a pomocného personálu. Každá delegace hraniční komise je oprávněna přizvat (zpravidla na zasedání nebo prohlídku hranic) experty.¹⁹⁸ Specifickým pracovním orgánem Stálé česko-německé komise jsou koordinátoři prací pro úsek hranic se Svobodným státem Sasko a se Svobodným státem Bavorsko.¹⁹⁹

Předsedové obou delegací jsou oprávněni udržovat mezi sebou přímý pracovní styk. Korespondenčním způsobem jsou vyřizována např. stanoviska hraniční komise k stavebním aktivitám v bezprostřední blízkosti hranic (jde-li o zásah do vyznačení hranice nebo stavbu na území obou států). Tento postup umožňuje, aby stavební řízení nemuselo být přerušeno do doby, kdy se sejde hraniční komise na svém zasedání. Korespondenčně vzniklé stanovisko (rozhodnutí) hraniční komise je pak zahrnuto do protokolu o jednání a hraniční komise jej schválí obvyklým usnesením.

Správou státních hranic se rozumí výkon státní správy při určování, vytyčení a vyznačení státních hranic, jejich kontrole, udržování, geodetickém zajišťování i udržování zřetelnosti jejich průběhu, jakož i při vedení hraničního dokumentárního díla. Zvláštností správy státních hranic je, že stát ji může samostatně vykonávat jen pokud jde o otázky, které nemají bezprostřední dosah na suverénní práva druhého státu. Rozhodnutí, která se týkají přímo státních hranic, musejí být činěna zpravidla oběma sousedními státy společně a mají tedy obvykle charakter mezinárodní.²⁰⁰ Toto obecně přijímané vymezení oboru správy státních hranic je věcným důvodem vzniku hraničních komisí.

Existence hraničních komisí jmenovaných vládami sousedících států je výrazem politicko-právních korektních vztahů. V době studené války a blokového uspořádání byly např. státní hranice mezi Československem a Spolkovou republikou Německo spravovány jednostranně s omezenými kontakty, po normalizaci vztahů a navázání diplomatických zastoupení byly vytvořeny podmínky

¹⁹⁷ Směrnice vlády pro sjednávání, vnitrostátní projednávání, provádění a ukončování platnosti mezinárodních smluv (usnesení vlády ze dne 11. února 2004 č. 131).

¹⁹⁸ Např. z oblasti výkonu zeměměřických činností, kartografie, geodézie, vodního hospodářství, samosprávy (kraje, obce).

¹⁹⁹ Jde o důsledek spolkového uspořádání Německa, kdy jednotlivé spolkové státy spravují své hranice relativně samostatně, spolek pak sehrává jen „zastřešující“ roli. Ta je mimo jiné vyjádřena tím, že funkci předsedy německé delegace v hraničních komisích vykonává vždy kariérní diplomat ze spolkového ministerstva zahraničních věcí.

²⁰⁰ Karel Hartl: *Právo a státní hranice ČSSR*, Naše vojsko 1983, str. 42.

pro pragmatickou nesmluvní instituci hraničních zmocněnců a teprve po listopadu 1989 byly vytvořeny předpoklady pro institucionální završení hraniční spolupráce na smluvním základě.²⁰¹

Působnost hraničních komisí je stanovena příslušnými smlouvami. Obecně lze konstatovat, že jde o rozsáhlý soubor kompetencí na úseku vyznačování státních hranic, přípravy a zajišťování změn a aktualizací hraničního dokumentárního díla. Zpravidla jsou vybaveny i oprávněním navrhovat změny průběhu státních hranic. Jde například o následující okruhy oprávnění:²⁰²

- zajišťování společných přezkoušení a udržování hraničních znaků,
- příprava nového hraničního dokumentárního díla, resp. změn a doplňků hraniční dokumentace,
- vyměřování a vyznačování státních hranic v souvislosti s vodohospodářskými opatřeními na hraničních vodách,
- posuzování stavebních aktivit na státních hranicích,
- řízení a zajišťování činnosti pracovních orgánů (technické skupiny),
- provádění prohlídek státních hranic zaměřených zejména na závady ve vyznačení státních hranic,
- předání souborů dat o státních hranicích pro účely nadnárodních projektů.²⁰³

Od vzniku České republiky hraniční komise uskutečnily celkem 96 zasedání, z toho Stálá česko-německá hraniční komise 21 zasedání, Stálá česko-rakouská hraniční komise 25 zasedání, Stálá česko-polská hraniční komise 25 zasedání a Stálá česko-slovenská hraniční komise 25 zasedání.²⁰⁴

Některé aktuální údaje o státních hranicích České republiky:²⁰⁵

Celková délka státních hranic: 2 326 874,16 m

Celkový počet hraničních znaků: 38 658

Délka státních hranic se Spolkovou republikou Německo a počty hraničních znaků

a) saský úsek 459 508,30 m (10 530 hraničních znaků)

b) bavorský úsek 359 441,58 m (5 702 hraničních znaků)

Délka státních hranic s Rakouskou republikou

460 379, 66 m (6 759 hraničních znaků)

Délka státních hranic s Polskou republikou

795 782,09 m (11 499 hraničních znaků)

Délka státních hranic se Slovenskou republikou

251 762,60 m (4 168 hraničních znaků)

Počty hraničních úseků

Spolková republika Německo (23 hraničních úseků v části hranic se Svobodným státem Sasko),
(12 hraničních úseků v části hranic se Svobodným státem Bavorsko),

Rakouská republika (11 hraničních úseků),

Polská republika (4 hraniční úseky),

Slovenská republika (9 hraničních úseků).

²⁰¹ Vytvoření Stálé česko-německé hraniční komise na základě tzv. Bonnské smlouvy.

²⁰² Srovnej např. Protokol o 25. zasedání Stálé česko-rakouské hraniční komise (26. až 29. červen 2017, Kroměříž), dokumentace Ministerstva vnitra (odbor všeobecné správy, oddělení státních hranic).

²⁰³ Např. State Boundaries of Europe (SBE).

²⁰⁴ Data jsou aktuální k 1. lednu 2018.

²⁰⁵ Údaje jsou převzaty z aktuální databáze Ministerstva vnitra (odbor všeobecné správy, oddělení státních hranic) porovnané s databází Českého úřadu zeměměřického a katastrálního.

IX. Nové vývojové směry v agendě správy státních hranic a záměry nových smluvních úprav

a) vnitrostátní právní úprava

Přibližně šestnáct let aplikace ustanovení zákona o státních hranicích potvrdilo stabilitu této úpravy, která stále odpovídá požadavkům na zabezpečení správy státních hranic. Dosavadní dílčí novely citovaného zákona (agenda správních deliktů – přestupků a stavební řízení) mají spíše technický charakter a nedotkly se vlastních pravidel pro správu státních hranic. V úvahu perspektivně přichází zpřesnění nebo doplnění ustanovení o vyznačení průběhu státních hranic (doplnění tzv. pomocného vyznačení státních hranic) nebo ustanovení o specifické ochraně hraničních znaků v odůvodněných případech (např. ochraně ohrožených hraničních znaků betonovými skružemi).

b) mezinárodní smlouvy o státních hranicích

Nový trend se objevuje na úseku sjednávání smluv o hraničním dokumentárním díle. Podle dosavadní praxe bylo hraniční dokumentární dílo vždy nedílnou součástí smluvní úpravy, resp. tvořilo nedílnou přílohu této smlouvy.

Nové záměry vycházejí z koncepce, že ve smlouvě o hraničním dokumentárním díle bude obsažen pouze průběh státních hranic vyjádřený údaji ve stanoveném souřadnicovém systému spolu s jednoduchým grafickým dokumentem znázorňujícím průběh státních hranic v jednotlivých hraničních úsecích. Velká část hraničního dokumentárního díla v dosavadním pojetí (grafické dokumenty, popisy státních hranic) by tak byla „mimo režim příslušné smlouvy“. Toto řešení by odstranilo stávající pochybnosti o rozsahu oprávnění hraničních komisí aktualizovat hraniční dokumentární dílo (nezahrnuje změny průběhu státních hranic), současně by umožnilo „odbřemenění“²⁰⁶ publikačních prostředků (Sbírka mezinárodních smluv) od současných publikací nutných z formálně právních důvodů.

Nová koncepce je zvažována při přípravě nových smluv o hraničním dokumentárním díle s Rakouskem a Slovenskem. Teprve projednání příslušné směrnice pro expertní jednání ukáže, zda má nové řešení potřebnou vnitrostátní podporu.

Nové hraniční dokumentární dílo česko-rakouských hranic (a s modifikacemi i Slovensko, Německo) bylo vypracováno na základě využití moderních metod (letecké snímkování, laserscannig, GNNS). Oproti dosavadnímu stavu zahrnuje seznam souřadnic, což umožňuje mimo jiné jasnou lokalizaci každého hraničního znaku, jakož i nevyznačeného lomového bodu. Se zřetelem k tomu bude toto nové hraniční dokumentární dílo umožňovat podstatně jednodušší projektování staveb v bezprostřední blízkosti státních hranic, zejména v případech, kdy předpokládaná stavba protíná státní hranice. V praxi jde především o propojení komunikačních sítí sousedících států, jež bývá standardně předmětem zvláštních smluv připravovaných v gesci Ministerstva dopravy nebo jiných vedení (telekomunikace, vodovody, plynovody). Přehlednost a jednoduchost hraničních map, které vycházejí z metod leteckého snímkování, podstatně urychlí orientaci v této agendě i běžné laické veřejnosti. To plně platí i o předpokládaném širokém využití souřadnic, tj. dat, která jsou obsažena v seznamu souřadnic při paralelním využití českého a rakouského souřadnicového systému (S-JTSK, Gauss-Krüger).

²⁰⁶ Tento cíl je možné považovat za součást úsilí o zjednodušení právního řádu.

V souladu s preferencí pevného průběhu státních hranic na hraničních vodních tocích, kterou zastává česká strana, je zvažována smluvní úprava, která by stanovila pevný průběh česko-rakouských státních hranic na hraničním vodním toku Dyje. Záměr však značně komplikuje související úprava vodohospodářského režimu, zejména užívání vodních práv.

V relaci ke Spolkové republice Německo se připravuje nové hraniční dokumentární dílo založené na souřadnicovém systému ETRS89. Vychází se přitom z nového zaměření průběhu státních hranic, zejména na hraničních vodních tocích. Nové hraniční dokumentární dílo by mělo odstranit věcné i technické odlišnosti v platné hraniční dokumentaci, které vznikly v důsledku odlišného historického vývoje v saském úseku a v bavorském úseku státních hranic. Z formálně právních hledisek zatím není jasné smluvní zakotvení tohoto nového hraničního dokumentárního díla. Bude v této souvislosti nezbytné vyřešit, zda půjde o komplexní novou smluvní úpravu nahrazující úpravu z roku 1998 nebo o dílčí novelu platné úpravy, popřípadě o smlouvu sjednanou ve zjednodušené formě (výměna diplomatických nót s potřebnou vazbou na platnou smlouvu).

Snad nejtěžší úkol v dohledné perspektivě lze spatřovat ve smluvním řešení agendy tzv. polského dluhu. Situaci podstatně ovlivňuje problematičnost závazků, na jejichž základě uvedený dluh vzniknul (viz bod 6 části VIII). Pokud se přistoupí ke smluvnímu řešení věci, bude to v české smluvní praxi poprvé, kdy bude sjednána změnová hraniční smlouva asymetricky nebo přesněji řečeno v rámci „odložené symetrie“. Jde o to, že smlouva bude kompenzovat územní změny, které vznikly v roce 1958, tedy po přibližně šedesáti letech. Česká strana přitom dosud nebyla konfrontována s nároky, které přináší sjednání změnové smlouvy zahrnující územní kompenzaci v rozsahu cca 368 ha.²⁰⁷ V těchto souvislostech jde o mimořádné nároky na „prověření pozemků“ z hlediska vlastnických práv, věcných břemen, služebností, jakož i výskytu jiných skutečností, které by bránily předání pozemku druhé straně (např. zdroje pitné i užitkové vody, nerostné bohatství, komunikace, spojové kabely, vedení všeho druhu). Nezanedbatelná jsou přitom stanoviska orgánů místní správy a samosprávy (obce a kraje), s nimiž je každé „územní“ opatření nezbytné projednat.

Nový smluvní trend lze spatřovat rovněž v obecném záměru nahradit postupně dosavadní úpravy trojstátních hraničních bodů ve společných protokolech tří zúčastněných hraničních komisí standardní smluvní úpravou ve formě prezidentské smlouvy. Precedenční význam mělo přijetí smlouvy o trojstátním hraničním bodu „Dyje-Morava“, v současné době se připravuje obdobná smluvní úprava trojstátního hraničního bodu „Beskydy“.

c) technologický vývoj

Za trvalou tendenci je třeba rovněž považovat používání nových technologií při přípravě nových hraničních dokumentárních děl. Zřejmý je přitom vývoj spočívající v přechodu od národního souřadnicového systému²⁰⁸ k systému ETRS 89 (vyhotovování hraničních dokumentů na základě ortofotomap), jakož i dnes zcela standardní používání nových metod měření, pokud to dovoluje reliéf a povaha terénu (metody GPS, GNSS).

Na základě uvedených metod se nyní předpokládá vyhotovení nových technologicky vyspělých hraničních dokumentárních děl (Rakousko, Německo, Slovensko). Jejich přijetí usnadní nejen vlastní správu státních hranic, ale vytvoří současně podmínky pro výrazně efektivnější

²⁰⁷ Rozsahem větší územní změna v Židlochovické smlouvě nebyla provázena změnami ve vlastnickém právu k odděleným plochám území.

²⁰⁸ V České republice S-JTSK.

používání těchto dokumentů dalšími uživateli ze soukromé sféry (občané při stavebních aktivitách, projektové organizace, podnikatelé). Specifické uživatelské výhody přinese toto nové pojetí i na úseku správy katastru nemovitostí. Přitom jde především o promítnutí linie průběhu státních hranic do příslušných dokumentů katastru nemovitostí. Lze proto očekávat podstatně jednodušší „prolínání“ hraničních dokumentárních děl a katastru nemovitostí jak v České republice, tak i v dalších dotčených státech.

d) nadnárodní projekty

Agenda nadnárodních (evropských) projektů zahrnujících data o státních hranicích se stává postupně standardní součástí jednání hraničních komisí a je obsažena i v protokolech o jednání. Jde především o projekt „State Boundaries of Europe“ (SBE), který shromažďuje souřadnice hraničních znaků a nevyznačených lomových bodů státních hranic jednotlivých zúčastněných států (systém ETRS89). Jde v těchto souvislostech především o porovnávání národních seznamů souřadnic v systému ETRS89 za účelem jejich implementace do databáze SBE. Obdobně jsou poskytována data do programu INSPIRE, konkrétně do Národního geoportálu Inspire.

e) servisní funkce poskytování aktuálních technických dat z prostoru státních hranic

Každý zájemce (občan, právnická osoba) může v současné době využívat údaje z databáze hraničních znaků a nevyznačených lomových bodů, které všeobecně vycházejí z hraničních dokumentárních děl. Databáze provozují Ministerstvo vnitra (odbor všeobecné správy, oddělení státních hranic) jako správce hraničního dokumentárního díla a Český úřad zeměměřický a katastrální, který zajišťuje výkon zeměměřických činností na státních hranicích. Obecně lze konstatovat, že čím vyspělejší budou hraniční dokumentární díla a v důsledku toho i úplnější a uživatelsky komfortnější údaje o průběhu státních hranic, tím snadnější bude realizace stavebních, vodohospodářských a dalších technických aktivit v bezprostřední blízkosti státních hranic. Význam této agendy trvale narůstá se zvyšujícím se počtem shora uvedených aktivit v příhraničních oblastech. Je to mimo jiné důsledek situace, kdy řada tzv. hospodářských parků je z logistických důvodů situována právě do prostoru státních hranic.

Příloha I

Přehled právní úpravy průběhu a vyznačení státních hranic (tzv. statutární agenda) Československé republiky (období 1918 až 1938)

I. Mezinárodní smlouvy mnohostranné (mírové, mnohostranné smlouvy o hranicích a rozhodnutí Konference Velvyslanců)

1. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919 (č. 217/1921 Sb. z. a n.) **(P)**
2. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č. 507/1921 Sb. z. a n.) **(P)**
3. Smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č. 508/1921 Sb. z. a n.) **(P)**
4. Smlouva hraniční podepsaná v Sèvres dne 10. srpna 1920 (neratifikováno, nepublikováno) **(N)**
5. Rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 20. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši (č. 20/1925 Sb. z. a n.) **(P)**
6. Rozhodnutí konference Velvyslanců z roku 1922, jímž se pověřuje československo-polská delimitační komise delimitací hranic ČSR a Polska (náhrada za neratifikovanou Sèvreskou smlouvu) **(P)**
7. Rozhodnutí konference Velvyslanců z roku 1923, jímž se pověřuje československo-rumunská delimitační komise delimitací hranic ČSR a Rumunska (náhrada za neratifikovanou Sèvreskou smlouvu) **(P)**
8. Rozhodnutí konference velvyslanců z 22. května 1924, jímž se pověřuje česko-slovensko-polská delimitační komise delimitací hranic ČSR a Polska (oblast východní Haliče) **(P)**

II. Ústava a ústavní zákony

1. Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky (zejména § 3) **(N)**
2. Ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem **(P)**
3. Ústavní zákon č. 55/1935 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Rumunskem **(N)**
4. Ústavní zákon č. 205/1936 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem **(N)**

III. Mezinárodní smlouvy dvoustranné

A. Rakouská republika

1. Úmluva mezi republikou Československem a republikou Rakouskem o vedení rakousko-československé hranice a některých otázkách souvisejících (č. 288/1922 Sb. z. a n.) **(P)**
2. Smlouva mezi republikou Československou a republikou Rakouskem o úpravě právních poměrů na státní hranici popsané v čl. 27, bod 6 mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem, podepsané v St. Germain en Laye dne 10. září 1919 (Hraniční statut) (č. 139/1930 Sb. z. a n.) **(P)**

B. Německá říše

1. Smlouvy obnovené podle ustanovení článku 289 Versailleské mírové smlouvy
 - a) Hlavní hraniční a územní reces mezi vládou rakouskou a saskou, 1848, Drážďany (P)
 - b) Smlouva mezi rakouskou a bavorskou vládou o hranicích mezi Čechami a Bavorskem, 1862, (P)
 - c) Smlouva mezi Pruskem a Rakouskem o hranici mezi Čechami a pruským Slezskem, 1869, (P)
2. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o úpravě pohraničních poměrů na státní hranici, popsané v článku 83 Versailleské smlouvy ze dne 28. června 1919 (č. 145/1930 Sb. z. a n.) (P)
3. Smlouva mezi republikou Československou a Německou Říší o hraniční Odře (č. 116/1929 Sb. z. a n.) (N)
4. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o hraničních vodních tocích a o výměně části území v pruském dílu československo-německé hranice (č. 218/1933 Sb. z. a n.) (N)
5. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o hraničních vodních tocích v saském a bavorském úseku hranic a o výměně části území na hranicích (č. 212/1937 Sb. z. a n.) (N)
6. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o úpravě hraničních poměrů (hraniční statut), Berlín 1937 (neratifikováno, respektováno v praxi v období do sjednání tzv. Bonnské smlouvy) (NR)

C. Polská republika

1. Smlouva mezi republikou Československou a republikou Polskou o úpravě řeky Olše a potoka Petrůvky (č. 28/1930 Sb. z. a n.) (N)
2. Smlouva mezi republikou Československou a republikou Polskou o úpravě otázek vyplývajících ze stanovení hranice ze dne 24. září 1931 se dvěma Protokoly, Gdyně, (neratifikováno) (NR)

D. Maďarské království

Úmluva o úpravě otázek, vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Maďarským (Hraniční statut) (č. 8/1931 Sb. z. a n.) (N)

E. Rumunské království

Úmluva o úpravě otázek, vyplývajících ze stanovení hranice mezi republikou Československou a královstvím Rumunským (Hraniční statut) (č. 31/1936 Sb. z. a n.) (N)

IV. Vnitrostátní obecně závazné předpisy publikované ve Sb. z. a n.

1. Nařízení vlády republiky Československé č. 65/1920 Sb. z. a n., kterým se zřizuje zplnomocněný komisař pro Ratibořsko (N)
2. Zákon č. 76/1920 Sb., o inkorporaci kraje Hlučínské (P)
3. Opatření Stálého výboru Národního shromáždění republiky Československé č. 450/1920 Sb., o inkorporaci Vitorazska a Valčicka (P)
4. Zákon č. 245/1921 Sb. z. a n., o státních hranicích (N)
5. Zákon č. 254/1921 Sb. z. a n., o ochraně hraničních mezníků a trigonometrických značek (SP)

6. Vyhláška č. 387/1921 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují smlouvy obnovené v poměru k Německu podle čl. 289 mírové smlouvy Versailleské **(P)**
7. Zákon č. 40/1923 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje, aby v územích pohraničních prováděla změny obvodů **(N)**
8. Zákon č. 131/1925 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje, aby v územích pohraničních prováděla změny obvodů **(N)**
9. Vládní nařízení č. 5/1927 Sb. z. a n., kterým se zrušuje úřad zplnomocněného komisaře republiky Československé pro Ratibořsko **(P)**
10. Zákon č. 151/1930 Sb., o úpravě právních a hospodářských poměrů v pohraničních územích **(P)**
11. Zákon č. 15/1934 Sb. z. a n., o inkorporaci území získaných na československo-pruské hranici smlouvou s Německem č. 218/1933 Sb. z. a n. **(P)**
12. Zákon č. 213/1937 Sb. z. a n., o inkorporaci území, které připadlo Československé republice podle smlouvy s Německou Říší ze dne 27. září 1935 **(P)**
13. Vládní nařízení č. 237/1937 Sb. z. a n., jímž se stanoví ukončení doby provádění rozhraničovací ustanovení mezinárodních smluv **(N)**

V. Vybrané vodohospodářské právní úpravy na hraničních vodách

1. Smlouva mezi republikou Československou a republikou Rakouskem o úpravě technicko-hospodářských otázek na hraničních tratích Dunaje, Moravy a Dyje (č. 135/1930 Sb. z. a n.) **(N)**
2. Zákon č. 74/1935 Sb. z. a n., o provádění mezinárodních plavebních úmluv, týkajících se Dunaje a Labe **(N)**

Vysvětlivky:

(P) – předpis nebo mezinárodní smlouva jsou platné a tvoří součást českého právního řádu

(N) – předpis nebo mezinárodní jsou neplatné, resp. jejich platnost byla zrušena

(NR) – sjednaná smlouva nebyla ratifikována

(SP) – sporná platnost

Příloha II

Přehled mezinárodních smluv o státních hranicích platných k 1. červenci 2018

I. Mírové a obdobné mnohostranné smlouvy a jiné politické akty vztahující se ke státním hranicím

1. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919 (č. 217/1921 Sb. z. a n.)
2. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č. 507/1921 Sb. z. a n.)
3. Smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Československem, podepsaná v Saint Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č. 508/1921 Sb. z. a n.)
4. Smlouva hraniční, podepsána v Sèvres dne 10. srpna 1920 (neratifikováno, nepublikováno)
5. Rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 20. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši (č. 20/1925 Sb. z. a n.)
6. Prohlášení presidenta Spojených států amerických, předsedy Rady lidových komisařů Svazu sovětských socialistických republik a ministerského předsedy Velké Británie o výsledcích krymské konference ze dne 11. února 1945
7. Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně (Postupim, 2. srpna 1945)
8. Smlouva o konečném uspořádání vztahů k Německu (tzv. smlouva dva plus čtyři) ze dne 12. září 1990 (Moskva)

II. Politické dvoustranné smlouvy

9. Státní smlouva o obnovení nezávislého a demokratického Rakouska (č. 39/1956 Sb.)
10. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo o vzájemných vztazích (č. 94/1974 Sb.)
11. Smlouva mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci (č. 521/1992 Sb.)
12. Smlouva mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Polskou republikou o dobrém sousedství, solidaritě a přátelské spolupráci (č. 416/1992 Sb.)
13. Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci (č. 235/1993 Sb.)

III. Ujednání o sukcesi

13. Ujednání s Rakouskou republikou (č. 104/2001 Sb. m. s.); seznam platných smluv mezi Českou republikou a Rakouskou republikou po ukončení sukcesních procedur
14. Smlouvy obnovené v poměru k Německu podle čl. 289 mírové smlouvy Versailleské (č. 387/1921 Sb. z. a n.)
15. Ujednání se Spolkovou republikou Německo (č. 123/1994 Sb.)
16. Ujednání s Polskou republikou (č. 53/2000 Sb. m. s.)

IV. Dvoustranné smlouvy o státních hranicích

A. Rakouská republika

17. Úmluva mezi republikou Československem a republikou Rakouskem o vedení rakousko-československé hranice a některých otázkách souvislých (č. 288/1922 Sb. z. a n.)
18. Smlouva mezi republikou Československou a Republikou Rakouskem o úpravě právních poměrů na státní hranici popsané v čl. 27, bod. 6 Mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Rakouskem, podepsané v St. Germain en Laye dne 10. září 1919 – (Hraniční statut) (č. 139/1930 Sb. z. a n.)
19. Dohoda mezi vládou Československé republiky a spolkovou vládou republiky Rakousko o označení hranic v souvislosti s provozem vltavské elektrárny u Lipna (Praha, 22. října 1958, nepublikováno)
20. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o společných státních hranicích (č. 95/1975 Sb.) – původní text bez novel
21. Smlouva mezi Českou republikou a Rakouskou republikou, kterou se mění a doplňuje Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o státních hranicích ze dne 21. prosince 1973 (č. 83/2004 Sb. m. s.)
22. Smlouva mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o změnách průběhu společných státních hranic v hraničních úsecích X a XI, jakož i o změnách Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o společných státních hranicích ze dne 21. prosince 1973, ve znění Smlouvy ze dne 26. října 2001
24. Smlouva mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o změnách průběhu společných státních hranic (č. 85/2004 Sb. m. s.)
25. Smlouva mezi Českou republikou, Rakouskou republikou a Slovenskou republikou o trojstátním bodu Dyje – Morava (č. 46/2017 Sb. m. s.)

B. Spolková republika Německo

26. Smlouva mezi republikou Československou a Německou říší o úpravě pohraničních poměrů na státní hranici, popsané v článku 83 Versailleské smlouvy ze dne 28. června 1919 (č. 145/1930 Sb. z. a n.)
27. Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o společných státních hranicích (č. 266/1997 Sb.)
28. Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o hraničním dokumentárním díle společných státních hranic (č. 37/2002 Sb. m. s.)
29. Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o změně průběhu společných státních hranic v prostoru dálničního mostu na hraničním přechodu Rozvadov-Waidhaus (č. 75/2005 Sb. m. s.)

C. Polská republika

30. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic (č. 23/1959 Sb.)
31. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o průběhu státních hranic v souvislosti s výsledky společného přezkoušení průběhu československo-polských státních hranic na hraničních vodních tocích (č. 126/1989 Sb.)
32. Ujednání mezi vládou České a Slovenské Federativní Republiky a vládou Polské republiky o řešení čs. územního zisku (Praha, 4. května 1992, výměna nót, nepublikováno)
33. Smlouva mezi Českou republikou a Polskou republikou o společných státních hranicích (č. 181/1996 Sb.)

D. Slovenská republika

34. Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o společných státních hranicích (č. 246/1997 Sb.) – původní text bez novely
35. Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou, kterou se mění a doplňuje Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o společných státních hranicích ze dne 4. ledna 1996 (č. 33/2011 Sb. m. s.)

V. Smlouvy o spolupráci na hraničních vodách (smlouvy v gesci MŽP)

37. Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o úpravě vodohospodářských otázek na hraničních vodách (č. 57/1970 Sb.)
38. Smlouva mezi vládou České republiky a vládou Spolkové republiky Německo o spolupráci na hraničních vodách v oblasti vodního hospodářství (č. 66/1998 Sb.)
39. Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o spolupráci na hraničních vodách (č. 7/2000 Sb.m.s.)
40. Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Polské republiky o spolupráci na hraničních vodách v oblasti vodního hospodářství (č. 54/2015 Sb.m.s.)

VI. Smlouvy o ochraně státních hranic a režimu na státních hranicích

41. Schengenský hraniční kodex (nařízení Evropského parlamentu a Rady 2016/399)

Příloha III

Přehled předpisů upravujících státní hranice k 1. červenci 2018

I. Ústava a ústavní zákony

1. Ústava České republiky (č. 1/1993 Sb., v platném znění)
2. ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky
3. ústavní zákon č. 102/1930 Sb. z. a n., o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem
4. ústavní zákon č. 62/1958 Sb., o konečném vytyčení státních hranic s Polskou republikou
5. ústavní zákon č. 30/1974 Sb., o souhlasu ke změně hranic České socialistické republiky
6. ústavní zákon č. 66/1974 Sb., o změnách státních hranic s Rakouskou republikou
7. ústavní zákon č. 121/1981 Sb., o souhlasu ke změnám hranic České socialistické republiky a Německé demokratické republiky
8. ústavní zákon č. 37/1982 Sb., o změnách státních hranic s Německou demokratickou republikou
9. ústavní zákon č. 43/1988 Sb., o souhlasu ke změnám státních hranic České socialistické republiky na hraničních vodních tocích s Polskou lidovou republikou
10. ústavní zákon č. 74/1997 Sb., o změnách státních hranic se Slovenskou republikou
11. ústavní zákon č. 76/2004 Sb., o změnách státních hranic s Rakouskou republikou
12. ústavní zákon č. 633/2004 Sb., o změně státních hranic se Spolkovou republikou Německo
13. ústavní zákon č. 235/2012 Sb., o změnách státních hranic s Rakouskou republikou

II. Kompetence

14. zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů

III. Státní hranice

A. Správa a ochrana státních hranic – speciální zákony

15. zákon č. 312/2001 Sb., o státních hranicích, ve znění pozdějších předpisů
16. zákon č. 191/2016 Sb., o ochraně státních hranic České republiky a o změně souvisejících zákonů (zákon o ochraně státních hranic), ve znění zákona č. 183/2017 Sb.
17. vyhláška č. 228/2016 Sb., o stanovení podmínek provozu mezinárodních letišť z hlediska ochrany hranic
18. sdělení Ministerstva vnitra č. 98/2018 Sb., o vyhlášení seznamu hraničních přechodů a seznamů přeshraničních propojení

B. Recepce mezinárodních smluv a změny v jejich provádění

19. vyhláška č. 387/1921 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují smlouvy obnovené v poměru k Německu podle čl. 289 mírové smlouvy Versailleské
20. ujednání se Spolkovou republikou Německo č. 123/1994 Sb.
21. ujednání s Polskou republikou č. 53/2000 Sb. m. s.
22. ujednání s Rakouskou republikou č. 104/2001 Sb. m. s.; seznam platných smluv mezi Českou republikou a Rakouskou republikou po ukončení sukcesních procedur

23. sdělení č. 73/2008 Sb. m. s. o provádění bilaterálních mezinárodních smluv mezi Českou republikou a Slovenskou republikou

C. Inkorporace území

24. zákon č. 76/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci kraje Hlučínského
25. opatření Stálého výboru Národního shromáždění republiky Československé č. 450/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci Vitorazka a Valčicka
26. vládní nařízení č. 5/1927 Sb. z. a n., kterým se zrušuje úřad zplnomocněného komisaře republiky Československé pro Ratibořsko
27. zákon č. 15/1934 Sb. z. a n., o inkorporaci území získaných na československo-pruské hranici smlouvou s Německem č. 218/1933 Sb. z. a n.
28. vládní nařízení č. 213/1937 Sb. z. a n., o inkorporaci území, které připadlo Československé republice podle smlouvy s Německou Říší ze dne 27. září 1935

IV. Vybrané právní předpisy s vazbou na státní hranice

A. Katastr nemovitostí

29. zákon č. 266/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon)
30. vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální vyhláška), ve znění vyhlášky č. 87/2017 Sb.

B. Zeměměřictví

31. zákon č. 200/1994 Sb., o zeměměřictví a o změně a doplnění některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů
32. vyhláška č. 31/1995 Sb., kterou se provádí zákon č. 200/1994 Sb., o zeměměřictví a o změně a doplnění některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů

C. Vodohospodářské předpisy

33. zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů
34. vyhláška č. 178/2012 Sb., kterou se stanoví seznam významných vodních toků a způsob provádění činností souvisejících se správou vodních toků

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1. Ústava z roku 1920 (archív Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR)
2. Saint-Germainská smlouva (archív Ministerstva zahraničních věcí)
3. Úmluva mezi republikou Československou a republikou Rakouskou o vedení rakousko-československé hranice a některých souvislých otázkách (archív Ministerstva zahraničních věcí)
4. Ing. Dr. h. c. Václav Roubík, ministr veřejných prací, československý hraniční komisař (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
5. Triangulační skupina při rozhraničování na čsl.-rakouských hranicích (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
6. Triangulační skupiny při rozhraničování na čsl.-německých hranicích (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
7. Základní hraniční znaky v XVI. a XIII. úseku na čsl.-polských hranicích (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
8. Dobová geodetická technika (archív Českého úřadu zeměměřického a katastrálního)
9. Hraniční dokumentární dílo čsl.-rakouských hranic – přehledná hraniční mapa (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
10. Původní zajištění hraničních znaků na hranici československo-pruské do r. 1927 (Muzeum Policie ČR)
11. Hraniční orientační sloup – technická dokumentace (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
12. Vzorové provedení hraničních znaků z Technické zprávy o rozhraničovacích pracích na čsl.-polských hranicích (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
13. Technická dokumentace někdejšího trojmezí na vrcholu hory Stoh (čsl.-polsko-rumunské trojmezí) (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
14. Rumunský královský znak určený pro základní hraniční mezníky (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
15. Rozhraničovací práce na Podkarpatské Rusi v období let 1945 – 1946 (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
16. Práce na československých státních hranicích v 80. letech 20. století (archív Českého úřadu zeměměřického a katastrálního)
17. Podpis Židlochovické smlouvy (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
18. Expertní jednání o návrhu smlouvy o hraničním dokumentárním díle se SRN (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
19. Ustavující zasedání Stálé česko-německé hraniční komise (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
20. Práce na československých státních hranicích v 90. letech 20. století (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
21. Vyměřovací práce v prostoru dálničního hraničního mostu Rozvadov-Waidhaus (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
22. Slavnostní setkání tří hraničních komisí - osazení nového trojstátního hraničního znaku Hrčava (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
23. Slavnostní setkání tří hraničních komisí v souvislosti s osazením nového trojstátního hraničního znaku Plechý (Hraniční archív Ministerstva vnitra)
24. Připravované nové hraniční dokumentární dílo čs.-německých státních hranic v úseku se Svobodným státem Bavorsko (archív Českého úřadu zeměměřického a katastrálního)

HLAVA PRVNÍ. VŠEOBECNÁ USTANOVENÍ.

§ 1¹ Lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé.

§ 2² Ústavní listina určuje, kterými orgány svrchovaný lid si dává zákony, uvádí je ve skutek a nalézá právo. Ona také výtýčuje meze, jichž tyto orgány nesmějí překročiti, aby se nedotkly ústavně zaručených svobod občanských.

§ 2² Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený prezident.

§ 3³ Území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem (čl. 1. úvoz. zák.).

§ 2² Nedílnou součástí tohoto celku jest a to na základě dobrovolného připojení podle

LES ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE, L'EMPIRE BRITANNIQUE, LA FRANCE, L'ITALIE et LE JAPON,

Puissances désignées dans le présent Traité comme les Principales Puissances alliées et associées;

LA BELGIQUE, LA CHINE, CUBA, LA GRÈCE, LE NICARAGUA, LE PANAMA, LA POLOGNE, LE PORTUGAL, LA ROUMANIE, L'ÉTAT SERBE - CROATE - SLOVÈNE, LE SIAM et LA TCHÉCO-SLOVAQUIE,

Constituant, avec les Principales Puissances ci-dessus, les Puissances alliées et associées,

d'une part;

Et L'AUTRICHE,

d'autre part;

Tr. A.

THE UNITED STATES OF AMERICA, THE BRITISH EMPIRE, FRANCE, ITALY and JAPAN,

These Powers being described in the present Treaty as the Principal Allied and Associated Powers;

BELGIUM, CHINA, CUBA, GREECE, NICARAGUA, PANAMA, POLAND, PORTUGAL, ROUMANIA, THE SERB-CROAT-SLOVENE STATE, SIAM and CZECHOSLOVAKIA,

These Powers constituting, with the Principal Powers mentioned above, the Allied and Associated Powers,

of the one part;

And AUSTRIA,

of the other part;

GLI STATI UNITI D'AMERICA, L'IMPERO BRITANNICO, LA FRANCIA, L'ITALIA e IL GIAPPONE,

Potenze designate nel presente trattato come le « principali Potenze alleate e associate »;

IL BELGIO, LA CINA, CUBA, LA GRECIA, IL NICARAGUA, IL PANAMA, LA POLONIA, IL PORTOGALLO, LA ROMANIA, LO STATO SERBO-CROATO-SLOVENO, IL SIAM e LA CZECHOSLOVACCHIA,

Costituenti, con le principali Potenze suddette, le « Potenze alleate e associate »,

da una parte;

E L'AUSTRIA,

dall'altra;

Sem patří veškeré vydání na vlastní delegaci včetně kancelářských, telegrafních a telefonních výloh, dále též požitků technických orgánů a jich stálých výpomocných techniků na hranici, při čemž nádenický personál pod c./ uvedený zůstává vyjmut.

/: Poskytnutí nutných kancelářských místností děje se bez náhrady:/.

X.

Vyloučení žádostí o revizi staré správní hranice.

1./ Oba státy se zavazují, že se nebudou dožadovati u mezinárodní rozhraničovací komise na žádné části staré správní hranice jednostranné její změny prostřednictvím revise. /: Článek 29. státní smlouvy Saint Germainské :/.

2./ Při tom se předpokládá, že obě strany se vynasnaží, aby ulehčily nepatrné změny hranic v čistě místním zájmu případnými dohodami.

Tato dohoda bude ratifikována a ratifikační listiny mají být co nejdříve v Praze vyměněny, načež budou předloženy sekretariátu Svazu národů k registraci.

Dohodnutí nabude platnosti provedením registrace. Smlouva se vyhotovuje po dvou stejnopisech a sice jak v řeči československé, tak v řeči německé.

Oba texty jsou autentické. Ratifikovaná smlouva bude uveřejněna oběma státy v jich úřední sbírce zákonů v obou autentických textech.

Sepsáno a podepsáno v Praze, dne 10. března

jeden tisíc devět setdvacet jedna.

Za republiku

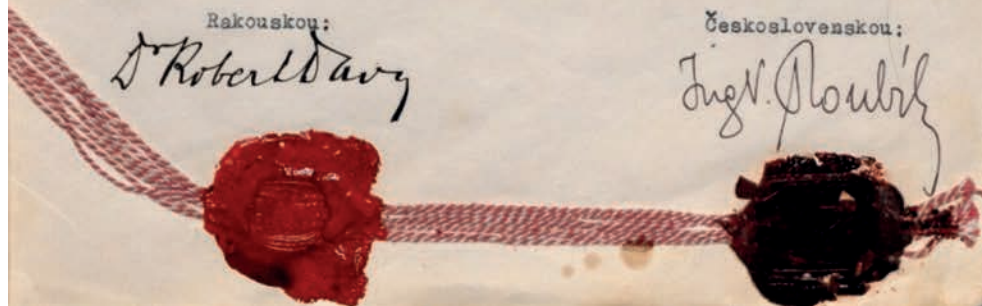
Rakouskou:

J. Robert Davy

Za republiku

Československou:

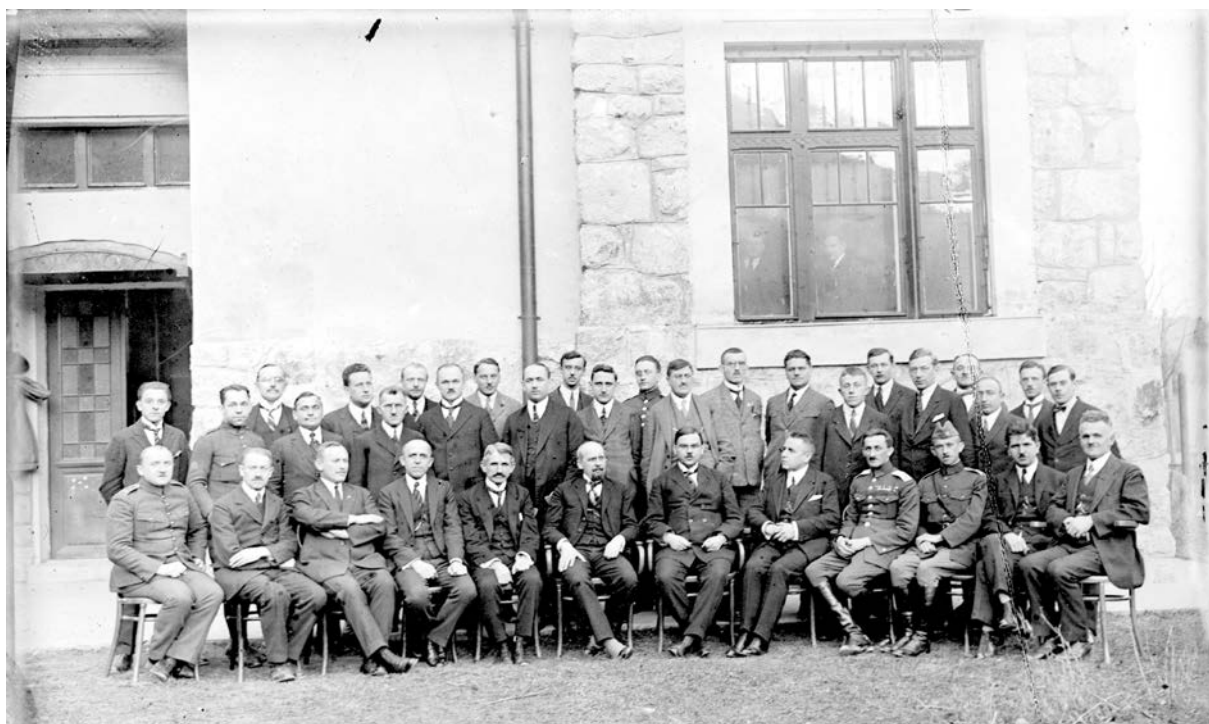
Fr. Plouček

Úmluva mezi republikou Československou a republikou Rakouskou
o vedení rakousko-československé hranice a některých souvisejících otázkách (č. 288/1922 Sb. z. a n.)

Ing. Dr. h. c. Václav Roubík, ministr veřejných prací, československý hraniční komisař

Členové československé delimitační komise v Lubochni

Triangulační skupina při rozhraničování na čsl.-rakouských hranicích

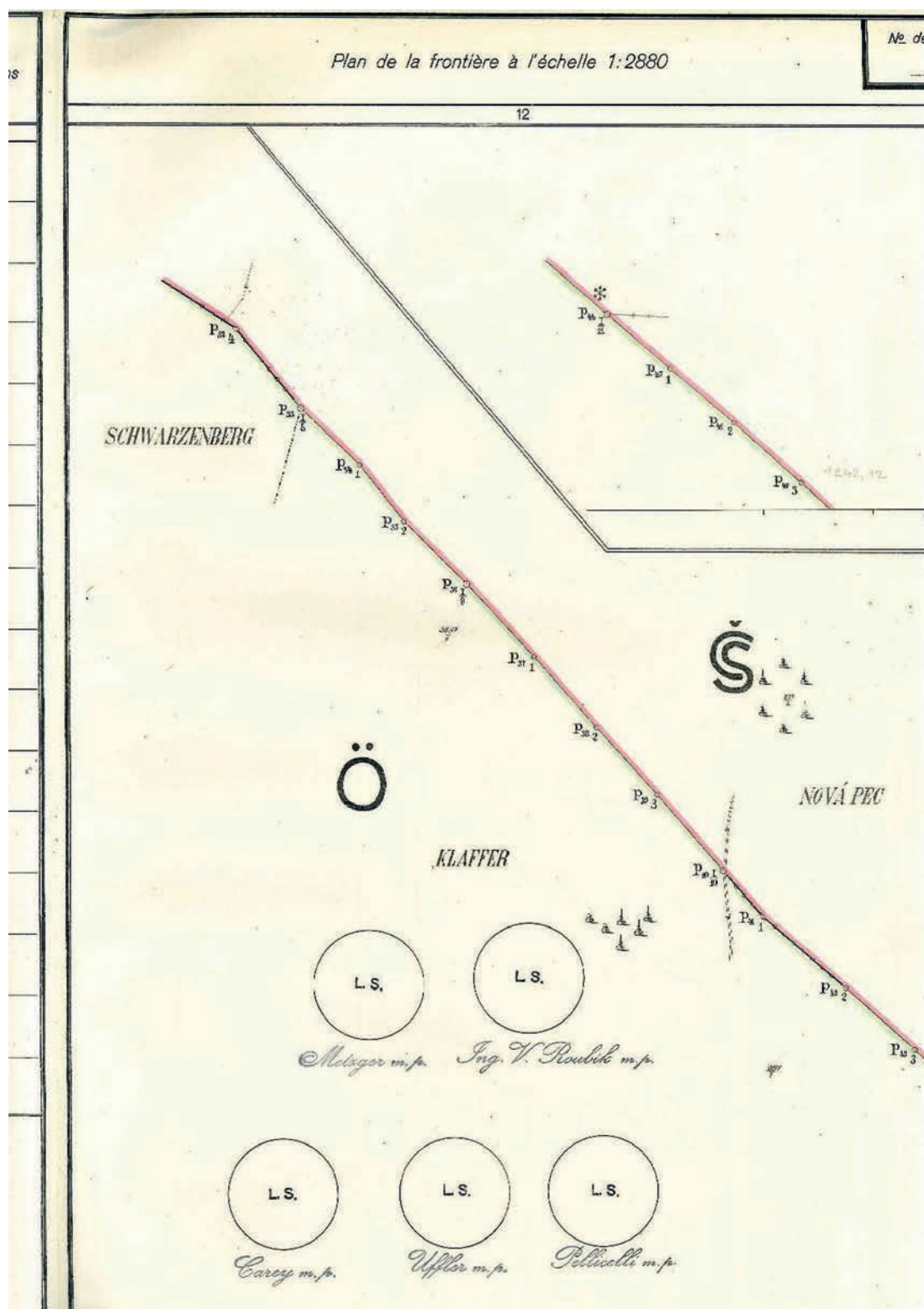
Triangulační skupiny při rozhraničování na čsl.-německých hranicích

Základní hraniční znaky v XVI. a XVIII. úseku na čsl.-polských hranicích

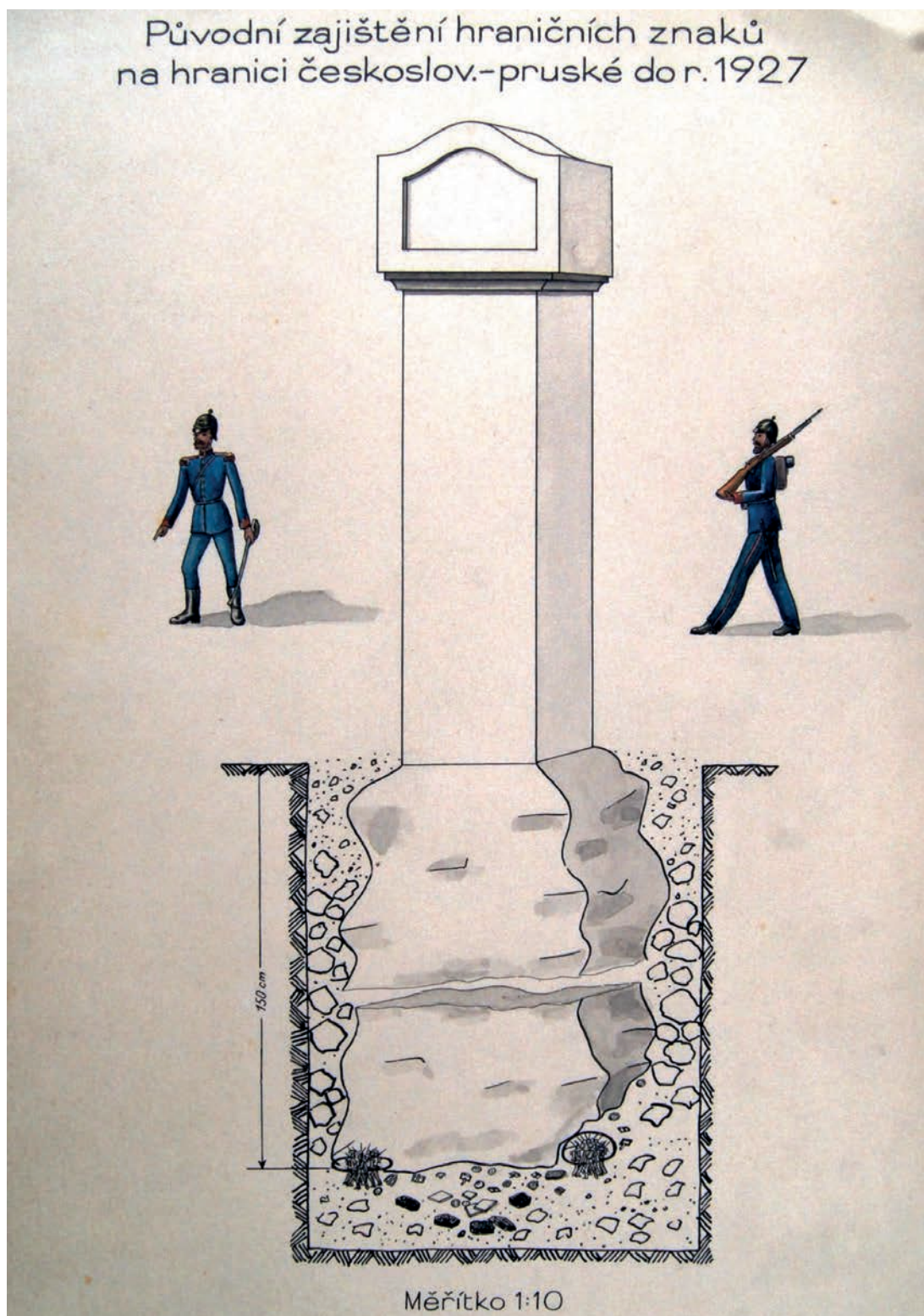

Dobová geodetická technika z 20. let 20. století

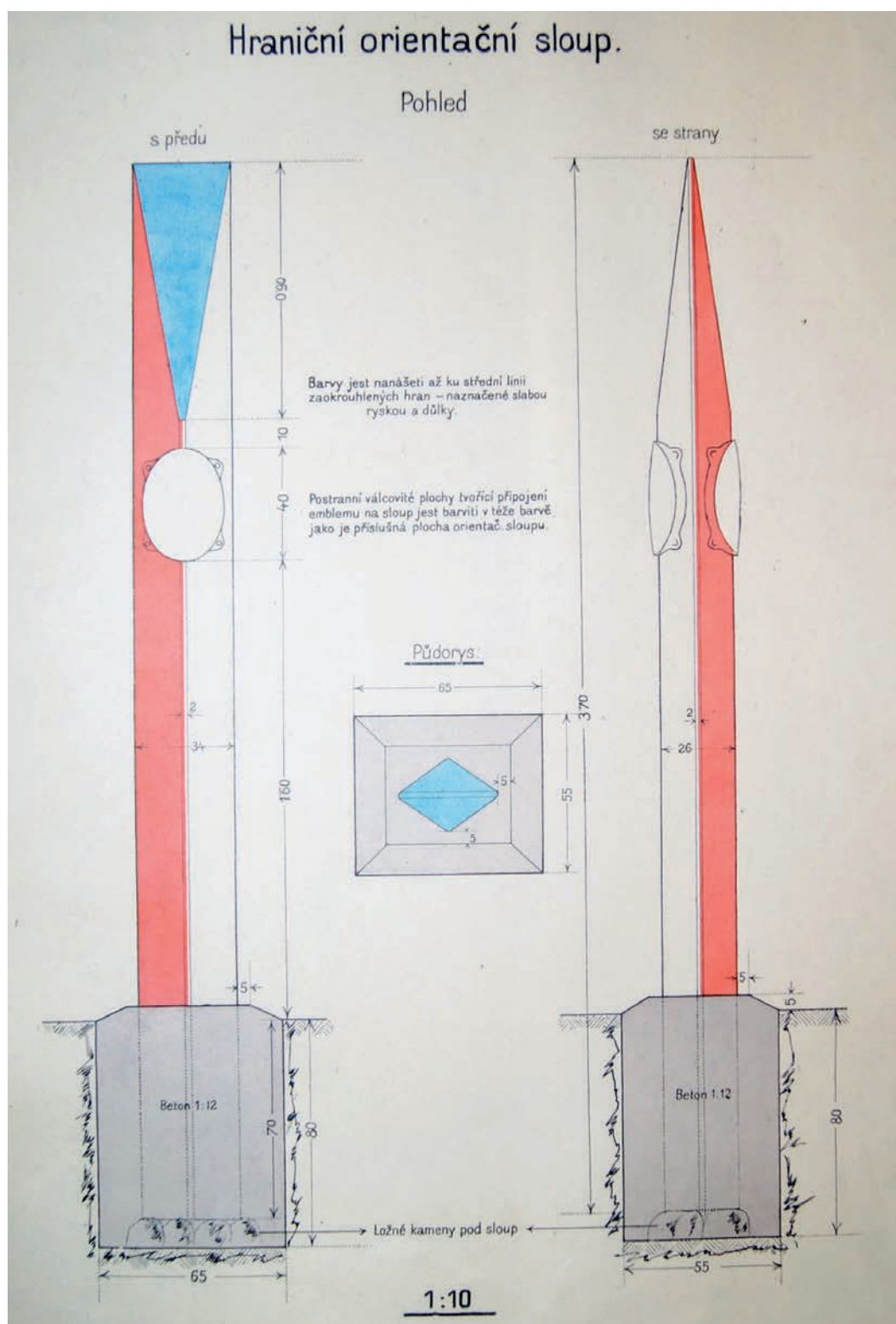

Hraniční dokumentární dílo čsl.-rakouských hranic – přehledná hraniční mapa

Původní zajištění hraničních znaků
na hranici českoslov.-pruské do r.1927

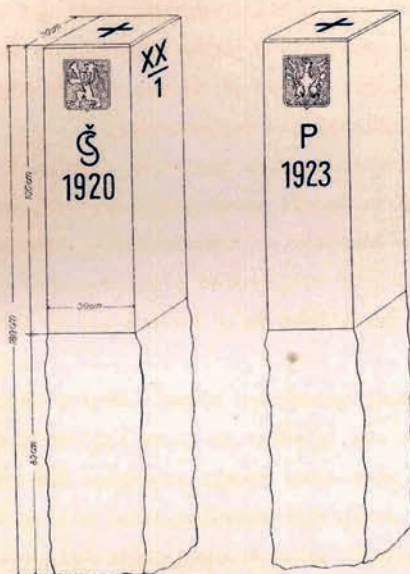
Původní zajištění hraničních znaků v pruském úseku čsl.-německých hranic

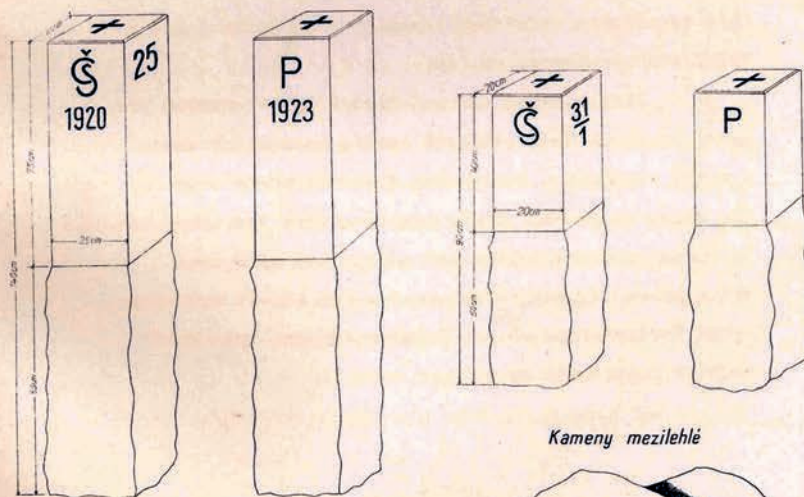
Hraniční orientační sloup – technická dokumentace

- 35 -

TABULKA III.
TYPY HRANEČNÍCH KAMENŮ.

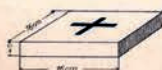

Kameny základní

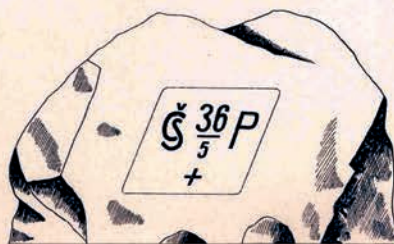

Kameny mezilehlé

Kameny hlavní

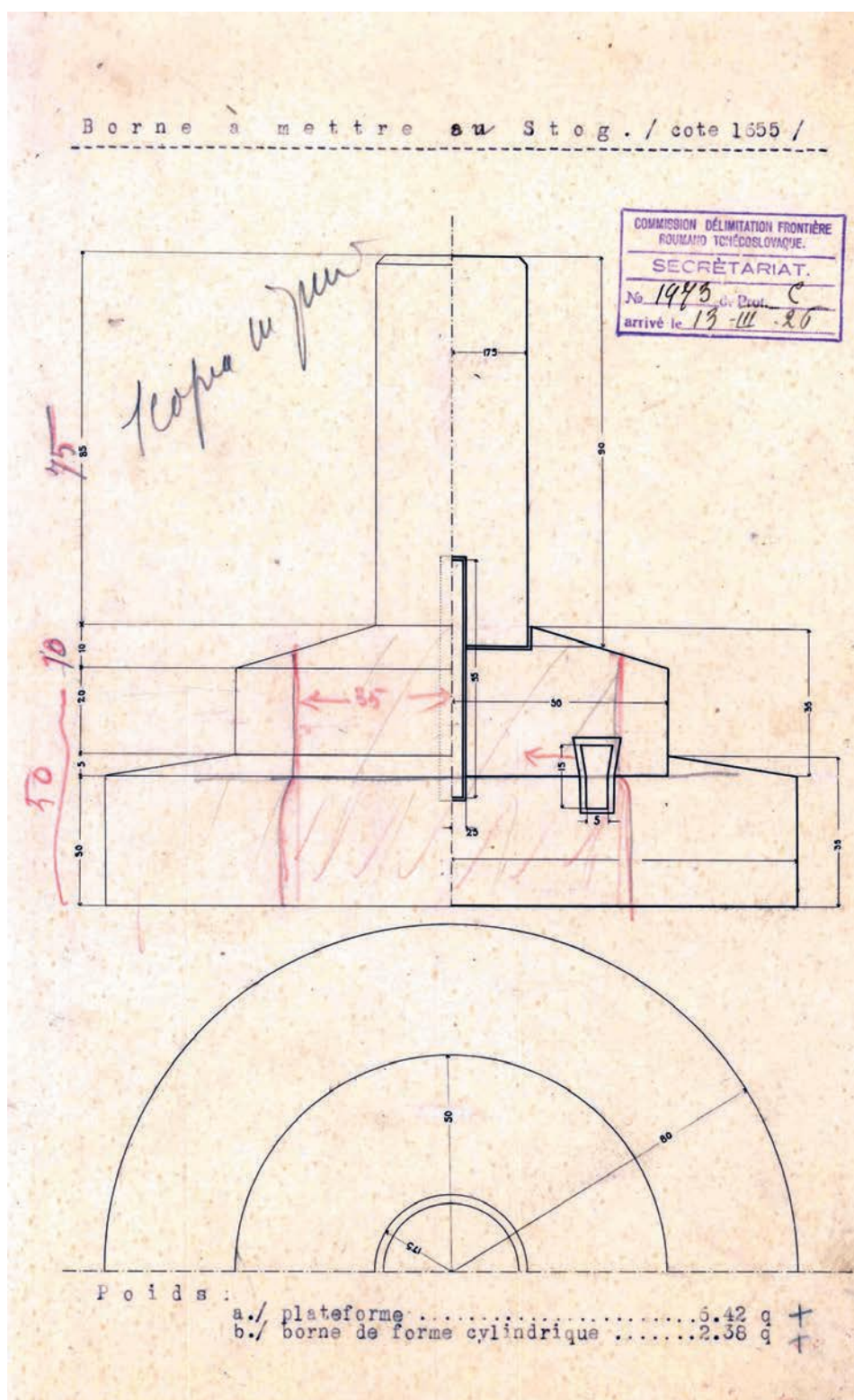

Podkladní desky

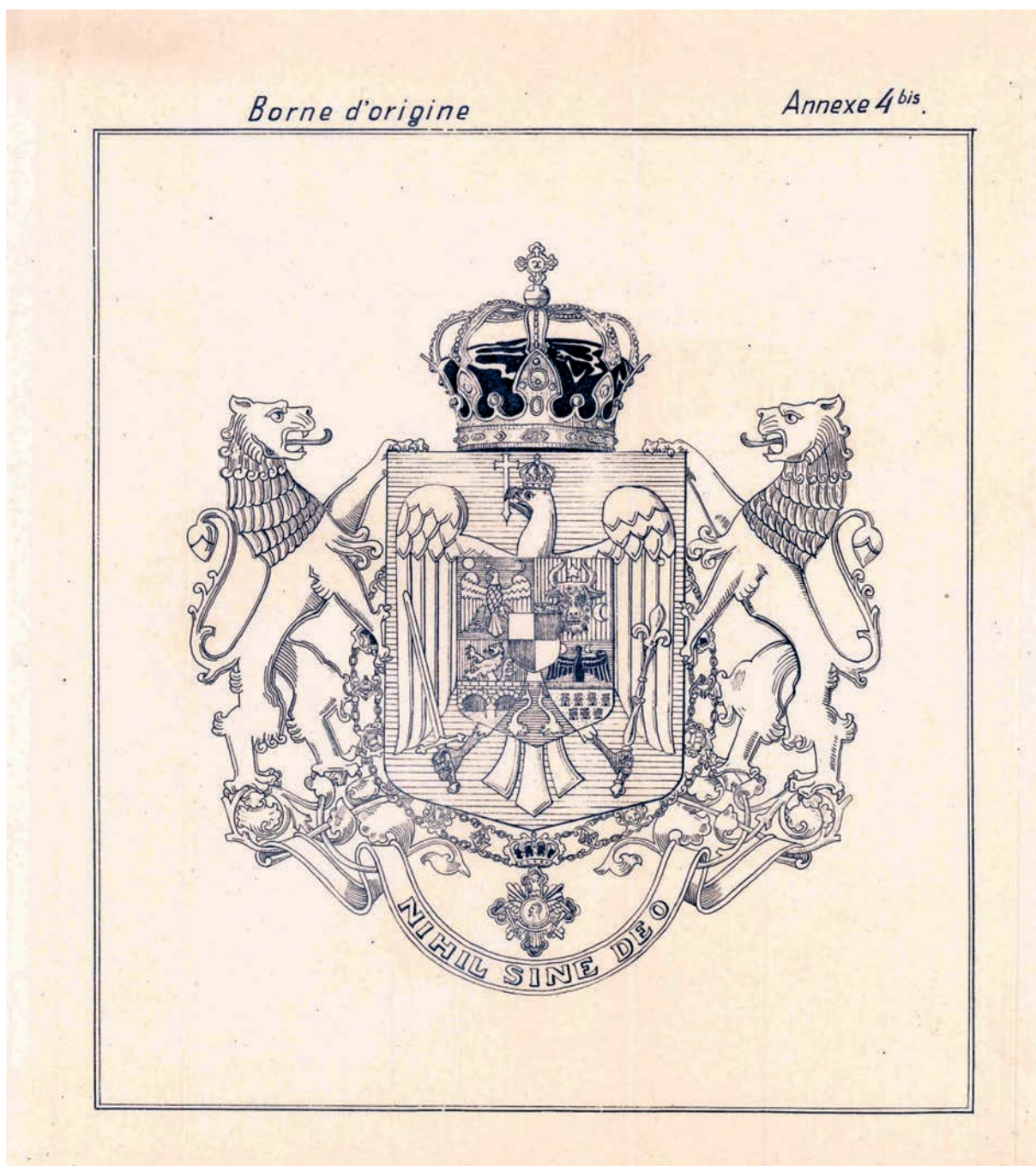

Hraniční znak vytesaný ve skále

Vzorové provedení hraničních znaků z Technické zprávy o rozhraničovacích pracích
na čsl.-polských hranicích

Technická dokumentace někdejšího trojmezí na vrcholu hory Stoh (čsl.-polsko-rumunské trojmezí)

Rumunský královský znak určený pro základní hraniční mezníky (převzato z technické dokumentace vzniklé z rozhraničování čsl.-rumunských hranic)

Rozhraničovací práce na Podkarpatské Rusi v období let 1945 – 1946

Práce na československých státních hranicích v 80. letech 20. století

Podpis Židlochovické smlouvy

Expertní jednání o návrhu smlouvy o hraničním dokumentárním díle se SRN

Ustavující zasedání Stálé česko-německé hraniční komise

Práce na československých státních hranicích v 90. letech 20. století

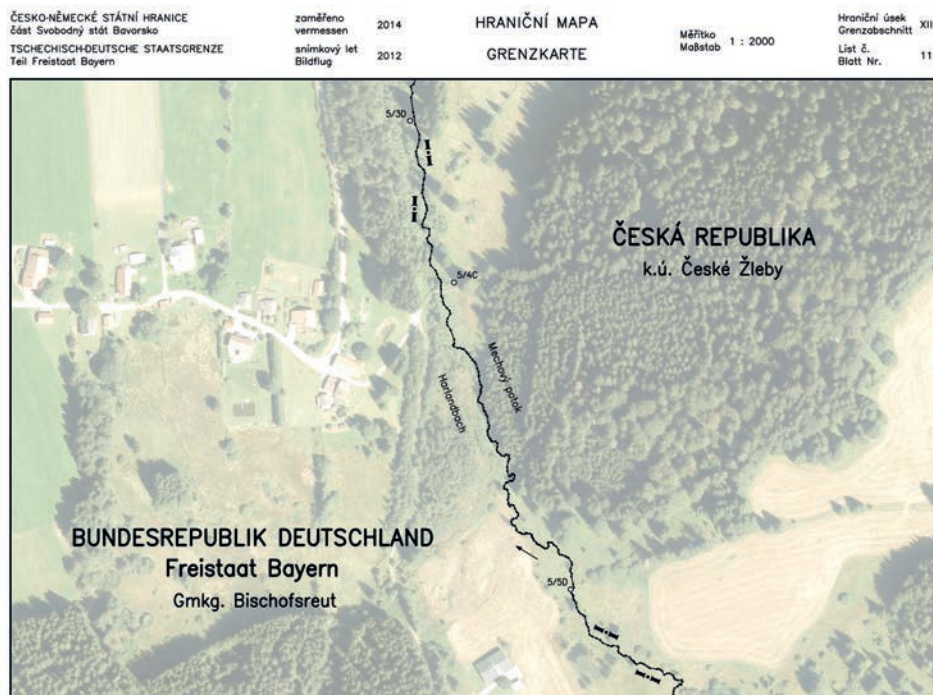
*Vyměřovací práce v prostoru dálničního hraničního mostu Rozvadov-Waidhaus
(geodetická příprava změnové smlouvy)*

Slavnostní setkání tří hraničních komisí – osazení nového trojstátního hraničního znaku Hrčava

Slavnostní setkání tří hraničních komisí – osazení nového trojstátního hraničního znaku Plechý

*Připravované nové hraniční dokumentární dílo čs.-německých státních hranic
v úseku se Svobodným státem Bavorsko*

Použité prameny a literatura:

- Slovník veřejného práva československého, red. Antonín Hobza, Jiří Hoetzel a další, Sv. IV, Brno 1938
- Ottův slovník naučný, dodatky, svazek I/2, nakladatelství J. OTTO, Praha 1931
- Václav Pavlíček, Jiří Hřebejk: Ústava a ústavní řád České republiky, 1. díl: Ústavní systém, 2. Doplněné vydání, Linde Praha a. s. 1998
- Čeněk M. Kadlec: Hry o hranice, vlastní náklad autora, 2001, 1. vydání, tisk BCS, s.r.o., Chrást u Poříčian
- Zdeněk Šmída: Vývoj českých státních hranic, 1. vydání, Fortuna 2016
- Jaroslav Sovinský: Státní území a státní hranice Československé republiky a České republiky, doktorská dizertační práce, Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha 2004
- Richard Horna: Hranice republiky Československé ve světle historie, Academie Bratislava, 1924
- Jan Kapras: Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě dle ustanovení kongresu pařížského, Národ, Praha 1920
- Michal Velíšek: Právní zakotvení státních hranic první československé republiky, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005
- Jindřich Jašek: Historický vývoj česko-slovenské státní hranice, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2014 – 2015
- Památník Ministerstva financí za prvních deset let republiky Československé, (mfcr.cz/assets/cs/media...-republiky-Ceskoslovenske-odbor-celni-IV-B.pdf)
- Vojtěch Borek: Mlčenliví strážci hranic. Hraniční orientační sloupy jako symbol hrdosti i útlatku, 100+1 zahraničních zajímavostí, říjen 2017
- Radan Lášek: Němí strážci hranic, Život v historii, listopad 2015 (11/2015)
- Karel Hartl: Právo a státní hranice ČSSR, Naše vojsko, 1983
- Stanislav Zdobinský a kolektiv: Československá ústava, Panorama, Praha 1988
- Karel Klíma a kolektiv: Encyklopedie ústavního práva, ASPI, 2007
- Karel Klíma: Ústavní právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Dobrá voda, 2002
- Petr Mlsna, Jan Kněžínek: Mezinárodní smlouvy v českém právu, Linde, a.s., Praha, 2009
- Pavel Rychetský, Tomáš Langášek, Tomáš Herc, Petr Mlsna a kolektiv: Ústava České republiky, Wolters Kluwer, 2015
- Čestmír Čepelka, Pavel Šturma: Mezinárodní právo veřejné, C. H. Beck, Praha 2008
- Jiří Malenovský: Mezinárodní právo veřejné a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno 1993
- Václav Pavlíček a kolektiv: Ústavní právo a státověda, II. díl, část 1, Linde, a.s., Praha 2001
- Tomáš Krystlík: Československé snahy o územní zisky, CS magazín, listopad 2006
- Aleš Gerloch, Jiří Hřebejk, Vladimír Zonbek: Ústavní systém České republiky, Prospektum spol. s.r.o., 2002
- Encyklopedie města Brna, profil osobnosti, <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>
- Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací s Rakouskem, Ministerstvo veřejných prací, Praha červen 1928, Hraniční archiv Ministerstva vnitra
- Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací s Polskem, Ministerstvo veřejných prací, Hradec Králové, říjen 1927, Hraniční archiv Ministerstva vnitra

- Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací s Maďarskem, Ministerstvo veřejných prací, bez uvedení data a místa vydání, Hraniční archiv Ministerstva vnitra
- Technická zpráva o provedení rozhraničovacích prací s Rumunskem, Ministerstvo veřejných prací, Praha, březen 1927, Hraniční archiv Ministerstva vnitra
- vládní návrhy hraničních smluv a ústavních zákonů, parlamentní tisky, jakož i další související materiály z ústavního projednání (archív vlády České republiky, archív Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, archív Senátu Parlamentu České republiky)
- hraniční dokumenty (archív oddělení státních hranic odboru všeobecné správy)
- fotokopie originálních vyhotovení mezinárodních smluv (archív ministerstva zahraničních věcí)
- fotodokumentace (obrazová příloha) – archív Českého úřadu zeměměřického a katastrálního

JUDr. Pavel Mikeš

VÝVOJ STÁTNÍCH HRANIC ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
A ČESKÉ REPUBLIKY

Vytiskla Tiskárna Ministerstva vnitra
Bartůňkova 1159/4, 149 01 Praha 11 – Chodov

Publikace neprošla odbornou redakcí

Technická redakce: JUDr. Petra Gronwaldová Wagnerová

Počet stran: 104

První vydání

